

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

Serhat SUSAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI**

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MAYIS, 2015

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 36 (otuz altı) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Serhat

Soyadı : SUSAR

Bölümü : Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Dede Korkut Hikâyelerinde Değerler Eğitimi

İngilizce Adı : Values Education in Dede Korkut Stories

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Serhat SUSAR

İmza:

Jüri onay sayfası

Serhat SUSAR tarafından hazırlanan “Dede Korkut Hikâyelerinde Değerler Eğitimi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Prof. Dr. Ali YAKICI)

(Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

.....

Başkan: (Doç. Dr. Dilek ERGÖNENÇ AKBABA)

(Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

.....

Üye: (Yard. Doç. Dr. Kemalettin DENİZ)

(Türkçe Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 12/05/2015

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Servet KARABAĞ

.....

TEŞEKKÜR

Eğitim, olumlu davranışlara sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Bu amaca ulaşmak için kültürel gelişim sürecinde oluşan değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması büyük önem taşımaktadır. Değerlerin öğrencilere kazandırılması ancak eğitim yoluyla gerçekleştirilebilir. Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde okunan metinler ve tavsiye edilen kitaplar bu eğitim sürecinde kullanılabilecek materyallerdendir.

Türk kültür tarihinin en önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut Hikâyeleri de ortaöğretim öğrencilerine tavsiye edilen kitaplardan biridir. Yapılan bu çalışma; Dede Korkut Hikâyelerinin içerdiği kültürel ve ahlaki değerleri ile değerler eğitiminde de kullanılabilecek bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Çalışmamın her aşamasında bilgi birikimi ve tecrübesi ile bana yol gösterip yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ali YAKICI'ya; tezin tashihinde yardımcı olan arkadaşım Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni Oktay TEMEL'e ve manevi desteği ile her an yanımda olan kıymetli eşime teşekkürlerimi sunuyorum.

Serhat SUSAR

Kırıkkale, 2015

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Serhat SUSAR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Mayıs 2015

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı Dede Korkut Hikâyelerini değerler eğitimi açısından incelemektir. Çalışmanın birinci bölümünde problem durumuna bağlı olarak alt problemler, tezin amacı ve önemi, öğretim programlarındaki değerler belirtilmiş; araştırmanın sınırları çizilerek varsayımlar ve tanımlar yapılmıştır. İkinci bölümde konuyla ilgili araştırmalara kısaca yer verilmiştir. Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Öğretim programlarından hareketle belirlenen değerler eserin giriş bölümü ve on iki hikâye taranarak fişlenmiştir. Değerlerle ilgili bulguların hikâyelerde nasıl verildiği ve değerlerin nasıl işlendiği tespit edilmiştir. Dede Korkut Hikâyelerinde hangi değerlere daha fazla yer verildiği analiz edilmiş, bu değerlerin hedef kitleye faydaları belirtilerek sonuçların günümüz Türk Dili ve Edebiyatı eğitiminde nasıl uygulanacağı tartışılmıştır. Çalışmanın sonucunda Dede Korkut Hikâyelerinde öğretim programlarında yer alan 24 değere rastlanmıştır. Bunlardan insan sevgisinin en çok işlenen değer olduğu görülmüştür. Bu değeri saygı ve aile birliğine önem verme değerleri izlemiştir. Hikâyelerde alçakgönüllülüğün ise en az işlenen değer olduğu belirlenmiştir.

Bilim Kodu : 6.034

Anahtar Kelimeler : Değerler, Değerler Eğitimi, Dede Korkut Hikâyeleri, Türk Dili ve Edebiyatı.

Sayfa Adedi : 155

Danışman : Prof. Dr. Ali YAKICI

VALUES EDUCATION IN DEDE KORKUT STORIES

(M.S Thesis)

Serhat SUSAR

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

May 2015

ABSTRACT

The main objective of this study is to evaluate Dede Korkut Stories in terms of values education. In the first part of the study, sub-problems, the purpose and importance of the thesis, and the values in the curriculum are mentioned; with specifying the boundaries of the research assumptions and definitions are made. Content analysis method is used in the study. Based on the curriculum, specified values are scanned in the introductions and twelve stories. How findings related to values are conveyed in the stories is determined. Which values are mentioned more in the stories are analyzed. The benefits of these values to the target population are emphasized and how to apply the results in the education of contemporary Turkish Language and Literature class. Among these values, human love is mentioned most. Following human love, respect and giving importance to family unity are emphasized. It is found out that modesty is the least mentioned value.

Science Code : 6.034

Key Words : Values, Values Education, Dede Korkut Stories, Turkish Language and Literature.

Page Number : 155

Supervisor : Prof. Dr. Ali YAKICI

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	iv
ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.1.1. Alt Problemler.....	6
1.2. Araştırmanın Amacı.....	6
1.3. Araştırmanın Önemi.....	7
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	11
1.5. Varsayımlar.....	11
1.6. Tanımlar.....	11
BÖLÜM 2.....	13
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	13

BÖLÜM 3.....	17
YÖNTEM.....	17
3.1. Araştırmanın Modeli.....	17
3.2. Evren.....	17
3.3. Veri Toplama Teknikleri.....	17
3.4. Verilerin Analizi.....	18
BÖLÜM 4.....	19
BULGULAR ve YORUM.....	19
4.1. Adil Olma Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	19
4.2. Aile Birliğine Önem Verme Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	23
4.3. Alçakgönüllülük Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	30
4.4. Barış Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	31
4.5. Bilimsellik Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	33
4.6. Cesaret Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	39
4.7. Cömertlik Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	47
4.8. Çalışkanlık Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	49
4.9. Dayanışma Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	51
4.10. Doğa ve Hayvan Sevgisi Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	57
4.11. Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	63
4.12. Dürüstlük Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	65
4.13. Estetiğe Önem Verme Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	69
4.14. Hoşgörü Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	74
4.15. İnsan Sevgisi Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	76
4.16. Merhamet Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	91
4.17. Misafirperverlik Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	95
4.18. Özgürlük Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	100

4.19. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar....	103
4.20. Saygı Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	106
4.21. Sorumluluk Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	115
4.22. Temizlik Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	120
4.23. Vatanseverlik Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	123
4.24. Yardımseverlik Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	128
BÖLÜM 5.....	133
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	133
5.1. Sonuç.....	133
5.2. Öneriler.....	150
KAYNAKLAR.....	151

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Adil Olma Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	19
Tablo 2. Aile Birliğine Önem Verme Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	23
Tablo 3. Alçakgönüllülük Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	30
Tablo 4. Barış Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	31
Tablo 5. Bilimsellik Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	33
Tablo 6. Cesaret Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	39
Tablo 7. Cömertlik Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	47
Tablo 8. Çalışkanlık Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	49
Tablo 9. Dayanışma Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	51
Tablo 10. Doğa ve Hayvan Sevgisi Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	57
Tablo 11. Duyarlılık Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	63
Tablo 12. Dürüstlük Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	65
Tablo 13. Estetiğe Önem Verme Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	69
Tablo 14. Hoşgörü Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	74
Tablo 15. İnsan Sevgisi Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	76
Tablo 16. Merhamet Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	91
Tablo 17. Misafirperverlik Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	95
Tablo 18. Özgürlük Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	100
Tablo 19. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	103
Tablo 20. Saygı Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	106

Tablo 21. Sorumluluk Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	115
Tablo 22. Temizlik Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	120
Tablo 23. Vatanseverlik Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	123
Tablo 24. Yardımseverlik Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı.....	128
Tablo 25. Dede Korkut Hikâyelerinde Bulunan Değerlerin Dağılımı.....	134

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Dede Korkut Hikâyelerinde Bulunan Değerler.....	135
Şekil 2. Dede Korkut Hikâyelerinde Bulunan Değerler (Yüzde).....	136
Şekil 3. Mukaddime’de Bulunan Değerler.....	137
Şekil 4. Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı’nda Bulunan Değerler.....	138
Şekil 5. Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması Destanı’nda Bulunan Değerler.....	139
Şekil 6. Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı’nda Bulunan Değerler.....	140
Şekil 7. Kazan Bey’in Oğlu Uruz Bey’in Esir Düştüğü Destan’da Bulunan Değerler.....	141
Şekil 8. Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı’nda Bulunan Değerler.....	142
Şekil 9. Kañlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı’nda Bulunan Değerler.....	143
Şekil 10. Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı’nda Bulunan Değerler.....	144
Şekil 11. Basat’ın Depegöz’ü Öldürdüğü Destan’da Bulunan Değerler.....	145
Şekil 12. Begil Oğlu Emren’in Destanı’nda Bulunan Değerler.....	146
Şekil 13. Uşun Koca Oğlu Segrek’in Destanı’nda Bulunan Değerler.....	147
Şekil 14. Salur Kazan’ı Oğlu Uruz’un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan’da Bulunan Değerler.....	148
Şekil 15. İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek’in Öldüğü Destan’da Bulunan Değerler...	149

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın önemi, amacı, sınırlılıkları, varsayımları ve tanımlarından bahsedilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Eğitim en genel ifadesiyle bir değişim sürecidir. Bu sürecin sonundaki amaçlardan biri de değer sahibi, ahlaklı bireyler yetiştirmektir. Bu amacın bütün toplumlar ve kültürler için evrensel nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Okulun temel görevi çatışan dünya bireyleri değil, insanlığın huzur ve mutluluğuna, bilime ve kültüre hizmet eden bireyler yetiştirmektir. Değer, bir toplumun varlık, birlik ve devamının sebebi olan ve korunmaya çalışılan inanışların bütünüdür (Özbay, 2002). Ahlaklı bireyler yetiştirmenin bireylere bazı değerleri kazandırma yoluyla gerçekleşeceğine şüphe yoktur. Uzun yıllardır ilahiyatın, felsefenin, sosyolojinin ve birçok bilim dalının çalışma alanı olan değerler konusu, yakın zamanda eğitimin de bir çalışma alanı olmuştur.

Toplumsal hayatı oluşturan, insanları birbirine bağlayan, gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan, risk ve tehditlerden koruyan; ahlaki, insani, sosyal, millî, manevi ve estetik değerlerin tüm bireylere kazandırılmasında en önemli etken eğitimidir. Bu kazanımların öğrencilerimize aktarılması değerler eğitimi oluşturmaktadır. Değerler eğitimi birçok eğitim sisteminde son yıllarda oldukça öne çıkan bir kavramdır. Çünkü değerler toplumlar için önemlidir ve değerlere uygun davranan insanlar da toplum gözünde değerlidir.

Çağımızın en önemli problemlerinden biri toplumlarda suç oranlarının giderek artmasıdır. Bu durum insanların birbirlerine karşı güven duygusunun giderek azalması, toplumsal

iletişimin zayıflaması ve kültürel etkileşimin durağanlaşması gibi problemleri de beraberinde getirmektedir. Tüm bu problemlerin sosyal problemler olduğu ve çözümün de ancak eğitimle gerçekleşebileceği açıktır. Değerler eğitiminin başarılı bir biçimde uygulanması bu gibi problemlerin azalmasını sağlayacaktır. Gerçekte değerler eğitimi insanın ruhundaki bilgeliğin ortaya çıkmasını kılavuzlamaktır (Duran, 2014, s.75).

Değerlerin kazandırılmasına ilişkin 1973 tarihli Millî Eğitim Temel Kanunu'nun "Türk Millî Eğitiminin Amaçları" başlığı altındaki "Genel Amaçlar" başlıklı ikinci maddesinde şu ifadeler yer verilmektedir:

Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini,

1. Atatürk ilke ve inkılâplarına ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

Türk Millî Eğitiminin genel amacını anlatan bu ifadelerin her bir bölümünde ya topyekûn değerler kavramına değinilmiş ya da değerler eğitiminin konusu olan değerlerden ayrı ayrı söz edilmiştir. Bunun yanında derslerin özel amaçlarında da değerlerin öğrencilere kazandırılmasından sıkça söz edilmektedir. Fakat Türk Millî Eğitim sürecine dünden bugüne

bakan çalışmalar göstermektedir ki değerler eğitimi kanundaki yerini eğitim sistemi içerisinde olması gerektiği kadar bulamamıştır.

Değerlerin ğrencilere aktarılması, örgün eğitim kurumları için hazırlanan ğretim programları aracılığıyla bir plan çerçevesinde yapılmakta olup ğretim programlarının uygulayıcısı olan öğretmenler okulda değerlerin ğretimi için ders araç gereçlerinin yanı sıra, Mill Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği okuma kitaplarını da kullanırlar (şen, 2007, s.2).

Öğrencilere okuma alışkanlıkları kazandırılabilirler derslerin başında Türk Dili ve Edebiyatı dersleri gelmektedir. Bu alışkanlıkları kazandırma sürecinde doğru kitapların seçimi hem öğrencilerin dil becerilerini geliştirmede hem öğrencilere kültür aktarımını sağlamada hem de onlara değerler kazandırmada etkili olacaktır. Özbay (2002)'a göre "Eğitim bir kültürleme sürecidir. Kültürlenme tamamen dile dayanmaktadır. İnsanlar gelecek nesillere kendi değerlerini devretmekte, aşılamaktadır. Buna kültürleme denilmektedir."

Geçmişini anlamayan bir neslin geleceğe hkim olamayacağı bir gerçektir. Buradan hareketle, tarihimizi ve kültürümüzü barındıran kaynakların incelenmesi ve bu kaynakların günümüzde uygulanan eğitim-öğretime uyarlanması gereklidir. Böylece geçmişten günümüze değerlerin nasıl geliştiği ve değiştiğini öğrenciler daha iyi anlayacak ve onların davranışları bu doğrultuda düzelecektir. Değerlerini bilmeyen öğrenciler topluma beklenildiği kadar yararlı olamayacaktır. Çünkü değerler, toplum hayatını düzenleyen ve ona anlam katan pek çok fonksiyona sahip olup aile, iş yeri ve toplum içindeki rollerin sürdürülmesinde bireylere yardım eder (Dirican, 2013, s.19).

Bugün haftada onlarca saat okulda kalan öğrencilerimizin ğretim programlarınca kazandırılmak istenen olumlu davranışların değil de haftada birkaç saat izlediği televizyon programlarındaki olumsuz davranışların etkisinde kaldığı bilinen bir gerçektir. Bu durum değerler eğitiminin, ğretim programlarında özellikle de Türk Edebiyatı gibi metin ve kurguya dayalı bir derste öğretimin merkezinde yeterince yer almayışının sonucudur.

Türk Edebiyatı dersi ğretim programlarında kısmen de olsa değerlere yer verilmiştir. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 15.08.2011 tarihinde kabul edilen Dil ve Anlatım dersi ile Türk Edebiyatı dersi ğretim programlarına bakıldığında değerlerle ilgili aşağıdaki tespitleri yapmamız mümkündür. Programlarda;

- a. Edeb metinlerden kültür değerlerini somutlaştıran, insanın zevkinin gelişmesine ve mensubu bulunduğu toplumun değerlerini benimsemesine hizmet eden metinler olarak bahsedilmiştir.

- b. Edebiyat eğitimi; kültürel değerlerin somut olarak ifade edilmesi ve yorumlanması, bakımından son derece önemli görülmüştür.
- c. Edebiyat eğitimiyle öğrencilere edebî metinlerdeki sanat değerlerini sezmeyi, sağlayacak becerileri kazandırmak amaçlanmıştır.
- d. Edebiyat derslerinde öğrencilere, her yönüyle bireysel, ulusal, evrensel değerlerin, edebî metinlerde nasıl inceleneceği ve değerlendirileceği hususunda beceriler kazandırılması amaçlanmıştır.
- e. Sınıfın, öğrencilerin edebî metnin hissettirdiği ulusal ve evrensel kültür değerleriyle zenginleşip metinle bütünleşerek estetik yaşantının sağladığı hazzın tadıldığı ve yaşandığı bir mekân olması arzulanmıştır.
- f. Öğrencilerin toplumsal hayatın ve her türlü toplumsal ve bireysel değerlerin edebî metinlere nasıl yansıdığını belirlemeleri amaçlanmıştır.
- g. Öğrencilerin kendi kimliklerinin bilincinde, evrensel değerlere ve gelişmelere açık; düşünen, hisseden ve bunları Türkçe ile ifade edebilen bireyler hâline gelmeleri amaçlanmıştır.
- h. Türk diliyle edebî zevk ve estetik değerler taşıyan eserler verildiğini kavramaları amaçlanmıştır.

Görüldüğü gibi edebî metinlerle ve edebiyat eğitimiyle toplumun değerlerinin gelecek nesillere aktarması hedeflenmiştir. Dil ve Anlatım dersi ile Türk Edebiyatı dersi öğretim programlarında işlenmesi tavsiye edilen değerlere ilişkin belirli bir liste bulunmadığından Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan diğer öğretim programlarında bulunan değerler incelenmiştir. Bu kapsamda işlenmesi tavsiye edilen değerlere liste hâlinde ortaöğretim ve ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ile ilköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında rastlanmıştır. Bu değerler şunlardır:

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler:

Adil olma, aile kurumuna önem verme, bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, ölçülülük, yumuşak huyluluk, güvenilir olmak, kanaat, cömertlik, sabır, samimiyet, güven, namuslu olmak, alçak gönüllülük, sözünde durmak, emanete riayet etmek, hakikat sevgisi, kardeşlik, duyarlılık, doğruluk, dürüstlük, estetik duyarlılık, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, paylaşımcı olmak, fedakârlık (Talim Terbiye Kurulu [TTK], 2013, s.13-14).

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler:

Adalet, aile kurumuna ve birliğine önem verme, demokrasi bilinci, dürüstlük, alçak gönüllülük, bağımsızlık, bağışlama, barış, Türk bayrağına ve İstiklâl Marşı'na saygı, bilimsellik, cesaret, cömertlik, çalışkanlık, dayanışma, doğa sevgisi, doğal çevreye duyarlılık, doğruluk, dostluk, duyarlılık, emaneti korumak, estetik, fedakârlık, gazilik, görgülü olmak, güvenilirlik, hakseverlik, hakikat sevgisi, hayâ, hoşgörü, ibadet yerlerine saygı, iffet, iyi niyet, kadirşinaslık, kanaat, kardeşlik, merhamet, millet sevgisi, millî birlik şuurunu, misafirperverlik, mürüvvet, namuslu olmak, nezaket, ölçülülük, paylaşımcı olmak, sabır, sadelik, sağlıklı olmaya önem verme, samimiyet, saygı, sevgi, sorumluluk, sözünde durmak, şehitlik, şükür, tarihsel mirasa duyarlılık, temizlik, tutumluluk, Türk büyüklerine saygı, vatanseverlik, vefa, yardımseverlik (TTK, 2010, s.23-24).

İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler:

Aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik (TTK, 2010, s.84).

Yukarıdaki üç öğretim programında verilen değerler listesindeki bazı değerler ortak olduğundan çalışmamızda “adil olma, aile birliğine önem verme, alçakgönüllülük, barış, bilimsellik, cesaret, cömertlik, çalışkanlık, dayanışma, doğa ve hayvan sevgisi, duyarlılık, dürüstlük, estetiğe önem verme, hoşgörü, insan sevgisi, merhamet, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik” değerlerinin araştırılması uygun görülmüştür.

Ülkelerin dil, kültür, edebiyat ve sanat eğitiminde o ülkede milleti oluşturan insanların halk anlatılarından, özellikle de destan, efsane, fıkra, masal ve hikâyelerinden yararlandıkları bir gerçektir (Yakıcı, 2014, s.235). Dede Korkut Hikâyeleri Türk Edebiyatı'nın önemli kaynak eserleri arasındadır. İçeriğiyle metin incelemelerine de konu olan bu önemli eser Türk kültürünün bütün unsurlarını ihtiva etmektedir. Dede Korkut Kitabında millî hayat içinde evrensel insan boyutu yakalanmış, insan yaratılışında var olan olumlu ve olumsuz vasıfların büyük bir kısmı çeşitli şekillerde ifade edilmiştir (Günay, 1998). Dede Korkut metinleri biçim, içerik ve anlatım bakımından kendinden başka aynı olağanüstülüğe sahip başka bir metin olmaması nedeniyle haklı olarak herkesi büyülemiş ve bu olağanüstü büyü içinde, tabiatıyla sorgulanması gereken birçok gerçek arka planda kalmıştır (Yıldırım, 2002).

Dede Korkut Hikâyeleri 10. sınıf Türk Edebiyatı derslerinde, “İslâm Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk Edebiyatı” ünitesinde “Oğuz Türkçesinin Anadolu’daki İlk Ürünleri (13-14.yy.) / Olay Çevresinde Oluşan Edebî Metinler” konu başlığı altında incelenmektedir. Dil ve Anlatım derlerinde ise özellikle 9. sınıfta “Kelime Bilgisi” ünitesinin işlenmesinde Dede Korkut Hikâyelerinden faydalanılmaktadır.

Araştırmacının zihninde oluşan her türlü sis, bulanıklık, araştırmadan çözüm bekleyen sorunlar problemi oluşturmaktadır (Karasar, 2008, s.26). Bu bağlamda özellikle Türk Edebiyatı derslerinde incelenen Dede Korkut Hikâyelerini değerlerimizi aktarmada kullanabilir miyiz? Sorusu tezimizin temel problemini oluşturmaktadır.

1.1.1. Alt Problemler

- a. Dede Korkut Hikâyelerinde hangi değerler öne çıkmaktadır?
- b. Dede Korkut Hikâyelerinde öğretim programlarında belirlenen hangi değerler, ne sıklıkta işlenmektedir?
- c. Dede Korkut Hikâyeleri değerler eğitiminde kullanılmaya uygun kaynaklar mıdır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Dede Korkut Hikâyeleri, Türklerin Orta Asya’dan Anadolu ve Balkanlar coğrafyasına geçişte yerleşme ve vatan edinmeyle ilgili siyasal mücadelelerin ve bu mücadelelerin merkezindeki insanların anlatıldığı bir kitap olmakla kalmamış, dinî, sosyal, siyasal ve kültürel bakımdan geçişlerin de takip edilebildiği kıymetli bir kaynak olma özelliğine de sahip olmuştur. Bunun içindir ki Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı’nın önsözünde “Türk dilinin en güzel eserlerinden biri ve belki de birincisi, Türk kültürünün temel eserlerinden biri ve belki de birincisi” diye tanımlamakta, Fuat Köprülü ise “Türk edebiyatının bütün ürünlerini terazinin bir kefesine, Dede Korkut’u da diğer kefesine koysanız, Dede Korkut ağır basar” diyerek bu konuda söylenecek başka söze yer bırakmamaktadır (Yakıcı, 2009, s.14).

Bu çalışmanın amacı, içerisinde yer alan 12 hikâye ve bir giriş bölümü ile Türk kültürünün önemli bir hazinesi olan Dede Korkut Hikâyelerinde hangi tür değerlerin yer aldığını ve

bunların Türk Edebiyatı ve Dil ve Anlatım dersleri ile değerler eğitiminde nasıl kullanılabileceğini göstermektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Türk Edebiyatı dersi; iletişim becerileri gelişmiş, kendine güvenen, sosyal, kültürel yaşamda etkin, yaratıcı düşünebilen, kendini ifade edebilen, yeni fikirler geliştirebilen, analiz etme ve yorumlayabilme yetisine sahip, kültürün birer aktarıcısı olduğunun farkında olan, çağın gereklerini yerine getirebilen, ülkesine ve millî, manevi ve ahlaki değerlerine bağlı bireyler yetiştirmede önemli bir araçtır.

Duran (2014, s.74)'a göre “Değer eğitimimizin hedefi, değer oluşturmak ve değerlerini davranış hâline getiren bireyler yetiştirmektir. Değerler anlatmakla veya tanımlamakla elde edilemezler. Doğrudan yaşanmalı, içselleştirilmeli ve onlara ilişkin duygularla verilmelidir.” Değerler, insanların tutum ve davranışlarını etkiler; tutum ve davranışları belirleme, biçimlendirme ve yönlendirmede önemli rol oynarlar. Bireylerin önemli problemlerini ve o kişinin benimsedikleri değerler hakkında güvenilir bilgileri dikkate almadan anlamak, değerlendirmek ve yorumlamak zordur. Bireylerin, grupların ve çeşitli kültürlerin değerleri hakkında bilgi edinerek, onların tutum ve davranışlarını büyük ölçüde önceden kestirebiliriz (Başaran'dan aktaran Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000).

İnsani değerler nelerdir? İnsani değerler, hayata bir değerlilik ve saygı katar. Hayatın dürüstlük, hoşgörü, iyilik, merhamet gibi güzel yanlarını çoğaltır. Kişinin değerleri, kişilerarası ilişkilerde doğrudan doğruya veya dolaylı ortaya çıkan sevgi, dürüst olma, bağlılık, saygı, adil olma, açık düşünebilme, kontroller kurabilme gibi değerlerdir. Bütün bunlar da uyumlu yaşama yol açar. İnsani değerler hayatın sütunlarıdır. İnsani değerler ile ahlaki değerler birbiriyle örtüşen kavramlardır (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000).

Değerleri kültürden ayrı düşünmek olanaksızdır. Kültür, sosyal bir organizasyon olan topluma ait ortak yaşayış düzeninin, zaman içinde değişme, gelişme ve yenilenme özellikleri taşıyan bir bütünü olduğu için canlı ve tabii bir varlık niteliğindedir. Kültür, kişilerin üstüne taşan ve toplumu hükmü altına alan bir sistem olduğu için toplumun ortak malıdır ve kapsamlıdır (Korkmaz, 1995, s.671).

Kültürün aktarımı ise ancak eğitimle gerçekleşebilir. Eğitimde kullanılacak kitaplar ve metinler kültürün aktarımına hizmet ettiği ölçüde doğru seçilmiş metinlerdir. Öğrencilerin

değerlerinin gelişmesine hizmet etmeyen kaynakların yerine eğer mümkünse onları hem ahlaki hem de sosyal yönden geliştiren kaynakların kullanılması, eğitimin kültür aktarımı işlevinin gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Edebiyatta değer, eserin her şeyden önce güzel olmasında fakat aynı zamanda onun insanı ve hayatı derinlik ve bütün zenginliği ile ifade etmesindedir (Kaplan, 2011, s.7). Dede Korkut Hikâyeleri de insanı ve hayatı bütün zenginliği ile ifade eden bir eserdir. Nitekim Yıldırım (2002) “Dede Korkut metnlerinin üslûbuna ve anlatım diline, kurgusuna, içeriğine ve tarihiliğine sahip bir başka eser edebiyatımızda mevcut değildir.” sözüyle bu eserin önemine işaret eder.

Gökyay (1968) “Dede Korkut Hikâyeleri türlü yönlerden önem taşır. Bu hikâyelerde yankılanan asıl öz, yüksek bir ahlaka dayanmaktadır.” sözleriyle eserin ahlaki açıdan önemini dile getirir. Dede Korkut kültür tarihimize, edebiyat ve tarihçiliğimize miras bıraktığı eserlerin her birisini boy diye adlandırarak her bir boyu biyografik hayatı veya hayat macerasının bir bölümü anlatılmış olan bir alp yiğide bağışlar (Yıldırım, 1999). Bu çalışma Dede Korkut’un edebiyatımıza bıraktığı mirasın önemi dikkate alındığında daha da önem kazanmaktadır. Dede Korkut’un önemini en iyi anlatanlardan biri de Hâluk Akalın’dır. Akalın (2000, s.1)’a göre:

“Varlığı insanlık tarihiyle eş zamanlı olan Türk milletinin de büyük destanları vardır. Bu destanlar içerisinde şüphesiz en görkemlisi, en önemlisi Kitâb-ı Dede Korkut’tur.
Çünkü Kitâb-ı Dede Korkut, Türk milletinin hayatıdır.
Çünkü Kitâb-ı Dede Korkut, Türk milletinin tarihidir.
Çünkü Kitâb-ı Dede Korkut, Türk milletinin kahramanlık abidesidir.
Çünkü Kitâb-ı Dede Korkut, Türkçenin şekillendiği en görkemli edebî eserdir.
Çünkü Kitâb-ı Dede Korkut, başlı başına Türk milletinin kendisidir, millî ansiklopedisidir.
Kitâb-ı Dede Korkut’un izi daha sonra yaratılan edebî eserlerde de kendisini kuvvetli bir şekilde hissettirmiştir. Sibirya’daki, Türkistan’daki, Kafkasya’daki, Anadolu’daki ve Balkanlardaki Türk halklarının destanlarında, hikâyelerinde, masallarında Kitâb-ı Dede Korkut’un izi açık veya gizli olarak görülmektedir.”

Dede Korkut Hikâyeleri göçebe Oğuz Türkleri’nin değerlerini de anlatan kapsamlı bir eserdir. Bu eserde doğa ve çevre koşullarının Oğuz insanına verdiği mücadeleci ruh ve kimlik özelliğine rağmen, insan yapısında var olan ve toplumda birlik ve beraberliği sağlayan doğruluk, iyilik, saygı gibi değerler yer almaktadır (Korkmaz, 2006). Nitekim Yıldırım (1998, s.196-197) çalışmasında “Göçebenin hayatta kalmasını, varolmasını temin eden maddî kuvvet onun adeta bir yaşama, var olma sembolüdür. Doğruluk, cömertlik, zayıfa yardım etmek, kahramanlık, ün kazanmak, iyi ve dürüst olmak; sevgiye, dostluğa, arkadaşlığa önem vermek bu sembol etrafında teşekkül etmiş manevi değerlerdir.” Sözüyle bu değerlerin bazılarında söz etmiştir. Dede Korkut Kitabı, Türkçe vasıtasıyla kültür

farklılaşması sürecinde inen perdeleri aralamakta, Türk kültürünün ve Türk insanının kişiliğindeki sürekli ve değişken unsur ve değerlerin tesbitine imkân sağlamaktadır (Günay, 1998).

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT, 2009, s.58) tarafından hazırlanan “Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Eğitim: Okul Öncesi, İlk ve Orta Öğretim” özel ihtisas komisyonu raporunun vizyon başlıklı bölümünde yer alan aşağıdaki maddelere bakıldığında çağımızda değerler eğitiminin ne denli önemli olduğu açıkça görülecektir.

“Vizyonumuz ülkemizin dünya lideri olmasına katkıda bulunan, Türkiye’de eğitim görmeyi herkes için ayrıcalığa dönüştüren, mutlu bireyler yetiştiren bir eğitim sistemidir. Komisyonumuz, önümüzdeki yıllar için eğitimle yetiştirilecek insan örneğini şöyle öngörmüştür:

Türk millî eğitim sistemi, Milli Eğitim Temel Kanununda belirtilen Türk Millî Eğitiminin genel amaç ve temel ilkelerinin yanı sıra Türk milletinin bütün fertlerini;

- Türkiye Cumhuriyeti devletin bekasını sağlama, Türk milletini mutlu kılma ve onu çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarma azim ve kararlığında,
- Cumhuriyete ve demokratik değerlere bağlı, bunların evrensel ilkelerini yaşam tarzı haline getirmiş,
- İnsana ve insan haklarına saygılı, yaşama sevinci taşıyan, insani dayanışmayı ve yardımlaşmayı önemseyen,
- Sorumluluk bilincine sahip, doğru düşünen ve etkili karar alan,
- Katılımcı, yüksek iletişim becerileri geliştirmiş, hoşgörülü, yapıcı,
- Kendisiyle ve çevresiyle barışık,
- Özgür düşünceli,
- Dünyadaki değişim ve gelişimi iyi algılayıp doğru yorumlayabilen,
- AR-GE ve teknolojiyi uyarlayarak kullanan ve üreten,
- Toplumun ve ekonominin ihtiyaçlarına uygun yeterliliklere sahip,
- İyi yurttaş, alanında yetkin iyi meslek mensubu,
- Çevreyi ve doğayı koruyan, sağlıklı, mutlu,
- Kendi yeterliliklerinin ve sınırlılıklarının bilincinde olan,
- Kendi değerlerini savunan, müzakereci,
- Girişimci, üretken, ulusal ve uluslararası düzeyde iş yapabilen,
- Hayat boyu öğrenmeyi hayat tarzı haline getirmiş,

Bireyler olarak yetiştirmelidir.”

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2009 yılında hazırlanan stratejik planda da eğitim sistemimizin temel değerlerine yer verilmiştir (MEB, 2009, s.66).

- Türk milletini mutlu kılma ve onu çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarma azim ve kararlılığında çalışmak,
- Cumhuriyete ve demokratik değerlere bağlılık,
- İnsan haklarına saygılı olmak,
- Toplumsal sorumluluk bilincinde olmak,
- Katılımcı, hoşgörülü, yapıcı olmak,
- Kendisiyle ve çevresiyle barışık olmak,

- Ulusal ve evrensel değerleri benimsemek ve bunları davranış hâline getirmek,
- Dünyadaki değişim ve gelişimi iyi algılayıp doğru yorumlayabilmek,
- Yetkinlik, üretkenlik ve girişimcilik ruhuna sahip olmak,
- Hayat boyu öğrenmeyi yaşam tarzı haline getirmek,
- Özgür düşünceli ve yüksek iletişim becerileriyle donanımlı olmak,
- AR-GE ve teknolojiyi etkin kullanmak,
- Çevreyi ve doğayı korumak

Millî Eğitim Bakanlığı, öğrencilere okuma zevki ve alışkanlığı kazandırmak için ilköğretimler ve ortaöğretimler için ayrı ayrı 100 Temel Eser tavsiye etmiştir. Tavsiye edilen bu eserlerde, bir seviyelendirme bulunmamaktadır (Şen, 2007, s.69). Verilen 100 eser, ilköğretim bir ve ikinci kademe ile ortaöğretime yöneliktir. Hangi eserin, hangi sınıfta okutulacağı belli değildir. Bakanlığın bu eserlerde seviyelendirme yapmamış olması, değerler açısından da bir seviyelendirmenin ve sınıflandırmanın yapılmadığı kanısını oluşturmaktadır. Oysaki tavsiye edilen eserlerin, hazırlanan programlarda yer alan değerleri yansıtması gerekir. Bu çalışma, hem ilköğretim hem de liseler için tavsiye edilen Dede Korkut Hikâyelerindeki değerlerin tespit edilmesi açısından önem taşımaktadır. Gökyay (1998, s.96)'ın "Dede Korkut üzerine türlü yönlerden yapılan bütün çalışmaların bir imece çalışması olduğuna inanmak gerektir." sözünde de belirttiği gibi Dede Korkut'un türlü yönlerinden bir yönü bu çalışmada ele alınmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı, 2003 yılından itibaren bütün ilköğretim ve lise derslerini kapsayan geniş bir program geliştirme faaliyeti başlatmıştır (Şen, 2007, s.69). Bu faaliyetler sonucunda 2005 ve 2011 yıllarında Türk Edebiyatı ve Dil ve Anlatım dersleri öğretim programları hazırlanmıştır. Bu programlarda değerler eğitiminin önemine vurgu yapılmış (*Edebî metinler, sanat zevki ve anlayışıyla kültür değerlerini hayatın gerçekliğinden hareketle somutlaştırır. Bunlar; insanın zevkinin gelişmesine ve mensubu bulunduğu toplumun değerlerini benimsemesine hizmet eder. Bunun için edebiyat eğitimi; estetik zevkin gelişmesi, kültürel değerlerin somut olarak ifade edilmesi ve yorumlanması, sürdürülen hayatın farklı bir dikkat ve duyarlılıkla dile getirilmesi bakımlarından son derece önemlidir (TTK, 2011, s.1).*) ama öğrencilere hangi değerlerin kazandırılacağı ve bunun nasıl gerçekleşeceği konusunda eksiklikler vardır. Dolayısıyla bu çalışma, Dede Korkut Hikâyeleri bağlamında öğrencilere kazandırılacak değerleri belirlemek ve bu değerlerin öğretiminin nasıl olması gerektiğine ışık tutmak açısından önemlidir. Ayrıca, bu verilerin ders kitaplarına kaynaklık edecek metinlerin seçiminde, ders kitabı hazırlayacaklar için de yararlı olacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Tezin kapsamını Kitâb-ı Dede Korkut (Ergin, 2011) oluşturmaktadır. Araştırmada Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın yayımladığı öğretim programlarında bulunan değerler esas alınacaktır.

Araştırma, Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan mukaddime bölümü ve on iki hikâyedeki değerler ile sınırlandırılmıştır.

1.5. Varsayımlar

Araştırmada Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın yayımladığı öğretim programlarında bulunan değerlerin Dede Korkut Hikâyelerinde işlendiği varsayılmıştır.

Değerlerin öğrencilere Dede Korkut Hikâyeleri aracılığıyla kazandırılabilceği düşünülmüştür.

1.6. Tanımlar

Ahlak: Ahlak; iyi ve kötü davranışlar bütünüdür ve insanların uymakla sorumlu oldukları davranışlar ve kurallardır (Kulaksızoğlu, 1997, s.86).

Değer: Davranışlarımıza yol gösteren, rehberlik eden inançlar ve kurallardır (Hökelekli, 2011, s.285). Değer hükmü, bir şeyin arzu edilebilir -iyi- veya edilemez -kötü- olduğunu belirten ifade ise, o halde değer de bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır (Güngör, 1998, s.27).

Eğitim: Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişimler meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1975, s.12).

Değerler Eğitimi: Bireydeki en iyi tarafı ortaya çıkarmayı ve onun kişiliğini bütünüyle geliştirerek insani mükemmelliğe erişmesini sağlamayı amaçlayan eğitimler bütünüdür (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000). Değerler eğitiminin hedefi, kendini tanımlama, kendini anlama ve kendini tamamlama gibi pratiksel süreçlerden geçirdiği insanın yetilerini en üst düzeye ulaştırarak, “iyi hayat” yaşamasını sağlamaktır (Kale, 2004, s.319).

Kültür: Fransızca “culture”den gelen kültür Türkçe Sözlük'te (Türk Dil Kurumu [TDK], 2013) şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün

maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. 2. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü. 3. Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşıntılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi. 4. Bireyin kazandığı bilgi.”

BÖLÜM 2

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar son yıllarda gittikçe artmaktadır. Bu bölümde çalışmamla ilgili olduğu düşünülen araştırmalara yer verilmiştir.

Dilmaç (1999) tarafından yapılan araştırmada ilköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmiş ve bunun etkililiği ahlaki olgunluk ölçeği ile sınanmıştır. Sonuç olarak da insani değerler eğitiminden elde edilen bulgular ışığında bu programın ilköğretime giden çocukların ahlaki olgunluk düzeyinin gelişmesinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Aslan (2009) tarafından yapılan araştırmada ise değerler eğitiminde kahramanlardan yararlanma konusu üzerinde çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; ders kitaplarında rol model olarak en fazla Atatürk yer alırken, öğretmen adaylarının seçimlerinin Atatürk ile dini kahramanlardan oluştuğu görülmüştür. Bulgular, Sosyal Bilgiler ders kitaplarıyla öğretmen ve öğretmen adaylarının kahramanlarının örtüşme düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, ders kitaplarındaki kahramanların % 97,4'ü erkek, % 2,6'sı kadın; öğretmen adaylarının seçimlerinde belirtilen kahramanların tamamı erkek olmuştur. Kahramanların yerel veya evrensel oluşu açısından yapılan sınıflandırma sonucunda ders kitaplarındaki 38 kahramanın 28 tanesinin yerel (% 73,6), 10 tanesinin evrensel (% 26,4) nitelikte kahraman olduğu anlaşılmaktadır. Bu değişkende öğretmen adaylarının kahraman seçimleri 6 yerel kahraman (% 75), 2 evrensel kahraman (% 25) şeklinde oluşmuştur. Kahramanlara mesleki faaliyet alanları açısından bakıldığında ders kitaplarındaki kahramanların en çok yönetim alanından (15 kahraman) çıktığı görülmüştür. Öğretmen adaylarının seçimlerinde en fazla yer alan 8 kahramanın 3'ü din, 3'ü bilim, 1'i yönetim, 1'i de güzel sanatlar alanında yer aldığı görülmüştür.

Dirican (2013) çalışmasında 3-6 yaş grubu çocukların değer edimine yönelik, Türk yazarlar tarafından yazılmış resimli hikâye kitaplarında yer alan temel insani değerlerin neler olduğunu ve yer verilme oranlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. İnceleme sonucunda 3-6 yaş grubu çocuklar için değerlere yönelik Türk yazarlar tarafından yazılmış resimli çocuk kitaplarında sevgi, paylaşmak, arkadaşlık, mutluluk, nezaket, yardımseverlik, temizlik, saygı, adalet, tutumluluk, estetik, empati, hoşgörü, dürüstlük, çalışkanlık, özgüven, sorumluluk, cesaret, liderlik ve barış değerlerine yer verildiği tespit edilmiştir. Değer içerikli resimli hikâye kitaplarının metin kısımlarında geçen değer dağılımlarına bakıldığında sevgi, paylaşmak, arkadaşlık, mutluluk ve nezaketin en çok rastlanan; cesaret, liderlik ve barışın ise en az yer verilen değerler olduğu sonucuna varılmıştır.

Can (2008) tarafından yapılan çalışmada ise dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri araştırılmış ve öğretmenlerin değer eğitiminde telkin, model olma, empati kurma ve değer aydınlatması gibi değer kazandırma yollarını etkin bir şekilde kullandıkları ancak değerler analizi ve ahlaki muhakeme gibi yöntemleri yeterince kullanmadıkları gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Yalçın ve Şengül (2004) tarafından hazırlanan makalede Dede Korkut Hikâyelerinin çocuk eğitimi açısından öne sürdüğü değerler ve ortaya çıkarmak istediği tip üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Çocuklarımızın, toplumumuzdaki genetik şifrelerle eğitildikleri takdirde, toplumumuza daha faydalı olacaklarını ve geleneklerimizi sonraki kuşaklara daha sağlıklı bir şekilde aktaracakları düşünülmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinin eğitici vasıflarının çağdaş bir şekilde yorumlanması ve çocuklarımıza gelecekte ışık tutacağı sonucuna ulaşılması aslında yapılan bu çalışmanın ne denli gerekli olduğunun da bir göstergesidir.

Şen (2007)'in çalışmasında Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2005 yılında tavsiye ettiği 100 Temel Eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi araştırılmıştır. Sonuç olarak ilköğretim 100 Temel Eser serisindeki kitaplarda sevgi değerinin ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Sevgi değerini sırasıyla duyarlılık, yardımseverlik, saygı ve sorumluluk değerleri izlemiştir. Bağımsızlık değeri 100 Temel Eserdeki kitaplarda tespit edilememiştir. Sağlıklı olmaya önem vermek, barış, özgürlük ve bilimsellik değerleri ise eserlerde en az yer verilen değerlerdir.

Kumbasar (2011) tarafından yapılan çalışmada ise betimsel nitelikte tarama modeli kullanılarak Muzaffer İzgü'nün romanları değerler eğitimi açısından incelenmiştir.

Araştırmanın evrenini yazarın 1971-2003 yılları arasında yayımlanan 12 romanı oluşturmaktadır. Araştırma için öncelikle ortaöğretim ve ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programları ile ilköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı'ndaki değerler temel alınarak 25 değerın yer aldığı bir liste oluşturulmuştur. Romanlar listede yer alan değerler doğrultusunda teker teker taranmıştır. Taramanın ardından elde edilen veriler not alınmıştır. Her değer için ayrı başlık açılarak ilgili değer tanımlanmış, değerin bulunduğu sayfa numaralarını gösteren tablolar eklenmiştir. Ardından eserlerde değerin hangi boyutlarıyla işlendiği romanlardan alıntılarla ifade edilmiş, değerlerle ilgili sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma sonunda romanlarda en çok sevgi değerine rastlanılmıştır. Sevgi değerini sırasıyla saygı, yardımlaşma, çalışkanlık ve temizlik izlemiştir. Alçakgönüllü olma değeri romanlarda hiç tespit edilmemiştir. Eserlerde en az yer alan değerler ise sırasıyla barış, tutumlu olma, bilimsellik ve cesur olmadır. Sigara ve içki içen kahramanlara sıkça yer verilmesi sağlıklı olmaya önem verme değeri ile çelişmiş, özellikle içki sahnelerinin ve argo ifadelerin romanlarda bulunması değerler eğitimi açısından eserlere ait olumsuz özellikler olarak tespit edilmiştir.

Bunların dışında Moğol (2011)'un yaptığı araştırmada da Mehmet Akif Ersoy'un Safahat isimli eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi açısından incelenmesi yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen 100 Temel Eser arasında yer alan Safahat'ın değerler eğitiminin evrensel kavramları da ele alınarak Türkçe dersinde kullanılabilecek yönleri değerlendirilmiştir. Çalışmada, Safahat'taki metinler çözümlenerek Türkçe ve değerler eğitimiyle bütünleştirilmeye çalışılmıştır. İçerik analizi ve literatür taraması yöntemleri kullanılmış, çalışma nitel araştırma ekseninde şekillendirilerek sonuca ulaşmak amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma evreni Safahat'taki metinler olup, bu metinler üzerinden çözümleme yapılmıştır. Metinlerarası ilişkinin kurulmasında çeşitli yazarların görüşlerine değinilmiştir. Safahat'ın Türkçe eğitimine tarihsel, teorik ve sosyal açıdan etkileri incelenmiş ve değerler eğitimin başlıkları altında birlikte ifade edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkçe Ders Programı'nda yer alan dinleme, okuma, yazma ve konuşma başlıkları, Sosyal Bilgiler Ders Programı'nda bulunmasına rağmen diğer derslerde de kullanılması mümkün olan yirmi adet değer başlığıyla beraber değerlendirilmiş ve sonuca varılmaya çalışılmıştır. Bilimsellik ve çalışkanlığın değerlerinin çok kullanıldığı görülen Safahat'ta, Türkçe Eğitimi unsurları da Milli Eğitim Bakanlığı Türkçe Ders Programı'nda yer aldığı şekliyle tespit edilmiştir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan değerlerin tek tek tespit edilmesi amaçlandığından, araştırmanın yöntemi; içerik analizi yöntemidir.

İçerik analizi betimsel analize göre daha kapsamlı bir incelemeyi gerektirdiğinden bu çalışmada içerik analizi yönteminin kullanılması tercih edilmiştir. İçerik analizi, nitel araştırmalarda önemli bir veri analiz yöntemidir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde, daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temalar içerik analiziyle keşfedilebilir (Şimşek, 2009).

3.2. Evren

Araştırmanın evrenini Dede Korkut Hikâyeleri oluşturmaktadır. Bu eser bir giriş bölümü ve on iki hikâyeden meydana gelmektedir. Araştırma süresince zaman ve kaynaklar bakımından eserin tamamına ulaşmak ve incelemek mümkün olduğundan Dede Korkut Hikâyelerinin tamamı çalışmaya dâhil edilmiştir.

3.3. Veri Toplama Teknikleri

İlk olarak Dede Korkut Hikâyeleri ve değerler eğitimi ile ilgili bazı eserler bir araya getirilmiştir. Özçelik (2005, s.13) Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalar içerisinde metin ve söz dizini yönünden en kayda değer çalışmaların Ergin, Gökyay ve

Tezcan'ın yayınları olduğunu söyler. Tezcan (2012, s.14) da Muharrem Ergin'in çalışmasının önceki metin yayınlarının en iyisi sayıldığından bahseder. Bu çalışmada da incelemeye esas eser olarak kullanılmak üzere Türk Dil Kurumu'ndan Muharrem Ergin'in Dede Korkut Kitabı temin edilmiştir. Bunlarla birlikte Dede Korkut Hikâyelerini ve değerler eğitimi konu alan araştırmalar, makaleler toplanmıştır.

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı internet sayfasındaki güncel öğretim programlarında yer alan değerler de bu araştırmada kullanılacak veriler olduğundan bu öğretim programları tek tek incelenerek tespit edilen “adil olma, aile birliğine önem verme, alçakgönüllülük, barış, bilimsellik, cesaret, cömertlik, çalışkanlık, dayanışma, doğa ve hayvan sevgisi, duyarlılık, dürüstlük, estetiğe önem verme, hoşgörü, insan sevgisi, merhamet, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik” değerlerinden hareketle veri toplama çalışması yapılmıştır.

Veriler yazılı dokümanların incelenmesi yoluyla elde edilmiştir. Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin detaylı olarak incelenmesini kapsar. Geleneksel olarak doküman incelemesi, tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinmesine rağmen sosyologlar ve psikologlar da doküman incelemesini kullanarak önemli kuramların geliştirilmesine imza atmışlardır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.187). Bu yöntem ekonomik olması bakımından da avantajlı bir çalışma yöntemidir.

3.4. Verilerin Analizi

Öncelikle Dede Korkut Hikâyeleri ve değerler eğitimi ile ilgili ve yardımcı olabileceği düşünülen bilimsel eserler ve eğitim yazıları toplanmıştır. Daha sonra toplanan bu dokümanlar incelenerek konularına ve ilgilerine göre gruplandırılmıştır.

Hikâyelerin tamamı baştan sona okunmuş; belirlenen değerler eserin giriş bölümü ve on iki hikâye taranarak fişlenmiştir. Giriş bölümü ve on iki hikâye için ayrı ayrı okuma, not alma, değerlendirme işlemi yapılmıştır. Her değerlendirme ile ilgili sonuçlar ayrı ayrı başlıklarda sınıflandırılmıştır. Değerlerle ilgili bulguların hikâyelerde nasıl verildiği ve değerlerin nasıl işlendiği tespit edilmiştir. Ardından yorumlamalar yapılmış ve sonuçlara ulaşılmıştır. Bütün bu incelemeler sonucunda Dede Korkut Hikâyelerinin hangilerinde hangi değerlere daha fazla yer verildiği analiz edilmiş, bu değerlerin hedef kitleye faydaları belirtilerek ve sonuçların günümüz eğitiminde nasıl uygulanacağı tartışılmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR ve YORUM

4.1. Adil Olma Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 1. Adil Olma Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	ADİL OLMA DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	-	0
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	83, 94	2
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	115	1
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	129	1
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	158	1
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	-	0
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	208, 213, 214	3
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	-	0
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	243	1
ADİL OLMA DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		9

Türkçe Sözlük'te adil; adaletle iş gören, adaletten, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren, adaletli (TDK, 2013) olarak tanımlanmıştır. Adalet ise yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması; hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme; herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk (TDK, 2013) şeklinde açıklanmıştır. Anayasamızın ikinci maddesi “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.” ifadeleriyle adaletin Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinden biri olduğunu ifade etmiştir. Adalet devletlerin ve milletlerin istikballeri için vazgeçilmez bir unsur olduğundan eğitim sistemleri adil bireyler yetiştirmeye özen göstermelidir. Dede Korkut Hikâyelerinde adil olma ve adalet değeri dönemin adalet anlayışına göre yer almıştır.

Dede Korkut Hikâyelerinde Türk beylerinin birer divanları vardır ve beyler oğullarına gösterdikleri kahramanlık neticesinde ad koyup beylik verirler. Bu durum geleneklerine uyarak oğullarına beyliklerinden beylik veren Türk beylerinin adaletle hükmettiğini gösterir. Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı'nda da bunun bir örneği olarak Dirse Han'ın oğlunun kuvvetli bir boğaya karşı gösterdiği kahramanlık neticesinde Dede Korkut gelerek çocuğa ad koyar ve babasından çocuğa beylik vermesini ister. Dirse Han da hikâyelerin tüm kahramanları tarafından saygı gösterilen Dede Korkut'un bu isteğini geri çevirmez ve adaletle hükmederek Dede Korkut'un aşağıda saydığı sıfatlara sahip olan oğluna beylik verir.

Çağırdılar Dedem Korkut ¹⁰ gelür oldı. Oğlanı alup babasına vardı. Dede Korkut ¹¹ oğlanuñ babasına şoylamış, görelüm hanum ne şoylamış :

¹² Aydur : Hey Dirse Han biglik virgil bu oğlana

Taht virgil ¹³ erdemlüdür

Boynı uzun bidevi at virgil bu oğlana

Biner olsun ¹ hünerlüdür

Ağayıldan tümen koyun virgil bu oğlana

Şişlik ² olsun erdemlüdür

Kaytabandan kızıl deve virgil bu oğlana

³ Yüklet olsun hünerlüdür

Altun başlu ban iv virgil ⁴ bu oğlana

Kölge olsun erdemlüdür

Çingi kuşlu cübbe ⁵ ton virgil bu oğlana

Geyer olsun hünerlüdür

Bayındır Hanuñ ⁶ağ meydanında bu oğlan cenk itmişdür, bir buğa öldürmiş ⁷ senüñ oğluñ, adı Buğaç olsun, adını ben virdüm ⁸ yaşını Allah virsün dedi. Dirse Han oğlana biglik ⁹ virdi, taht virdi (Ergin, 2011, s.83).

Yine Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı'nda Dirse Han'ın oğlunun kırk namert tarafından kaçırılan babasını kurtarması üzerine hikâyelerde hanlar hanı olarak anılan Bayındır Han da adaletle hükmederek Buğaç Hana beylik ve taht verir.

Oğlan Kırk yigidin boyına aldı, ⁶ at depdi, cenk ve savaş itdi. Kiminüñ boynın urdı, ⁷ kimini tutsak eyledi. Babasını kurtardı, kayıtdı girü ⁸ döndi. Dirse Han burada oğlançuğı sağ idügin ⁹ bildi. Hanlar hanı Han bayındır oğlana biglik virdi, taht virdi. ¹⁰ Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı, bu ¹¹ Oğuz-nâmeyi düzdi koşdı (Ergin, 2011, s.94).

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı'nda da Kazan Bey'in koyunlarına sahip çıkarak bu uğurda kardeşlerini şehit veren Karaçuk Çoban'ı kazanılan zaferden sonra Kazan Bey imrahor tayin ederek adaletle hükmeder.

Kazan ⁴ Big ordusını oğlanını uşağını hazinesini aldı girü ⁵ döndi. Altun tahtında yine ivini dikdi. Karaçuk Çobanı ⁶ imrahor eyledi. Yidi gün yidi gice yime içme oldı. ⁷ Kırk baş kul kırk kırnaç, oğlu Uruz başına azad ⁸ eyledi. Cılasun koş yigitlere kalaba ölke virdi, şahvar ⁹ cübbe çuka virdi. Dedem Korkut gelüben boy boyladı ¹⁰ soy soyladı, bu Oğuz-nâmeyi düzdi koşdı (Ergin, 2011, s.115).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda düşün etmekte olan Beyrek'e nişanlısından bir kırmızı kaftan gelir. Beyrek burada üzülen dostlarına karşı her yönüyle örnek olabilecek adil bir tutum sergiler.

Adaklusından ergenlik bir kırmızı kaftan geldi, ⁸ Beyrek geydi. Yoldaşlarına bu iş hoş gelmedi, saht ⁹ oldılar.. Beyrek aydur: Niye saht oldunuz didi. Ayıtdılar: ¹⁰ Niçe saht olmayalum, sen kızıl kaftan geyersin biz ağ kaftan ¹¹ geyerüz didiler. Beyrek aydur: Bu kadar nesneden ötüri niye ¹² saht olursız, bu-gün ben geydüm yarın nayibüm geysün, kırk ¹³ güne değin sıra vardı geyüñüz, andan sonra bir dervişe ¹ virelüm didi (Ergin, 2011, s.129).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da Kazan Bey'in oğlu Uruz Bey savaş sırasında düşman öldürmenin bir suç olup olmadığını babasından sorar.

Oğlan aydur: Yağı diyü neye ⁹ dirler? Kazan aydur: Oğul anuñ-içün yağı dirler ki biz anlara ¹⁰ yetsevüz öldürürüz, anlar bize yetse öldürür didi. Uruz ¹¹ aydur: Baba içinde big yigitler öldürseler kan sorarlar-mı ¹² da 'vilerler-mi ? Kazan aydur: Oğul biñ kâfir öldürseñ ¹³ kimse senden kan da 'vilemez (Ergin, 2011, s.158).

Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan'da Tepegöz'ü besleyen Aruz Bey Tepegöz'ün kendilerine zarar vermesinden şikâyetçi olan halkın şikâyetlerini dikkate alarak Tepegöz'ü cezalandırır.

Beslediler böyüdi, gezer oldı, oğlançuklar-ile oynar oldı. ⁷ Oğlançukların kiminün burnın. kiminün kulağın yimege başladı. ⁸ El-hâşılı ordu bunun uçından katı incindiler, ‘âciz ⁹ kaldılar. Aruza şikâyet idüp ağlaşdılar. Aruz Depe¹⁰ gözi döğdi, söğdi, yaşak eyledi, eslemedi. Ahır ¹¹ ivinden kovdı (Ergin, 2011, s.208).

Hikâyenin devamında Basat’ın Tepegöz’ün gözünü helak etmesinin ardından Tepegöz adalet beklentisini dile getirir.

Gözüm gözüm yaluñuz gözüm
Sen yaluñuz göz-ile
Men ³ Oğuzı şındurmuş-idüm
Ala gözden ayırdun yiğit meni
Tatlu ⁴ candan ayırsun Kâdir seni (Ergin, 2011, s.213).

Hikâyenin sonunda Tepegöz, Basat’tan af dilemektedir ama Basat, Tepegöz’ün suçlarını sıralayıp yaşadıkları dönemin adalet anlayışının bir gereği olarak affının mümkün olmadığını ifade eder.

Mere kavat ağ sakallu babamı ⁵ ağlatmışın
Karıçuk ağ pürçekli anamı buzalatmışın
Karındaşum ⁶ Kıyanı öldürmüşsin
Ağça yüzlü yingemi tül eylemişsin
⁷ Ala gözlü bebeklerin öksüz komışın
Kor-mıyam seni
Kara ⁸ polat öz kılıcum tırtmayınca
Kafalu börklü başuñ kesmeyince
⁹ Alça kanuñ yir yüzine tökmeyince
Kardaşum Kıyanuñ kanın almayınca
¹⁰ Komazam (Ergin, 2011, s.214)

İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek’in Öldüğü Destan’ının girişinde Kazan Bey’in İç Oğuz ve Dış Oğuz bir araya geldiğinde evini yağmalattığı anlatılmaktadır. Bu durum Oğuz beylerinin Oğuzlar arasında adaletli davrandıklarını gösterir. Fakat hikâyeye konu olan son yağmalatma hadisesinde Dış Oğuz beylerinin olmaması Oğuz beyleri arasında sorunlara yol açmış ve adalet anlayışının önemini göstermiştir.

Üç Ok Boz Ok yığnağ olsa ¹⁰ Kazan ivin yağmaladur-idi. Kazan girü ivin yağmalatdı. Amma ¹¹ Taş Oğuz bile bulunmadı. Hemin İç Oğuz yağmaladı (Ergin, 2011, s.243).

4.2. Aile Birliğine Önem Verme Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 2. Aile Birliğine Önem Verme Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	AİLE BİRLİĞİNE ÖNEM VERME DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	74, 75, 76	3
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	78	1
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	107	1
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	116, 117, 131, 141, 142, 151, 153	5
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	166, 169	2
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	183	1
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	184, 185, 188, 193, 198	4
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	205, 206	1
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	206, 207, 211	2
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	224	1
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	226, 227, 228, 233	4
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
AİLE BİRLİĞİNE ÖNEM VERME DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		25

Türkçe Sözlük'te aile, evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik (TDK, 2013) şeklinde tanımlanmıştır. Toplumsal kuralların, kültürel değerlerin, yaşamaya ait temel bilgi ve becerilerin aile ortamında öğrenilmesi ailenin de bir eğitim kurumu olduğunu gösterir (Güngen, Tokyürek ve Şanlı, 2002, s. 109). Aile birlikteliklerinin güçlü ve sağlam olması eğitimin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Türklerde aile kurumu yüzyıllardır çok sağlam bir biçimde gelişmiştir. Bugünün gençlerinin de aile kurumunun ve birlikteliğinin öneminin

farkına varmalarında kültürel mirasımız olan Dede Korkut Hikâyeleri onlara katkı sağlayacaktır.

Dede Korkut Hikâyeleri Türklerin aile yaşantısını çok güzel bir biçimde yansıtmıştır. Hikâyelerde aile çok sağlam bir durumdadır (Ergin, 2011, s.27). Ana-baba-çocuk'tan kurulu Türk ailesinde, bunların karşılıklı ilişkilerinde de sonsuz bir sevgi ve şefkatin, ölümler karşısında gevşemeyen, tersine bir kez daha düğümlenen bağlılığın, en ağır ve güç tecrübelerden geçmiş bir sadakatin göz kamaştırdığını görürüz (Gökyay, 1973, s.378). Destan kahramanları anne ve babalarına derin bir sevgi ile bağlı olup anne ve baba da çocukları üzerine her zaman titrer ve onların yokluklarında kendilerine dünyayı zindan ederler (Demirbilek, 2006, s.4). Bununla birlikte hikâyelerde bütün Oğuz beylerinin tek bir hatunu vardır (Gökyay, 1973, s.383). Mukaddime kısmında aile birliğinin ne kadar önemli olduğuna vurgu yapılırken kız çocuğun anneden erkek çocuğun ise babadan görerek öğrendiği anlatılır.

Ƙız anadan görmeyinçe ¹² öğüt almaz, oğul atadan görmeyinçe şufra çekmez. Oğul ¹³atanuñ yetiridür, iki gözünüñ biridür. Devletlü oğul ¹ kopsa ocağınuñ közidür (Ergin, 2011, s.74).

Erkek çocuğun baba adını yürütmesinin önemine işaret edilmiştir.

⁹ Ata adını yorıtmayan hoyrad oğul ata bilinden ininçe inmese yig,¹⁰ ana rahmine düşünce toğmasa yig. Ata adın yoridanda devletlü ¹¹ oğul yig (Ergin, 2011, s.74).

Güzelliklerden bahsederken ana, baba, oğul, kardeş ve gelin ailenin unsurları olarak anılmıştır.

¹² Dizin basup oturanda halal görklü. Dulumından ağarsa baba ¹³ görklü. Ağ südin toya emzürse ana görklü. Yanaşup ¹yola girende kara buğur görklü. Sevgülü kardeş görklü. Yañal ala² iv yanında dikilse gerdek görklü, uzunça tenefi görklü. Oğul ³ görklü (Ergin, 2011, s.75).

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı'nda Bayındır Han, yılda bir kez Oğuz beylerini konuk eder. Hikâyede anlatılan yıldaki konuklamada Oğuz beylerinin oğlu ve kızı olup olmamasına göre ağırlanmasını istemiş; böylelikle ailede çocuk kavramının önemini vurgulamıştır.

Bir yire ağ otağ bir yire ⁷ kızıl otağ bir yire kara otağ kurdurmuş-idi. Kimüñ ki ⁸ oğlı kızı yok kara otağa konduruñ, kara kiçe altına ⁹ döşeñ , kara koyun yahnisından öñine getürüñ, yir-ise yisün¹⁰ yimez-ise tursun gitsün dimiş-idi. Oğlı olanı ağ¹¹otağa kızı olanı kızıl otağa konduruñ, oğlı ¹² kızı olmayanı Allah Ta'ala karğayupdur, biz dañı karğaruz ¹³ bellü bilsün dimiş idi (Ergin, 2011, s.78).

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı'nda Kazan Han'ın oğlu Uruz'u ve eşi Burla Hatun'u esir alan düşmanlar Uruz'un annesini kırk bey kızı arasından ayırmak için annenin oğluna olan sevgisini kullanmak istemişlerdir. Ama Uruz'un annesinden kendisine olan sevgisini gizlemesini istemesi ve sonunda Kazan Bey'in gelip ailesini düşmanın elinden kurtararak aile birliğini sağlaması ile hikâye son bulur.

Kazan oğlu Uruzı habisten çıkaruñ boğazından urğan-ile ¹³ aşuni iki talusından çengele şaңcuñ, kıyma kıyma ağ etinden ¹ çeküñ, kara kavurma idüp kırk big kızına iletün, her kim yidi ² ol degül, her kim yimedi ol Kazan hatunıdır (Ergin, 2011, s.107).

Sakın ¹¹ kadın ana menüm üzerüme gelmeyesin, menüm içün ağlamayasın ¹² ko beni kadın ana çengele ursunlar, ko etümden çeksünler ¹³ kara kavurma itsünler kırk big kızınuñ öñine iletünler, ¹ anlar bir yidüginde sen iki yigil seni kâfirler bilmesünler tuymasunlar (Ergin, 2011, s.107).

Kazan ⁴ Big ordusını oğlanını uşağını hazinesini aldı girü ⁵ döndi. Altun tahtında yine ivini dikdi (Ergin, 2011, s.115).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda Kazan Bey, Bayındır Han'ın sohbetinde üzülen Pay Püre Bey'e üzüntüsünün nedenini sorar ve Pay Püre Bey'in oğlunun olmadığından üzgün olduğunu öğrenir. Bunun üzerine sohbette bulunan beyler onun bir oğlu olması için dua ederler. Dede Korkut Hikâyelerinde kız ve erkek çocuk arasında bir ayrım göze çarpmamaktadır. Aile birlikteliğinin devamı için kız olsun erkek olsun çocuk istenmiştir. Bu durum Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda Pay Püre Bey'in oğlu olması için dua eden beylerden Pay Piçen Bey'in kendisinin de kızı olması için dua istemesi olayında görülür. Pay Piçen Bey kendisinin kızı Pay Püre Bey'in de oğlu olması durumunda ikisinin bir yuva kurmasını isteyerek aile kurumuna verdiği değeri gösterir.

Pay Püre Big ne ¹³ ağlayup buzlarsun? Pay Püre Big aydur: Han Kazan ¹ niçe ağlamayayın, niçe buzlamayayın, oğulda ortacum yok kartaşda ² kaderüm yok, Allah Ta'āla meni qarğayupdur, bigler tacum tahtum ³ içün ağlaram, bir gün ola düşem ölem yirümde yurdumda ⁴ kimse kalmaya didi. Kazan aydur: Maşşuduñ bumıdır. ⁵ Pay Püre Big aydur: Beli budur, menüm dahı oğlum olsa, ⁶ Han Bayındırñ karşusun alsa tursa kullık eylese, ⁷ men dahı baksam sevinsem kıvansam güvensem didi. Böyle digec ⁸ Kalın Oğuz bigleri yüz göge tutdılar, el kaldırup du'ā ⁹ eylediler, Allah Ta'āla saña bir oğul virsün didiler. Ol ¹⁰ zamanda biglerüñ alkışı alkış qarķışı qarķış idi, ¹¹ du'āları müstecāb olur-idi. Pay Piçen Big dahı ¹² yirinden örü tırdı, aydur: Bigler menüm dahı haqquma bir du'ā ¹³ eyleñ, Allah Ta'āla maña da bir kız vire didi. Kalın Oğuz ¹ bigleri el kaldırdılar, du'ā eylediler, Allah Ta'āla saña da ² bir kız vire didiler. Pay Piçen Big aydur: Bigler Allah Ta'āla ³ maña bir kız virecek olur-ise, siz tanık oluñ, menüm kızum ⁴ Pay Püre Big oğluna bişik kertme yavuklu olsun didi (Ergin, 2011, s.116-117).

Beyrek'in düşmana esir düştüğünü duyan Banu Çiçek'in sevdiğinin ardından söylediği sözler de aile birlikteliğinin önemini gösterir.

Beyregüñ yavuklusına haber oldı, Banı ² Çiçek qaralar geydi ağ kaftanını çıkardı, güz alması gibi al ³ yañağını tırdı yırtıdı,
Vay al duvağum iyesi
Vay alnum ⁴ başum umudı

Vay şah yigidüm vay şahbaz yigidüm
Töyınça⁵ yüzine bakmaduğum hanum yiğit
Kanda gitdün beni yalunuz koyup canum⁶ yigit
Göz açuban gördüğüm
Köñül ile sevdüğüm
Bir yasdukda baş⁷ koyduğum
Yolında öldüğüm kurban olduğum
Vay Kazan Bigün inağı
⁸ Vay kalın Oğuzun imrencesi Han Beyrek
Diyüp zarı zarı⁹ ağladı (Ergin, 2011, s.131).

Beyrek'in esaret altında düşman beyinin kızına söylediği sözler de aileye duyulan özlemin en zor şartlar altında bile azalmadığını anlatır.

Beyrek² aydur: Niçe saht olmayayım? On altı yıldır kim babañuñ tutsakıyam,³ ataya anaya kavuma kardaşa hasrettem, ve hem bir kara gözlü yavuklum⁴ var idi, Yalançı oğlu Yaltaçuk dirler bir kişi var-idi⁵ varmış yalan söylemiş beni öldi dimiş, aña varur olmuş⁶ didi (Ergin, 2011, s.135).

Beyrek düşman elinden kurtulup ozan kılığında evine vardığında kız kardeşlerinin davranışları, aradan on altı yıl gibi uzun bir zaman geçmesine rağmen aile birlikteliğinin tükenmediğini gösterir.

Kiçi kız karındaşı bñardan şu almağa⁵ gelür, kardaş Beyrek diyü ağlar buzlar, toyuñ düğünüñ kara⁶ oldı diyü ağlar. Beyrege katı firak geldi, katlanımadı buldur⁷ buldur gözinüñ yaşı revan oldı (Ergin, 2011, s.138).

...
Beyrek aydur: Ağañuzuñ başı ve gözi¹² şadakası köhne kaftanunuz var ise geyeyin düğüne varayın,¹³ düğünde elüme kaftan virürler, girü kaftanunuz vireyim didi.¹ Vardılar, Beyregüñ kaftanı var-imiş, buña virdiler. Aldı² geydi, boyı boyına bili biline kolu kolına yakışdı.³ Ulu kız kardaşı bunu Beyrege beñzetti, kara kıyma gözleri⁴ kan yaş tıldı (Ergin, 2011, s.141).

Beyrek'e kavuşan babasının ağlamaktan görmez olmuş gözleri açılır. Beyrek'in ailedeki yerini sevgiyle ifade eder.

Atası anası¹ küvlediler Beyregüñ ayağına düşdiler, aydur:
Oğul, dñlügi² altın ban ivümün | kabzası oğul
Kaza benzer kızumuñ³ gelinümüñ çiçeği oğul
Görür gözüm aydını oğul
Tutar bilüm⁴ kuvveti oğul
Kalın Oğuz imrencesi canum oğul
diyüben çok⁵ ağladı, Allahına şükürler eyledi (Ergin, 2011, s.151).

Hikâyenin sonunda Beyrek'in arkadaşlarını kurtaran Oğuz beyleri buradaki yiğitleri evlendirerek aile kurmalarını sağlamışlardır.

⁵ Pay Püre Bigün oğlançuğı Beyrek, melikün⁶ kızın aldı, ağ ban ivine ağ otağına girü döndi, düğüne⁷ başladı. Bu kırk yigidün bir kaçına Han Kazan, bir kaçına⁸ Bayındır Han kızlar virdiler. Beyrek dahı yidi kız karındaşını⁹ yidi yigide virdi. Kırk yirde otak dikdi. Otuz tokuz¹⁰ kız tñli lü tñli ñe birer oğ atdı. Otuz tokuz yigit oñnuñ¹¹ ardınça gitdi. Kırk gün kırk gice toyt düğün eylediler. Beyrek¹² yigitleri-y-ile murad virdi murad aldı. Dedem Korkut geldi şadılık¹³ çaldı, boy boy-ladı şoy şoyladı, gñzi erenler¹ başına ne geldügin söyledi, bu Oğuz-nâme Beyregüñ olsun² didi. (Ergin, 2011, s.151).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da Kazan Bey ile ava çıkan oğlu Uruz'un esir edildiğini duyan annesi Uruzla ilgili hayallerini anlatırken aile birliğine temas etmiştir.

Kaıkubanı yirümden tıram dir-idüm
Yilisi kara ¹³ kazılık atuma binem dir-idüm
Kalın Oğuz içine girem dir-idüm
¹ Ala gözlü gelin alam dir-idüm
Kara yirde ağ otağlar dikem dir-idüm
² Yoriyubanı oğulu ulu gerdege kiçürem dir-idüm
Murad-ile maışsuda ³ irgürem dir-idüm
Murada yetürmedüñ meni
Kara başum karışı tıtsun ⁴ Kazan seni
Bir bigüm görünmez bağrum yanar
Neyledüñ digil maña
Dimez ⁵ olsañ yana göyine karğaram Kazan saña
didi. Anası oğlanuñ ⁶ böyle diğec Kazanuñ 'aklı başından gitdi, kara bağı şarşıldı ⁷ düm yüregi oynadı, karangulu gözleri kan yaş tıldı (Ergin, 2011, s.166).

Uruz kendisini esaretten kurtarmaya gelen babası Kazan Bey'in geri dönmesini istemektedir. Çünkü Kazan Bey'e bir zarar gelirse aile birlikleri bozulacaktır.

⁸ Ağ pürçeklü anam oğul dir-iken
Başum bahtı Kazan diyü ⁹ ağladasın
Kayıduban baba girü döngil
Altun ban ivüñe ¹⁰ sürüp varğıl
Karıçuk olmış anama umud olğıl
Kara gözlü kız kardaşımı ağlatmağıl
Karıçuk olmış anama ¹² şızlatmağıl
Oğul için ata ölmek 'ayıb olur (Ergin, 2011, s.169).

Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı'nda ise ölmeden eşi ile vedalaşan Deli Dumrul eşinden seveceği biriyle yuva kurmasını ve çocuklarını öksüz koymamasını isteyecek kadar aile birliğine önem verir.

³ Gözüñ kimi tutar-ise
Könlüñ kimi sever-ise
Sen aña ⁴ varğıl
İki oğlançuğı öksüz komağıl (Ergin, 2011, s.183).

Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda da Kaınlı Koca oğlu Kan Turalı'yı evlendirerek aile birliğini kurmak istemektedir.

Oğuz zamanında Kaınlı Koca dirler-idi ⁷ bir gürbüzer var-idi. Yetişmiş bir cılasun oğlu var-idi, ⁸ adına Kan Turalı dirler-idi. Kaınlı Koca aydur: ⁹ Yarenler atam öldi men kıldum, yirin yurdın tıtdum, ¹⁰ yarınki gün men ölem kıla, bundan yigregi yoh¹¹dur ki gözüm görür-iken oğul gel seni ivereyim didi (Ergin, 2011, s.184-185).

Hikâyenin devamında bir aile kurmak isteyen Kan Turalı, Tırabuzan Tekürü'nün kızını istemek üzere tekürün karşısına çıkar.

Ƙan Turalı ¹ geldi, Ƙara şayƘalı teküre selam virdi. Tekür ² ‘aleyk aldı. Ala Ƙalı döşediler, oturdı. Tekür ³ aydur: Yigit ne yirden gelürsin? Ƙan Turalı yirinden ⁴ tırı geldi, apul apul yorıdı, ağı alını açdı, ⁵ ağı bileklerini şıgadı, ayıtdı-kim:
Ƙarşı yatan Ƙara tağıuñı ⁶ aşmağa gelmişem
Akındılı suyuñı kiçmege gelmişem
Tar ⁷ etegüñe giñ Ƙoltuğuna şığınu gelmişem
Tañrı buyuruğı-y-ile Peygamber ⁸ Ƙavli-y-ile
Ƙızıñu almağa gelmişem didi.
Tekür aydur: ⁹ Bu yigidüñ sözi yüğrük, eğer elinde hüneri var ise ¹⁰ didi (Ergin, 2011, s.188).

Tekürün isteklerini yerine getiren Kan Turalı, tekürün kızı Selcen Hatun ile evlenerek aile birliğini kurar. İlk düğün Tırabuzan’da yapılır.

Ƙırk ¹¹ yirde otak dikdürdi, Ƙırk yirde kızıl ala gerdek ¹² dikdürdi. Ƙan Turalı-y-ile kızı getürüp gerdege ¹³ Ƙoydılar. Ozan geldi yilteme çaldı (Ergin, 2011, s.193).

Hikâyenin sonunda tüm sıkıntıları aşan Kan Turalı ve Selcen Hatun birbirlerine kavuşurlar. Oğuz geleneklerine göre düğünleri yapılarak aile birlikleri kurulur.

Oğlı-y-ile gelini-y-ile Ƙañlı Ƙoca Oğuz a girdi. ¹¹ Gök ala görklü çemene çadır dikdi. Attan aygır ¹² devedan buğra Ƙoyundan Ƙoç Ƙırdurdı. Düğün itdi, ¹³ Ƙalın Oğuz biglerin ağırladı. Altunluça günlügin diküp ¹ Ƙan Turalı gerdegine girüp muradına maşudına irişdi. ² Dedem ƘorƘut gelüp şadılık çaldı, boy boyladı ³ soy soyladı (Ergin, 2011, s.198).

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı’nda Kazılık Koca esaretten kurtulunca ilk olarak bıraktığında hamile olan eşinden olan oğlunu sormakta ve böylelikle aile birliğini sorgulamaktadır.

TutsaƘ olan ⁶ Ƙazılık Ƙocayı şalı virmişler çıkup geldi. Hay ⁷ big yigitler Ƙafiri kim öldürdi diyü şoylamış, görelüm hanum ⁸ ne şoylamış:
Aydur:
Ƙaytabanuñ mayasını yüklü Ƙodum
Ner-midür ⁹ maya-mıdur anı bilsem
Ƙara ilüm koyunını yüklü Ƙodum
Ƙoç-mıdur ¹⁰ Ƙoyun-mıdur anı bilsem
Ala gözölü görklü halalum yüklü Ƙodum
¹¹ İrkek-midür kız-mıdur anı bilsem
Mere big yigitler haber ¹² maña Yaradanñu işƘına didi.
Yigenek burada şoylamış, ¹³ görelüm hanum ne şoylamış :
Aydur:
Ƙaytabanuñ mayasını yüklü ¹ Ƙoduñ ner oldu
Ƙara ilde Ƙoyunuñı yüklü Ƙoduñ Ƙoç oldu
² Ala gözölü görklü halanuñ yüklü Ƙoduñ aşlan oldu
didi. ³ Yigenek babası-y-ile görüşdi. (Ergin, 2011, s.205-206).

Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan'da Aruz Koca kaybolan oğlunu aradan yıllar geçmesine rağmen bulup büyümüştür.

⁷ Meğer hanum bir gün Oğuz oturur-iken üstine yağı geldi. ⁸ Dün içinde ürkdi köçdi. Kaçup gider-iken Aruz ⁹ Kocanın oğlanı düşmüş. Bir aslan bulup götürmüş ¹⁰ beslemiş. Oğuz yine eyyâm-ile gelüp yurdına kondı. Oğuz ¹¹ Hanın ilkıçısı gelüp haber getürdi, aydur: Hanum sazdan ¹² bir aslan çıkar, at urur, apul apul yorıyış adam kibi, ¹³ at başuban kan sömürür. Aruz aydur: Hanum ürküğümüz ¹ vaktin düşen menüm oğlanıdır belki didi. Bigler bindiler, ² aslan yatağı üzerine geldiler. Aslanı kaldurup oğlanı ³ tutdılar. Aruz oğlanı alup ivine getürdi (Ergin, 2011, s.206-207).

Tepegöz ile savaşmaya giden Basat'tan babası aile birliklerinin bozulacağı endişesiyle gitmemesini istemektedir.

Babası ağladı, aydur: Oğul ocağım issüz kıma, kerem ³ eyle, varma didi. Basat aydur: Yoğ ağ şakallı 'aziz ⁴ baba varuram didi (Ergin, 2011, s.211).

Begil Oğlu Emren'in Destanı'nda Begil düşmalarını yenen oğlu Emren'i evlendirir.

Karşı yatan kara tağdan oğlana yaylak ¹² virdi. Kara koçı yüğrük atdan tavla virdi. Ağca ¹³ yüzölü oğlana ağca koyun şölen virdi. Ala gözlü oğlana ¹ al duvaflu gelin aldı (Ergin, 2011, s.224).

Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı'nda Segrek Alınca Kalesi'nde esir olan Egrek adlı bir kardeşi olduğunu öğrenir öğrenmez onu esaretten kurtarmak istemektedir.

Mere mizüm öksüzliğümüz yetmez-mi, bizi ¹³ niye urarsın, hünerün var ise kardeşün Alınca Kal'asında esirdür, ¹ var anı kurtar didi. Segrek ayıtdı: Mere kardeşümün adı ² nedür. Ayıtdı: Egrekdür. Ayıtdı: İmdi Egrege Segrek yaraşur, ³ kardeşüm sağ-imiş kayurmazam, kardeşsüz Oğuzda tırmazam, ⁴ karangulu gözüm aydını kardeş diyü ağladı (Ergin, 2011, s.226).

Uşun Koca ise oğlu Segrek'in Egrek'i kurtarmak isterken başına bir şey geleceğinden endişe etmekte ve aile birliklerini korumak için yalan söylemektedir.

Babası aydur: Yañış haberdür oğul, kaçan giden senün ağan ⁵ degül aydrudur, ağ şakallı men babanı ağlatmağıl, karıçuk olmuş ⁶ ananı buzlatmağıl didi (Ergin, 2011, s.227).

Uşun Koca Kazan Han'ın tavsiyesiyle Oğlu Segrek'i evlendirip ona aile kurarak kardeşini kurtarma sevdasından vazgeçirmeye çalışır.

Yavuklusı var-idi, ⁶ tiz düğün dirnek itdiler. Atan aygır deveden buğra ⁷ koyundan koç kırdurdılar. Oğlanı gerdeğe koydılar. Kız-ile ⁸ ikisi bir döseğe çıkdılar (Ergin, 2011, s.228).

Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı'nın sonunda Segrek Alınca Kalesi'nde esir olan kardeşini esaretten kurtarınca Uşun Koca büyük oğlu Egrek'i de evlendirir.

Ulu oğluna ⁷ dahı görklü gelin getürdi. İki kardeş bir birine sağdıç oldılar. ⁸ Gerdeklerine çapup düşdiler, murada maşşuda irişdiler (Ergin, 2011, s.226).

4.3. Alçakgönüllülük Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 3. Alçakgönüllülük Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	ALÇAKGÖNÜLLÜLÜK DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	73	1
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	-	0
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	-	0
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	-	0
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	-	0
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	-	0
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	-	0
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	-	0
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
ALÇAKGÖNÜLLÜLÜK DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		1

Alçakgönüllülük yani tevazu kendi dışımızda var olan sonsuz varlık ve hakikat karşısında kendi küçüklüğümüzü, sınırlı varlığımızı ve gücümüzü ya da insani zaafılarımızı anlamaya bağlı olarak gelişen bir fikir ve tutumdur (Hökelekli, 2007). Alçakgönüllü insanlar kendi küçüklüklerinin farkında olduklarından karşısında eksiklik ve kusur aramazlar ve böylelikle herkesi olduğu gibi kabul ederler. Dolayısıyla alçakgönüllü olmak iletişim becerisinin gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Türk Edebiyatı derslerinde yapılan metin okumaları vasıtasıyla öğrencilere bu değer kazandırılması öğrencilerin ders içi ve dışı iletişimlerini de geliştirecektir.

Dede Korkut Hikâyelerinde sadece mukaddime bölümünde nasihat verilirken alçakgönüllülüğün önemine değinilir.

Tekebbürlük ⁴ eyleyeni Tañrı sevmez, köñlin yüce tutan erde devlet olmaz (Ergin, 2011, s.73).

Bunun dışında hikâyelerde geçen el öpme gibi geleneksel saygı hareketleri de alçakgönüllülük kapsamında değerlendirilebilir.

4.4. Barış Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 4. Barış Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	BARIŞ DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	-	0
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	-	0
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	-	0
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	-	0
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	-	0
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	197	1
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	-	0
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	-	0
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	250, 251	1
BARIŞ DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		2

Türkçe Sözlük'te barış “Savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh, hazar.” ve “Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam” (TDK, 2013) şeklinde tanımlanmıştır. Bugün yapılan araştırmalar şiddetin toplumlarda ne

kadar büyük bir problem olduğunu ortaya koymaktadır. Barış değerini öğrencilere benimsetmek şiddet temelli sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır. Geleceğimizi inşa edecek öğrencilerimizin barıştan yana bir tutum sergilemeleri istikbalimiz adına da önem arz etmektedir.

Kaflı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda Kan Turalı kendisini düşman elinden kurtardığından övüneceğini düşündüğü Selcen Hatun ile kavga eder. Ancak bu kavga barış ile son bulur.

Kız ⁴ bir oh-ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan ⁵ bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatunı kuçaklayup ⁶ barışmışlar sorışmışlar. Kan Turalı soylamış, görelüm ⁷ hanum ne soylamış:

Aydur:

Yalap yalap yalabıyan ince tonlum

⁸ Yir basmayup yorıyan selvi boylum

Kar üzerine kan tammış kibi kızıl ⁹ yañaqlum

Koşa bādem sığmayan tar ağzlum

Kalemçiler çaldığı ¹⁰ kara kaşlum

Kurumsı kırk tutam kara saçlum

Aslan ¹¹ uruğı sultan kıızı

Öldürmege men seni kıyar-midüm

¹² Öz canuma kıyam men saña kıymayam

Men seni sınar-idüm

didı. ¹³ Selcen Hatun dahı burada soylamış, görelüm hanum ne ¹ soylamış:

Aydur:

Kalkubanı yirümden turur idüm

Yilisi ² kara kazılık atuma biner-idüm

Babamuñ ağ ban ivinden ³ çıkar-idüm

Arku Bili Ala Tağı avlar-idüm

Ala geyik sığın ⁴ geyik kovar idüm

Tartanda bir oh-ile nemler-idüm

Demrensüz ⁵ oh-ile yigit seni sınar-idüm

Öldürmege yigidüm men ⁶ seni kıyar-midüm

didı (Ergin, 2011, s.197).

İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'da Dış Oğuz beyleri hatalarından dönerek Kazan Bey'den af diler. Kazan Bey, Dış Oğuz beylerini affederek aralarındaki husumeti barış ile sonlandırır.

Taş Oğuz bigleri bunu görüp ² hep atdan indiler, Kazanuñ ayağına düşdiler, suçların dilediler, ³ elin öpdiler. Kazan suçların bağışladı (Ergin, 2011, s.250-251).

4.5. Bilimsellik Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 5. Bilimsellik Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	BİLİMSELLİK DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	73	1
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	82	1
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	111	1
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	128, 129, 132, 137, 138, 142, 148	5
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	157, 159, 160, 161, 162, 171, 172, 173, 174	5
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	179	1
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	189, 195	2
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	212	1
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	-	0
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	226	1
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
BİLİMSELLİK DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		18

Türkçe Sözlük'te bilimsellik “bilimsel olma durumu” olarak; bilim ise “Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim.” (TDK, 2013) olarak açıklanmıştır. Bilimsellik toplumsal gelişimin kaynağıdır. Bu değere sahip bireyler aklın ışığında hareket ederek toplumları geleceğe taşır.

Dede Korkut Hikâyelerinin dönemin şartları da göz önünde bulundurulduğunda bilgiye ve bilime değer veren bir anlayışın etkisinde ortaya çıktığı anlaşılr. Mukaddime bölümünde hikâyelerin tümünün anlatıcısı konumundaki Korkut Ata bilimsel olarak anılmaktadır.

¹ Resul ‘aleyhi’s-selām zamına yakın Bayat boyından Korkut Ata ² dirler bir er koptı. Oğuzun ol kişi tamam bilicisi-y-idi (Ergin, 2011, s.73).

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı’nda azgın bir boğaya karşı mücadele eden Dirse Han’ın oğlu sadece gücü ile değil aklının yardımını da alıp hareket ederek boğayı yener.

Dirse Hanın oğlanı kaçmadı, ⁶ ağ meydanın ortasında bakdı tırdı. Buğa dağı oğlana ⁷ sürdi geldi. Diledi ki oğlanı helāk kıla-y-idi. Oğlan ⁸ yumruğı-y-ile buğanın alnına kıya tutup çaldı, buğa götin götin ⁹ gitdi. Buğa oğlana sürdi girü geldi. Oğlan yine buğanın ¹⁰ alnına yumruğı-y-ile katı urdı. Oğlan bu katla buğanın alnına ¹¹ yumruğunu tıyadı, sürdi meydanın başına çıkardı. ¹² Buğa-y-ile oğlan bir hamle çekışdiler. İki talusunın üstine ¹³ buğanın köpük tırdı. Ne oğlan yeñer, ne buğa yeñer. Oğlan fikr eyledi, ¹ aydur: Bir tama direk ururlar, ol tama tıyak olur, ben ² bunun alnına niye tıyak olurun tıururın didi. Oğlan ³ buğanın alnından yumruğun giderdi, yolından şavuldi. ⁴ Buğa ayağ üstine tıramadı, düşdi tepesinin üstine ⁵ yıkıldı (Ergin, 2011, s.82).

Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması Destanı’nda düşmanların sözlerine kızan Karaçuk çoban bu sözlerin ne kadar mantıksız olduğunu onlara verdiği cevapta ispatlar.

¹⁰ Kariçuk ananı getürmişüz
Bizümdür saña virmezüz, Yayhan ¹¹ Keşiş oğlana virürüz, Yayhan Keşiş oğlından oğlu ¹² toğar, biz anı saña ğarım koruz didiler. Böyle digenç Karaçuk ¹³ Çobanın açığı tıtdı, tıdakları. Çoban ¹ aydur:
Mere dini yok ‘akılsuz kâfir
Uşşı yok dirnaksüz kâfir
² Karşı yatan karlı tağlar kariyupdur otı bitmez
Kanlu ³ Kanlu ırmaqları kariyupdur suyu gelmez
Şahbaz şahbaz ⁴ atlar kariyupdur kulun virmez
Kızıl kızıl develer kariyupdur ⁵ köşek virmez
Mere kâfir Kazanın anası kariyupdur oğul ⁶ virmez (Ergin, 2011, s.111).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı’nda Dede Korkut kendisini zora koşup kız kardeşini vermek için bin pire isteyen Deli Karçar’a aklını kullanarak bir ders verir. Bu dersin sonunda aman dileyen Deli Karçar yine Dede Korkut’un aklı yardımıyla vücudunu saran pirelerden kurtulur.

¹² Dede ya kanı menüm pürelürüm? Dede Korkut hay oğul Karçar ¹³ adama uş bögelek gibi bunludur, ol bir yabuz canavardur, ¹ hep bir yirde dirüp-dururam, gel gidelüm semüzin al aruğın ² ko didi. Aldı Delü Karçarı bir pürelü yire getürdi, ³ Delü Karçarı yalınca eyledi ağıla koydı. Pürelür ⁴ Delü Karçara uşdiler. Gördi beceri bilmez, aydur: Meded ⁵ Dede, kerem eyle Allah ışkına kapuyı aç çıkayın didi. ⁶ Dede Korkut oğul Karçar ne kargaşa idersin, getürdüm ⁷ bu ısmarladuğın nesnedür, nolduñ böyle buñalduñ, semüzin ⁸ al aruğın ko didi. Delü Karçar aydur: Hay Dede ⁹ Sultān, Tañrı bunun semüzin de alsun aruğın-da ¹⁰ alsun, haman beni kapudan tışarı eyle, meded didi. ¹¹ Dede kapuyı açdı, Delü Karçar çıkdı. Dede göri-kim ¹² Delünün canına kiçmiş, başı kapısı olmış, gevdesi püre¹³den görünmez, yüzi gözi belürmez. Dedenün ayağına düşdi. ¹ Allah ‘ışkına beni kurtar didi. Dede Korkut var oğul ² kendüni şuya ur didi. Delü Karçar segirderek vardi ³ şuya düşdi. Püredür şuya akdı gitdi (Ergin, 2011, s.128-129).

Yine Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı’nda Yalançı oğlu Yartaçuk Beyrek’in kendisine hediye verdiği gömleği kana bulayıp Beyrek’in öldüğüne beyleri inandırmak ister. Gömleği

gören bütün beyler buna inanır ama Bayındır Han gömleğin Beyrek'in olup olmadığını sorgular ve en doğru kararı Beyrek'in nişanlısının vereceğini söyleyip gömleği ona gönderir.

Yalançı oğlu Yartaçuk ⁷ aydur: Sulţanum ben varayın, ölüsi dirisi haberin getüreyin ⁸ didi. Meger Beyrek buna bir kömlek bağışlamış-idi, geymez-idi, ⁹ şaklar-idi. Vardı köñlegi kana kına baturdı, Bayındır ¹⁰ Hanuñ öñine getürüp bıraktı. Beyındır Han aydur: Mere bu ne ¹¹ kömlekdür? Beyregi Kara Dervendde öldürmişler, uşda nişanı ¹² sulţanum didi. Kölegi göriçek bigler ögür ögür ağlaşdılar, ¹³ zārılıklara girdiler. Bayındır Han aydur: Mere niye ağlarsız, biz bunu ¹ tanımazuz, adaklusına aparuñ görsün ol yaǵşı bilür, zīrā ² ol diküpdür yine ol tanır didi. Vardılar kölegi Banı ³ Çiçege ilettiler. Gördi tanıdı oldur didi, tartdı yaķa⁴sın yırttı, acı tırnaķ ağ yüzine aldı çaldı, güz alması ⁵ gibi al yañağın yırttı (Ergin, 2011, s.132).

Beyrek ozan kılığında baba evine giderken karşılaştığı çobanların yaptıkları aklına yatmaz ve onlara bunun nedenini sorar.

Baķdı ⁵ gördi bir kaç çobanlar yoluñ kıyısın almışlar ağlarlar, hem ⁶ tırmayup taş bulsa yabana atar, siz bu yolda bu taşı niçün yıǵarsız? ⁸ Çobanlar aydur: Mere sen seni bilürsin, bizüm halumuzdan haberuñ yok ⁹ didiler. Mere ne haluñuz vardır? Çobanlar aydur: Bigümüzüñ bir oğlu ¹⁰ var-idi, on altı yıldır kim ölüsi dirisi haberin kimse bilmez, ¹¹ Yalançı oğlu Yartaçuk dirler ölüsi haberin getürdi, adaǵlusın ¹² aña virür oldılar, gelür bundan kiçer, uralum anı aña varmasun ¹³ tekine tüşine varsun didiler. Beyrek aydur: Mereve yüzüñüz ağ ¹ olsun, ağañuzuñ etmegi size halal olsun didi (Ergin, 2011, s.137-138)

Beyrek ozan kılığında baba evine gidip kardeşlerinden yiyecek ve elbise ister. Kardeşleri öldüğünü sandıkları Beyrek'in kaftanını ona verirler fakat kaftanı giydiğinde onu Beyrek'e benzetirler. Beyrek buradan yola çıkarak düğünde de tanınabileceğini düşünür. Tanınmak istemediği için kaftanı çıkarıp kardeşlerine geri verir.

Beyrek aydu: gördüñ-mi, kızlar bu kaftan-ile ³ meni tanıdılar, kalın Oğuz bigleri daǵı tanırlar didi. ⁴ Göreyim Oğuzda menüm dostum düşmenüm kimdür didi, kaftanı ⁵ şıyırdı götürdi kızlaruñ üstine atı virdi. Ne siz kaluñ ⁶ ne Beyrek ǵalsuñ, bir eski kaftan virdüñüz benüm başum beynüm ⁷ alduñuz diyüp vardı bir eski deve çuvalı buldı, ⁸ deldi boynına kiçürdi, kendüyi delülige bıraktı. ⁹ Sürdi düğüne geldi (Ergin, 2011, s.142).

Beyrek ozan kılığında düğüne varır ve Banu Çiçek'in kendisine sadakatini öğrenmek için parmağındaki yüzüğe bakmak ister ama kız ellerini gizlemektedir. Beyrek akıllıca sözleriyle kızı ellerini açtırır.

Banı Çiçek kırmızı kaftanın geydi, ellerin ¹¹ yiñe çekdi | gözükmeseñ diyü, oyuna girdi ayıtdı: Mere ¹² delü ozan çal, ere varan kız menem, oynayayım didi. Beyrek aydur: Men bu yirden gideli delü olmış ¹³ Delim ağça ǵarlar yaǵmış dize yetmiş Han kızınıñ ivinde ¹ kul halayık dükenmiş Maşraba almış şuya varmış Bileğinden ² on parmağını şovuk almuş Kızıl altun getürüñ han kızına ³ tırnaķ yonuñ Ayıbluça han kızı ere varmaķ 'ayıb olur didi. ⁴ Bunı işidicek Banı Çiçek kaķıdı: Mere delü ozan men 'ayıb ⁵ lu-mıyam kim maña 'ayıb ǵoşarsın didi, gümüş gibi ağ bileğın açdı, ⁶ elin çıkardı. Beyregüñ kiçürdüğü yüzük görindi. Beyrek ⁷ yüzüğü tanıdı (Ergin, 2011, s.148).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da Kazan Bey ve beraberindekiler kendilerine doğru gelen altı bölük toz kümesi hakkında yorum yaparlar. Kazan Bey üzerlerine gelenin düşman olduğunu diğer görüşleri çürüterek ispatlar.

⁶ Bakdılar gördiler altı bölük toz indi. Kimi aydur: Geyik ⁷ tozıdır, kimi aydur: yağı tozıdır. Kazan aydur: Geyik olsa ⁸ bir ya iki bölük olur-idi, bu gelen bilmiş oluñ yağıdır ⁹ didi. Toz yarıldı; gün kibi şıladı, deñiz kibi ¹⁰ yaykandı, meşe kibi karardı, on altı biñ ip üze ¹¹ ngülü kiçe börklü azgün dinlü kızgün dillü kâfir ¹² çıka geldi (Ergin, 2011, s.157).

Dönemin şartlarına göre Kazan Bey oğluna kendini savunmasını öğrenmesinin gerekli olduğunu söyler. Kazan Bey bugün de eğitimde kullanılan bir yöntemle oğlundan düşmana karşı savaşırken kendisini izlemesini ve savunmayı öğrenmesini ister. Hem de kendilerinin zora düşmesi halinde onlara destek çıkmak için pusuda beklemesini söyler.

Döne döne savaşayın ¹² döne döne çekişeyin
Kılıç çalup baş keddüğüm görgil ¹³ öğrengil
Kara başuña düşende gerek olur
didi.

...
Kazan ⁶ aydur:
Oğul oğul ay oğul
Yağıya girüp baş kesmedüñ
⁷Adam öldürüp kan dökmedüñ
Ala gözlü kırk yigidi boyuña ⁸ algıl
Göksi güzel kaba taşlar başına çıkğıl
Menüm ⁹ savaşduğum menüm döğışdüğüm
Menüm çekişdüğüm menüm kılıçlaşduğum
¹⁰Görgil öğrengil ve hem bize puşu olğıl oğul
didi.
(Ergin, 2011, s.159-160).

Aynı hikâyede üzerine düşman gelen ve mağlup olan Uruz ve arkadaşlarının durumu anlatılırken onların yenilgileri psikolojik gerekçelere bağlanmıştır.

Uruzuñ üzerine çok savaşdılar. ¹³ Kalabalık korhudur, derin olsa baturur. Yayanuñ umudı ¹ olmaz. Sağın şolın Uruzuñ çevürdiler. Kırk yigidin ² şehid itdiler. Oğlanuñ üzerine düşdiler, tutdılar. ³ Karusından ağ ellerin bağladılar. Kıl urğan ağ boyına ⁴ taşdılar. Yüzi üzerine şaluban süridiler. Ağ etinden ⁵ kan çıkınça dögdiler. Baba diyü ağlatdılar, ana diyü buzlatdılar. ⁶ Eli bağlu boynı bağlu yüzi üzerine şalup aldılar, yorıyu ⁷ virdiler. Uruz tutsak oldu (Ergin, 2011, s.161-162).

Kazan Bey düşman elinde esir olan oğlu Uruz ve arkadaşlarını kurtarmak için gittiğinde Uruz babası için endişelenir ve Allah'ın kendilerine yeni oğullar vereceğini söyleyerek geri dönmesini ister. Babasının oğluna cevabı ise bilimsellik taşır.

Kazan gine aydur:
Karşu ¹ yatan kara taşlar karısa
Otı bitmez il yaylamaz
Akındılı ² görklü şular karısa kara taşmaz

Kaytabanlar karısa ³ torum virmez
Kara çoçlar karısa kulun vermez
Er yigitler ⁴ karısa oğlı toğmaz
Babañ karı anañ karı
Senden ⁵ yigrek Kâdir bize oğul virmez
Virse dañı senüñ yirüñ tuta ⁶ bilmez (Ergin, 2011, s.171-172).

Kazan Bey oğlu Uruz ve arkadaşlarını kurtarmak için düşmanla savaşırken gözünden yaralanır ve kendisine yardıma gelen eşi Burla Hatun'u tanımaz. Burla Hatun bu durumun Kazan Bey'in yorgunluğundan kaynaklandığını ifade eder.

Hatun aydur:
Karşum ala yigit menüm ne mañlarsın
Kiçmiş menüm günümü ne añdurursın
⁴ Kalkubanı yirinden tıran Kazan
Kara göz atıñ biline binen ⁵ Kazan
İlgayuban kara tağum yıkan Kazan
Kölgelüçe kaba ağacum ⁶ kesen Kazan
Pıçak alup kanatlarum kıran Kazan
Yaluñuzça ⁷ oğlum Uruza kıyan Kazan
At üstinde eglenmeyüp ⁸ yortan Kazan
Senüñ bilüñ ölmüş
Üzengüye dirmeyen ⁹ dizüñ ölmüş
Han kızı halaluñı tanımayan gözüñ ölmüş
Buñalmışsın saña nolmış
Çal kılıcuñ yetdüm Kazan
didi. (Ergin, 2011, s.173-174).

Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı'nda Deli Dumrul Azrail'e nasıl sarhoş olunduğunu anlatır.

⁴ Aydur:
Mere 'Azrâil aman
Tarınuñ birligine yokdur güman
⁵ Men seni böyle bilmez idüm
Oğrılayın can olduğın ⁶ tuymaz idüm
Dökmesi büyük bizüm tağlarumuz olur
Ol ⁷ tağlarumuzda bağlarumuz olur
Ol bağlaruñ kara salkıumlu ⁸ üzümü olur
Ol üzümü şıkarlar al şarabı olur
⁹ Ol sarabdan içen esrük olur
Şarablu-y-idüm tuymadum
¹⁰ Ne söyledüm bilmedüm (Ergin, 2011, s.179).

Kaflı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda Tırabuzan Tekürü'nün kızını almak için azgın bir boğa ile karşılaşan Kan Turalı burada aklının yardımıyla boğayı yener.

Alnına ⁵ yumruğın tıyadı, sürdi meydanuñ başına çıkardı. ⁶ Çok çalışdılar. Ne buğa yener, ne Kan Turalı yener. ⁷ Küt küt buğa şolımağa başladı, ağzı köpüklendi. ⁸ Kan Turalı aydur: Bu dünyayı erenler 'akıl-ile bulmuşlardır, ⁹ bunuñ öñinden sıçarayayım, ne hünerüm var-ise ardından ¹⁰ göstereyim didi. Adı görklü Muhammede şalavat getürdi, ¹¹ buğanuñ öñinden şavuldu. Buğa buynızı üzerine ¹² dikildi (Ergin, 2011, s.189).

Hikâyenin devamında Kan Turalı ile birlikte düşmana karşı savaşan Selcen Hatun savaştan sonra Kan Turalı'yı bulamaz. Kan Turalı'nın anne ve babasıyla birlikte onu bulmak için kullandığı yöntem bilimseldir.

Çamçı-y-ile işaret kılup: ² Odaya düşün, ne yerde iner karışur toz var-ise ³ ve ne yerde karga kuzgun oynar-ise anda isteyelüm didi. ⁴ Atına mahmuz urdı, bir yüksek yire çıkdı gözledi. ⁵ Gördü kim bir derenün içinde toz gah dirilür gah ⁶ tağılur. Üzerine geldi, gördi kim Kan Turalınuñ ⁷ atını ohlamışlar, gözünüñ kapağı ohlamışlar, yüzini ⁸ kan bürümüş, turmaz kanın siler, kâfirler üşer, kılıcın ⁹ yalın eyler kâfiri öñine katup kıvar. Selcen Hatun ¹⁰ bunu böyle gördi, içine od düşdi (Ergin, 2011, s.195).

Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan'da Basat Tepegöz'ün nasıl öldürülebileceğini kocalardan sorup araştırır. Aldığı cevap ve yaptığı gözlem neticesinde sadece tepesindeki gözü et olan Tepegöz'e ancak buradan zarar verebileceğini öğrenir.

⁸ Basatun hançeri var-idi, edüğünü yardı, içinden çıktı. ⁹ Aydur: Mere kocalar munun ölümü nedendür? Ayıtdılar: Bilmezüz ¹⁰ amma gözünden gayrı yerde et yokdur didiler. Basat Depe ¹¹ gözün başı açına geldi, kapak kaldırdı, bakdı ¹² gördi-kim gözi etdür. Aydur: Mere kocalar süñülügi ocağa ¹³ koñ kızsun didi Süñülügi ocağa bırakdılar kızdı. ¹ Basat eline aldı, adı görklü Muhammede şalavat getürdi, ² süñülügi Depegözün gözine eyle başdı ki Depegözün ³ gözi helâk oldı (Ergin, 2011, s.212).

Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı'nda da Uşun Koca'nın küçük oğlu Segrek'in büyümesi anlatılırken bilimsel bir anlatım kullanılmıştır.

Eyegülü ulalur ⁶ kapurkalı böyür. Meger hanum, Uşun Kocanın kiçi oğlu Segrek ⁷ eyü, bahadır, alp, delü yiğit kopdı (Ergin, 2011, s.226).

4.6. Cesaret Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 6. Cesaret Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	CESARET DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	74	2
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	-	0
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	97, 98, 104	2
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	119	1
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	158, 159, 161, 165, 172	4
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	177	1
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	186, 187, 188	3
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	199, 203, 204, 205	2
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	211	1
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	221	1
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	228, 230, 231	3
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	240	1
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	248	1
CESARET DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		22

Türkçe Sözlük'te cesaret “Güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulduğu güven.” ve “yürekliklik, yiğitlik, yürek ve göz peklığı” (TDK, 2013) olarak açıklanmıştır. Cesaret insana tehlikeli veya zor bir işe girişme kuvvetini veren duygudur (Ayverdi, 2011, s. 192). Cesur insanlar kendilerine duydukları güven yardımıyla giriştikleri işleri başarıyla neticelendirir. Bu yüzden başarılı bireyler yetiştirmeyi amaçlayan eğitim sistemi öğrencilere cesaret değerini kazandırmalıdır. Gerekli zaman kendini ortaya atma ve hiçbir sakıncayı düşünmeden kendini verme, kısacası cesur olma bu hikâyelerin her yerinde onun en belli çizgisidir (Gökyay, 1968).

Dede Korkut hikâyelerinde toplumun ideal insan tipi Bayındır Han, Kazan Han, Bamsı Beyrek, Boğaç Han, Selcen Hatun, Segrek... gibi kuvvet ve kudreti temsil eden cesur kahraman tipleri göçebe insan için ideal insandır (Yıldırım, 1998, s.198). Bu nedenle de cesaret ya da cesur olma değeri Dede Korkut Hikâyelerinde sıklıkla işlenen bir değerdir. Hikâyelerin mukaddime bölümünde bile bu değere rastlamak mümkündür. Bu bölümde bir atasözü ile bu değere vurgu yapılır. Atasözünde geçen “karı” sözcüğü erkekler için “karı gibi” deyiimi anlamında kullanılmıştır. Bu deyim Türkçe Sözlük’te “korkak, döne (erkek)” anlamlarına gelmektedir (TDK, 2013). Zıttı eleştirilerek cesur olma değerinin önemi vurgulanır.

Eski panbük biz olmaz, karı düşmen dost olmaz ¹⁰ (Ergin, 2011, s.74).

Aynı bölümün devamında da yiğitler ve namertler için çeşitli dilekler dile getirilerek cesaret sözcüğünün de bir anlamı olan yiğitliğe değinilir.

Dede Korkut ⁴ bir dağı şöyle söylemiş: Sarp yorır- iken kazılık ata nâmerd yigit ⁵ bine bilmez, binince binmese yig. Çalup keser öz kılıcı muhannetler ⁶ çalınça çalmasa yig. Çala bilen yigide ok- ile kılıçdan bir çomak ⁷ yig (Ergin, 2011, s.74).

Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması Destanı’nda Karaçuk Çoban cesur bir kahraman olarak karşımıza çıkar. Kendilerine baş eğip selam durması karşılığında beylik teklif eden düşmanlara ne kadar cesur ve yiğit olduğunu önce sözleriyle gösterir.

Nagâhandan Karaçuk Çobanun ² üzerine altı yüz kâfir koyıldı. Kâfir aydur:
Karanğu aşıam ³ olanda kaygulu çoban
Kar-ile yağmur yağanda çakmaklı çoban
⁴ Südi peyniri bol kaymaklı çoban
Kazan Bigün dünüğü ⁵ altun ban ivlerini biz yıkmışuz, tavla tavla şahbaz atlarını ⁶ biz binmişüz,
katar katar kızıl devesini biz yetmişüz, karuçu ⁷ anasını biz getirmişüz, ağır hazine bol akçasını
biz yağmalamışuz, ⁸ kaza beñzer kıızı gelini biz yesir itmişüz, kırk yigidi-ilen Kazanun ⁹ oğlını
biz getirmişüz, kırk ince billü kıızı-ile Kazanun ¹⁰ halalını ¹⁰ biz getirmişüz, bere çoban ırağundan
yakınından berü gelgil, baş ¹¹ indürüp bağır başgil, biz kâfireselam virgil, öldürmeyelüm, ¹² Şöklü
Melike seni iletelüm, saña biglik ah virelüm. Çoban aydur:
¹³ İlakırdı söyleme mere itüm kâfir
İtüm-ile bir yalakda yundım içen ¹ azgün kâfir
Altındağı alaca atun ne ögersin
Ala başlu ² kiçimçe gelmez maña
Başuñadağı tuğılgañı ne ögersin mere kâfir
Başumadağı ³ börkümçe gelmez maña
Altmış tutam gönderüñi ne ögersin murdar kâfir
⁴ Kızılçuk degenegümçe gelmez maña
Kılıcuñı ne ögersin mere kâfir
Egri ⁵ başlu çevgenümçe gelmez maña
Bilügünde toksan okun ne ögersin ⁶ mere kâfir
Ala kollu sapanumça gelmez maña
İrağundan yakınından berü ⁷ gelgil
Yigitlerün zarbını görgil andan ötgil
didi (Ergin, 2011, s.97-98).

Düşmana karşı Karaçuk Çoban'ın iki kardeşini şehit olur. Ama o Kazan Bey'in emanetine sahip çıkar. Daha sonra ailesini ve malını düşman elinden kurtarmaya giden Kazan Bey'in yanında gelerek savaşmak istemesi de cesur olduğunun göstergesidir.

Çoban aydur:
Koñur atuñ virgil maña
Altmış tutam ¹³ gönderüñi virgil maña
Ap alaca kalkanuñ virgil maña
¹Kara polat öza kılıcuñ virgil maña
Şadağūnda seksen oquñ ² virgil maña
Ağ tozluça katı yayuñ virgil maña
Kāfire men ³ varayın
Yeñiden toğanın öldüreyin
Yiñüm-ile alnum kanın ⁴ ben sileyin (Ergin, 2011, s.104).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda Kam Püre'nin oğlu kendisinden yardım isteyen bezirgânların mallarını düşman elinden kurtararak cesaretini ve yiğitliğini gösterir.

Kāfir dahı düşüben bir yirde ⁴ aqça üleşmekde-y-idi. Bu mañalda erenlerüñ meydanı arslanı ⁵ pehlivanlaruñ kaplanı boz oğlan yetdi. Bir iki dimedi ⁶ kāfirlere kılıç urdı, baş kalduran kāfirleri öldürdi, ⁷ gazā eyledi, bazirganlaruñ malını kurtardı. Bazirganlar ⁸ aydur: Big yigit bize sen erlik işledüñ, gel imdi begendüğüñ ⁹ maldan al didiler (Ergin, 2011, s.119).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da üzerlerine düşman gelen Kazan Bey ve Uruz Bey birbirlerine söyledikleri sözlerle cesaretlerini ve yiğitliklerini gösterirler.

Uruz aydur:
Berü gelgil ağam Kazan
Kaıkubanı ⁴ yirümden
Bidevi atum saıklar-idüm bu gün için
Güni geldi
Ağ ⁵ meydanda segirdeyin senüñ için
Ala evren süvri cıdamı ⁶ saıklar-idüm bu gün için
Güni geldi
Kaba qarın giñ göğüsde ⁷ oynadayım senüñ-içün
Kara Polat öz kılıcum saıklar-idüm ⁸ bu gün için
Güni geldi
Sası dinlü kāfir başın kesdüreyim ⁹ senüñ-içün
Egni bek demür tonum saıklar-idüm bu gün için
¹⁰Güni geldi
Yiñ yaqalar dikdüreyim senüñ-içün
Başumda ¹¹ kunt ışuklar saıklar-idüm bu gün için
Güni geldi
Kaba çomak ¹² altında boğradayım senüñ için
Kırk yigidüm saıklar-idüm ¹³ bu gün için
Güni geldi
Kāfir başın kesdüreyim senüñ-içün,
¹Aşlan adum saıklar-idüm bu gün için
Güni geldi
Yaqa tutp kâafir-ile ² uğraşayım senüñ-içün,
Ağız dilden bir kaç kelime haber maña
³Kara başum kurban olsun ağam saña
didi. Kazan burada şoylamış, ⁴ görelüm hanum ne şoylamış:
Kazan aydur:

Oğul oğul ay ⁵ oğul
Menüm ünüm aña sözüm diñle
Ol kâfirün için ⁶ atup birin yarmaz okçısı olur
Hay dimedin başlar ⁷ kesen celladı olur
Adam etin yañı kılan aşbazı ⁸ olur
Sen varası kâfir degül
Kalkubanı yirümden men ⁹ turayım
Koñur atuñ biline men bineyim
Gelen kâfir menümdür men ¹⁰ varayım
Kara Polat öz kılıcum çalayın
Azğun dinlü ¹¹ kâfirdür başların keseyin
Döne döne şavaşayın ¹² döne döne çekişeyin (Ergin, 2011, s.158-159).

Hikâyenin devamında Uruz Bey babasına destek olmak için cesaretini göstererek kırk arkadaşıyla birlikte savaşa katılır.

Görür-misiz ağan Kazan baş kesdi ² kan dökdi, oğlan uşak yimek yimekçe gelmez didi. ³ Babam bu kâfirleri esirgemiş gibi, meni seven yigitlerüm ne turursız, ⁴ kâfirün bir uçına depelüm didi. Kara koçın oynatdı Uruz ⁵ kâfirün sağına at depdi. Sağlu şollu kâfiri hub ⁶ tağıtdı. Şanasın-kim tar yolda tolu düşdi, ya kara ⁷ kazuñ içine şahin girdi. Kâfirün uçını başdı, ⁸ tağıtdı. Azğun dinlü kâfir buñaldı (Ergin, 2011, s.161).

Dede Korkut Hikâyelerinde her alanda olduğu gibi savaşlarda da kadınları görmek mümkündür. Zaten hikâyelerde genel olarak kadınlar da “kahraman, çevik ve korkusuz” niteliklerine sahiptir (Ceyhun’dan aktaran Arı ve Karateke, 2010). Bu hikâyede de Kazan Bey’in karısı Burla Hatun eve dönen Kazan Bey’in yanında oğlunu göremeyince onun esir olduğunu düşünür ve yapabileceklerini söyler. Bu sözler onun cesaretini gösterir.

Bir dañı soylamış:
Karşu yatan kara tağdan
⁸ Bir oğul uçurduñ-ise digil maña
Külünk-ile yıkdurayım
⁹ Kamın akan yüğrük şudan
Bir oğul uçurduñ-ise ¹⁰ digil maña
Tamarların tuğladayım
Azğun dinlü kâfirlere
¹¹ Bir oğul tutdurduñ-ise digil maña
Han babamuñ yanına ¹² men varayım
Ağır leşker bol hazine alayın
Paralanup ¹³ kazılık atumdan inmeyince
Yiñüm-ile alça kanum silmeyince
Kol ¹ buñ olup yir yüzine düşmeyince
Yaluñuz oğul habirin almayınça
² Kâfir yollarından dönmeyeyin
didi (Ergin, 2011, s.165).

Oğlu Uruz Bey’i kurtarmak için Kara Dervendde gelen Kazan Bey’in burada oğluna söylediği sözler onun cesaretini bir kez daha gösterir.

Asumanlı gökde kara bulut oluban
Kâfirün üzerine ⁷ gürleyeyim

Ağ yıldırım olup şakıyayım
Kāfiri kıamış kibi ⁸ od oluban yandurayım
Töküzünü bir yirine şaydurayım
Urışmadan ⁹ döğışmeden ālemi taldurayım
Yaradan Allah'dan meded
didi (Ergin, 2011, s.172).

Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı'nda Deli Dumrul'un yaptırdığı köprüden geçenden otuzüç akçe geçmeyenden döve döve kırk akçe almasının nedeni onun cesaretle meydan okumasına bağlanmıştır.

Meger hanum, Oguzda Duha Koca oğlu Delü ² Dumrul dirler-idi bir er var-idi. Bir kuru çayun üzerine ³ bir köpri yapdurmuş-idi. Kiçeninden otuz üç akça ⁴ alur-idi, kiçmeyeninden döge döge kırk akça alur-idi. Bunu ⁵ niçün böyle ider-idi? Anuñ-içün-ki menden delü menden ⁶ güçlü er var-mıdır ki çıka menüm-ile şavaşa dir-idi,⁷ menüm erligüm bahadrlıgüm cılasunlıgüm yigitligüm Ruma Şama ⁸ gide çavlıana dir-idi (Ergin, 2011, s.177).

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda Kanlı Koca oğlu Kan Turalı'ya bulduğu kız için üç canavarı yenmesi gerektiğini söylediğinde Kan Turalı cesaretiyle babasına cevap verir.

Ol kız ¹ için üç canavar saklamışlar, her kim ol üç canavarı ² başa ol kıızı aña virürler, başıp öldürme ² anuñ başını keserler burca aşarlar. Kan Turalı ⁴ aydur: Baba bu sözi sen maña dimemek gerek idün, çünkü ⁵ didün elbetde varsam gerek, başuma kañınç yüzüme toñınç ⁶ olmasun, kadun ana big baba esen kaluñ didi (Ergin, 2011, s.186).

Daha sonra anne ve babası Kan Turalı'yı vazgeçirmek isteseler de o bu yola nasıl bir cesaretle çıktığını sözleriyle gösterir.

Kan Turalı kağıdı, aydur:
Ne söylersin ne ⁵ aydursun canum baba
Bu kadar işden korhan yiğit-mi olur
⁶ Alp ere korhu virmek 'ayıb olur
Dolamaç dolamaç yollarını
Kādir kor-ise dün-ile yortam
Atlu batup çıkamaz anün balçıgına ⁸ kumlar döşeyem
Ala yılan sökemez ormanını
Çakmak çakup ⁹ oda yaşam
Gök-ile pehlü uran kal'aların
Kādir kor-ise ¹⁰ yapam yıkam
Göz kakuban köñül alan görklüsünün boynın ¹¹ öpem
Yağrında kalқан oynar yayasınun
Kādir kor-ise ¹² başın kesem
Ya varam ya varmayam
Ya gelem ya gelmeyem
Ya kara buğranun ¹³ göksi altında kalam
Ya buğranun buynuzında ilişem
¹ Ya kağan aşlanun kıynağında didilem
Ya varam ya varmayan
² Ya gelem ya gelmeyem
Yine görinçe big baba hatun ana esen kaluñ
³ didi (Ergin, 2011, s.187).

Kan Turalı kızını almak için gittiği Tekür'ün karşısında da cesaretini ve yiğitliğini gösterir.

Kan Turalı ¹ geldi, kara şaykalı teküre selam virdi. Tekür ² 'aleyk aldı. Ala kalı döşediler, oturdu. Tekür ³ aydur: Yigit ne yirden gelürsin? Kan Turalı yirinden ⁴ tırı geldi, apul apul yorıdı, ağ alını açdı, ⁵ ağ bileklerini şıgadı, ayıtdı-kim: Karşu yatan kara tağıuñ ⁶ aşmağa gelmişem Akındılı suyuñı kiçmege gelmişem Tar ⁷ etegüñe giñ koltuğuna sığınu gelmişem Tañrı buyuruğı-y-ile Peygamber ⁸ kavli-y-ile Kızuñu almağa gelmişem didi. Tekür aydur: ⁹ Bu yigidiñ sözi yüğrük, eğer elinde hünéri var ise ¹⁰ didi (Ergin, 2011, s.188).

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı'nda Bayındır Han'ın veziri Kazılık Koca Düzmürd Kalesi'nin güçlü tekürü Arşın oğlu Direk'e karşı korkusuzca meydana çıkmakla cesur bir kahraman olduğunu gösterir.

Günlerde bir gün Düzmürd kal'asına ¹¹ geldi. Kara Deñiz kenarında idi. Aña irüben kondılar. Ol ¹² kal'anuñ bir tekürü var idi. Adına Arşın oğlu Direk ¹³ Tekür dirler-idi. Ol kâfirüñ altmış arşın kâmeti ¹ var-idi. Altmış batman gürz şalar-idi, katı möhkem yay ² çeker-idi. Kazılık Koca kal'aya yetdüginleyn cenge ³ başladı. Pes ol tekür kal'adan taşra çıkdı, ⁴ meydana girdi er diledi. Kazılık Koca anı gördiginleyn ⁵ yıl kibi yetdi, yilim kibi yapışdı. Kâfirüñ eñsesine ⁶ bir kılıç urdı (Ergin, 2011, s.199).

Kazılık Koca'yı esaretten kurtarmaya giden Deli Dünder, Dönebilmez Dülek Evren ve Yigenek Arşın oğlu Direk Tekür'e karşı cesaretlerini gösterirler.

Kâfirler bunları gördiler, ¹² Arşın oğlu Direk Teküre haber virdiler. Ol mel'un ¹³ dahı kal'adan taşı gelüp bunlara mukâbil oldı, er diledi. ¹ Kıyan Selçük oğlu Delü Tunder yirinden tırı geldi, altmış ² tutam süvri cıdasın koltuk kışup ol kâfiri karşısından ³ süsem didi, süsemedi (Ergin, 2011, s.203).

... Andan döne bilmez Dülek Evren ⁷ altı perlü çomağı-y-ile at depüp gelüp yukarudan aşağı kâfiri ⁸ katı urdı, alımadı (Ergin, 2011, s. 204).

... ¹¹ Haman-dem at şaldı. Yıl kibi yetdi, yilim kibi yapışdı. ¹² Kâfirüñ çignine bir kılıç urdı, geyimini kiçimini toğradı, ¹³ altı parmak deriñliğı zahm irişdürdi. Kara kanı şorladı, ¹ kara sağrı şokmanı tolu kan oldı. Kara başı buñaldı ² buñlu oldı. Haman döndi kal'aya kaçdı. Yigenek ardından ³ yetdi. Hışar kapısına girmiş-iken ara polat öz kılıcı-y-ile ⁴ eñsesine eyle çaldı kim başı top kibi yire düşdi ⁵ Andan Yigenek atın döndürdi leşkere geldi (Ergin, 2011, s. 204).

Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan'da Basat Oğuzları Tepegöz'ün verdiği zarardan kurtarmak için Kazan Bey'den müsaade ister. Kazan Bey ve babası canını tehlikeye atmamasını tavsiye eder ama Basat cesaretle bu yola çıkar.

Kazan Big ⁷ burada şoylamış, görelüm hanum niçe şoylamış: Aydur: ⁸ Kara evren kopdı Depegöz Arş yüzinde çevürdüm alımadum ⁹ Basat Kara kaplan kopdı Depegöz Kara kara ¹⁰ tağlarda çevürdüm alımadum Basat Kağan aslan kopdı Depegöz ¹¹ Kalın sazlarda çevürdüm alımadum Basat

Er olsañ ¹² big olsañ mere
Men Kazañça olmayasın Basat
didi.

...
¹³ Ağ şakallu babañı ağlatmalığıl
Ağ pürçeklü anañı buzlatmağıl

¹ Basat aydur: Elbette varuram. Kazañ aydur: Sen bilürsin. ² Babası ağladı, aydur: Oğul ocağum
issüz koma, kerem ³ eyle, varma didi. Basat aydur: Yoğ ağ şakallu aziz ⁴ baba varuram didi,
eslemedi. Bilüğinden bir tutam oğ ⁵ çıkardı biline şokdı, kılıcın hamayıl kuşandı, ⁶ yayın karusına
bırakdı, eteklerin kıvurdı. Babasının ⁷ anasının elini öpdı. halallaşdı. hoş kалуñ didi (Ergin,
2011, s.211).

Begil Oğlu Emren'in Destanı'nda Emren babasının rahatsızlığını fırsat bilerek üzerlerine
gelen düşmana karşı koymak için babasından izin isteyerek cesurca davranır.

Burada ⁵ oğlan babasına soylamış görelüm ne soylamış :

Aydur:

Baba ne ⁶ söylersin ne aydursın

Bağrum-ile yüregim ne tağlarsın

Kalkubanı ⁷ yirümden tırmağum yok

Yilisi kara kazılık atuma binmegüm ⁸ yok

Arku Bili Ala Tağı avlayabun aşmağum yok

Ağ ⁹ alınlı Bayınduruñ divanına varmağum yok

Kazañ kimdür men anuñ ¹⁰ elini öpmegüm yok

Altıñdağı al aygırı maña virgil

Kan ¹¹ derledi çapdurayım senüñ-içün

Egni bek demür tonuñ ¹² maña virgil

Yiñ yakalar dikdüreyim senüñ-içün

Kara polad öz ¹³ kılıcuñ maña virgil

Gafillüçe başlar keseyim senüñ-içün

Kargu ¹ talı süñüñi maña virgil

Göksinden er şaңçayım senüñ ² içün

Ağ yeleklü ötkün oñuñ maña virgil

Erden ere ³ kiçüreyim senüñ içün

Ala gözlü üç yüz yigidüñ maña ⁴ virgil yoldaşlığa

Din-i Muhammed yolına dürişeyim senüñ-içün

didi (Ergin, 2011, s.220-221).

Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı'nda Segrek Alınca kalesinde esir olan kardeşi Egrek'i
kurtarmak istemektedir. Anne ve babası onun da canına zarar geleceğinden endişelenip
kardeşini kurtarmaya gitmesini istemezler. Fakat Segrek cesur ve korkusuzdur.

Ata ana yanlış haberdür gitme oğul didiler. ¹³ Oğlan aydur: Meni yolumdan ayırmañ, ağam
tutılan kal'aya ¹ varmayınca, Ağamuñ ölüsün dirisin bilmeyince, öldi-y-ise ² kanın almayınca
kalın Oğuz iline gelmegüm yoğ didi (Ergin, 2011, s.228).

Segrek esir olan kardeşi Egrek'i kurtarmak için Alınca kalesine gittiğinde üzerine gelen bir
grup düşmana karşı verdiği mücadele de onun cesaretini ve yiğitliğini gösterir.

Altmış yaraklı adam seçdiler. Vardılar nagāhandan altmış ² demür tonlu kâfir oğlanuñ üzerine
geldiler. Geyim kılıcdasından, ³ at çokramasından. Meger yigit aygır biner-idi. Hanum at ⁴ kulağı
şak olur, çekübeni oğlanı oyardı. Oğlan ⁵ gördi kim bir alay atlu gelür, şıçradı. Adı görklü ⁶

Muhammede salavat getürdi. Atına bindi, kara tönlu kâfire kılıç ⁷ urdı, başdı kal'aya koydı (Ergin, 2011, s.230).

Bu kere yüz kâfir ¹² oğlanuñ üzerine geldiler. Aygır yine oğlanı oyardı. ¹³ Gördi kâfirler alay bağlamış gelürler. Oğlan tırdı, ¹ atına bindi. Adı görklü Muhammede salavat getürdi, kâfire ² kılıç koydı, başdı kal'aya tıkdı. Atını döndürdi, ³ gine menziline geldi (Ergin, 2011, s.230).

Segrek ile baş edemeyen düşman ona ancak ellerinde esir olan Egrek'in güç yetirebileceğini düşünür. Birbirini tanımayan kardeşlerin, yüz yüze gelmesi bütün dünya edebiyatlarında görülen motiflerdendir (Gökyay, 1973, s.322). Düşmanlar korkudan gizlenirken Egrek kim olduğunu bilmediği yiğidin üstüne giderken kardeşi Segrek gibi cesaretini ve yiğitliğini gösterir.

Egreci zindandan çıkardılar. Saçı ¹ saçalını yüldiler. Bir at bir kılıç virdiler. Üç-yüz kâfir ² aña yoldaşlığa virdiler. Oğlanuñ üzerine geldiler. Üç ³ yüz kâfir giñ yirde tırdılar. Egrek aydur: Kani ol delü yigit? ⁴ Irakdan gösterdiler. Egrek aydur: Gelüñ varalum didi, ⁵ tıtalum. Kâfirler aydur: Tekürden buyruk saña oldı, sen var ⁶ didiler. Egrek aydur: Uşda uyur, gelüñ varalum didi. ⁷ Kâfirler aydur: Hay ne uyumak koltuğı altındana bakar, kalkar bize ⁸ giñ yazuyı tar gösterür didiler. Aydur: İmdi men varayım, ⁹ elin ayağın bağlayayım, andan siz gelesiz didi. Şıçradı kâfirler ¹⁰ arasından çıkdı, at sürüp bu yigidiñ üzerine geldi. ¹¹ Atından indi, çılıbırını bir tala ilişdürdi (Ergin, 2011, s.230-231).

Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan'da Uruz babası Salur Kazan'ı kurtarmak için arkadaşlarıyla birlikte yola çıkar. Yol üzerinde düşmanların kalesine korkusuzca girerken cesaretlerini gösterirler.

Kâfirler ³ yalan söylersiz diyü taşa tıtdılar. Uruz atdan indi, ⁴ aydur: Hay atamuñ altun kadehinden şarab içen, meni seven ⁵ atdan insün, bunuñ kapusına birer gürz uralum didi. On ⁶ altı yigit sıçrayup atdan indiler. Kalkan yapındılar, gürzlerin ⁷ omuzlarına urdılar, kapuya geldiler. Birer gürz urup kapuyı ⁸ uvatdılar, içerü girdiler (Ergin, 2011, s.240).

İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'da Beyrek Aruz'un evine barış için gittiği halde Aruz Beyrek'ten Kazan'a âsi olmasını ister. Beyrek bu durum karşısında canı pahasına da olsa boyun eğmez ve cesaretini gösterir.

Beyrege kağıd gönderdiler. Beyrek oda ¹² sında yigitleri ile yiyüp içer-idi. Aruzdan adam geldi, selam ¹³ virdi. Beyrek 'aleyk aldı. Ayıtdı : Hanum, Aruz size selam ¹ ider, kerem itsün Beyrek gelsün Kazan-ile bizi barışdursun ² dir. Beyrek hoş ola didi. Atın çekdiler, bindi. Kırk yigit-ile ³ Aruzun ivine geldi. Taş Oğuz bigleri oturur-iken girüp selam ⁴ virdi. Beyrege Aruz aydur: Bilür-misin seni niye kığırduğ ? Beyrek ⁵ aydur: Niye kığırduñuz? Aruz Aydur: Hep şol oturan bigler Kazana ⁶ 'âşi olduk, and içdük. Muşhaf getürdiler, sen dahı and iç ⁷ didiler. Kazana men 'âşi olmazam diyü and içdi (Ergin, 2011, s.248).

4.7. Cömertlik Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 7. Cömertlik Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	CÖMERTLİK DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	74	1
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	-	0
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	-	0
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	150	1
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	154, 176	2
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	185	1
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	-	0
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	-	0
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	229	1
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	243, 246	2
CÖMERTLİK DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		8

Türkçe Sözlük'te cömert “Para ve malını esirgemedi veren, eli açık, selek, semih, ahi, bonkör” (TDK, 2013) olarak açıklanmıştır. Cömertlik bir yönüyle insanın eli açık olma durumu iken bir diğer yönüyle de verimli olmasını ifade etmektedir. Öğrencilerimizin bu değere sahip olarak yetişmeleri özellikle zengin-fakir ilişkisinin gelişmesine, bununla da toplum düzeninin sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

Cömertlik, Dede Korkut Hikâyelerinde işlenen bir değerdir. Hikâyelerin mukaddime bölümünde bu değer erliğin bir gereği olarak görülmüştür.

Kızağuça kaymayınca yol alınmaz, kara polad öz kılıcı çalmayınca ¹¹ karım dönmez, er malına kıymayınca adı çıkmaz (Ergin, 2011, s.74).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda Beyrek'i tanıyan Banu Çiçek onun yaşadığını kaynanasına ve kaynatasına bildirirken müjde ister. Onlar da cevaplarında ne kadar cömert olduklarını gösterir.

Böyle diğec kız tanıdı, bildi-kim Beyrekdür, cübbesi-y-ile ¹ çuhası-y-ile Beyregün ayağına düşdi. Beyrege dayalar kaftan ² geyürüp tonatdılar. Haman kız şıçradı ata bindi, Beyregün ³ atasına anasına muştulığa çapar gitdi. Kız aydur:

⁴ Arğap arğap kara tağun yıhılmış-idi yüceldi ahır

⁵ Kanlu kanlu şularun şoğılmış-idi çağladı ahır

Qaba ⁶ ağacun kurımış-idi yeşerdi ahır

Şahbaz atun karımış-idi ⁷ kulun virdi ahır

Kızıl develerün karımış-idi köşek ⁸ virdi ahır

Ağ koyunun karımış-idi kuzı virdi ahır

⁹ On altı yıllık hasretün oğulun Beyrek geldi ahır

Kayın ¹⁰ ata kayın ana muştulık maña ne virürsüz

didi. Beyregün atası ¹¹ anası aydur:

Dilün için öleyin gelinçüğüm

Yoluña kurban ¹² olayın gelinçüğüm

Yalan-ise bu sözlerün girçek ola gelinçüğüm

¹³ Sağ esen çıkup gelse

Karşu yatan kara tağlar saña ¹ yaylak olsun

Sovuk sovuş şuları saña içit olsun

² Kulum halayığum saña kırnaş olsun

Şahbaz atlarum saña ³ binit olsun

Qatar qatar develerüm saña yüklet olsun

⁴ Ağayıda ağça koyunum saña şölen olsun

Altun aqşam ⁵ saña harçlık olsun

Dünlügi altun ban ivüm saña ⁶ kölge olsun

Qara başum kurban olsun saña gelünçüğüm ⁷ didi (Ergin, 2011, s.150).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da Kazan Bey, Oğuz beylerini misafir ederken etrafındakilere cömertliğini gösterdiği anlatılır.

Çırğap çırğap ⁶ çadır otak bağışlar-idi, qatar qatar develer bağışlar-idi (Ergin, 2011, s.154).

Aynı hikâyenin devamında Kazan Bey oğlu Uruz Bey'i esaretten kurtardıktan sonra ziyafet verir. Burada kahramanlık gösteren yiğitlere de cömertliğini gösterir.

Cılasun erenlere qala ölke ¹² virdi, cübbe çuka virdi (Ergin, 2011, s.176).

Kaflı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda Kaflı Koca evlendirmek istediği oğlu Kan Turalı'ya bir kız görüp beğenmesini gerisini kendisine bırakmasını söyler.

Kaflı Koca ⁹ aydur: Oğul kız görmek senden, mal rızq virmek ¹⁰ benden didi (Ergin, 2011, s.185).

Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı'nda kardeşi Egrek'i bulmaya giden Segrek için Segrek'in karısı kocasından hayır haber getirene cömertliğini göstereceğini söyler.

Gelenden giden¹¹den haber şoram

Hayır haber getirene at ton virem kaftanlar ¹² geydürem (Ergin, 2011, s.229).

İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'da Kazan Bey evini İç Oğuz ve Dış Oğuz'a yağmalatarak cömertliğini gösterir.

Üç Ok Boz Ok yığnağ olsa ¹⁰ Kazan ivin yağmaladur-idi. Kazan girü ivin yağmalatdı (Ergin, 2011, s.243).

Aynı hikâyenin devamında Aruz kendisine sadakat için ant içen beylere kaftanlar vererek cömert davranır.

Bigler aydur: Ne diyelüm, çün sen Kazana düşmen oldun ⁴ biz de düşmenüz didiler. Aruz araya muşhaf getirdi, hep bigler ⁵ el urup and içdiler, senüñ dostuñ dost ve düşmenüñ ⁶ düşmenüz didiler. Aruz cümle bigleri hil'atladı (Ergin, 2011, s.246).

4.8. Çalışkanlık Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 8. Çalışkanlık Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	ÇALIŞKANLIK DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	-	0
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	-	0
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	95	1
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	-	0
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	-	0
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	187, 193	2
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	-	0
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	-	0
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
ÇALIŞKANLIK DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		3

Türkçe Sözlük'te çalışkan “Gayretli, çalışmayı seven, faal” (TDK, 2013) olarak açıklanmıştır. Çalışkan işten kaçmayan ve çok çalışan kimsedir (Ayverdi, 2011, s. 209). Çalışkanlık eğitim için en önemli değerlerden biridir. Gerçek başarıya ulaşanlar ancak düzenli çalışanlardır. Bu yüzden her öğretmen öğrencilerine bu değeri kazandırarak onların başarılı olmalarını arzular.

Çalışkan insanlar sadece eğitim ve iş yaşamında değil sosyal yaşamda da takdir toplayan kimselerdir. Dede Korkut Hikâyelerinde bu değere özellikle sosyal yaşam içerisinde az da olsa rastlamak mümkündür. Dede Korkut Hikâyelerinde avın savaş kadar önem taşıdığı görülür (Gökyay, 1973, s.311). Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı'nda Kazan Bey, Oğuz beylerini misafir edip onlarla otururken beylere boş oturmaktan sıkıntılar çektiklerini ve ava çıkma arzusunu söyler; beyler de bu görüşe katılır.

Qaba dizi üzerine çökdi ayıtdı: Ünüm añlañ bigler sözüm ¹¹ diñleñ bigler, yata yata yanumuz ağrıdı, tura tura bilümüz kurıdı, ¹² yorıyalum a bigler, av avlayalum kuş kuşlayalum, şıgın geyik yıkalum, ¹³ kayıdalum otağumuza düşelüm, yiyelüm içelüm hoş kiçelüm. Kıyan Selçük ¹ oğlu Delü Tundar aydur: Beli Hın Kazan maşlahtdur. Kara Göne ² oğlu Kara Budağ aydur: Ağam Kazan maşlahtdur (Ergin, 2011, s.96).

Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda ise Kan Turalı babasının bulduğu Tırabuzan tekürünün kızını almak için nasıl çalışacağını babasına söyler.

Dolamaç dolamaç yollarını
Kādir qor-ise dūn-ile yortam
Atlu batup çıqamaz anūn balçığına ⁸ qumlar döşeyem
Ala yılan sökemem ormanını
Çakmak çakup ⁹ oda yakam
Gök-ile pehlū uran qal'aların
Kādir qor-ise ¹⁰ yapam yıqam (Ergin, 2011, s.187).

Aynı hikâyenin devamında Kan Turalı uykusuna yenik düşer. Hikâyelere göre Oğuz beyleri yedi gün uyurlardı, onun için uykuya “küçük ölüm” derlerdi (Gökyay, 1973 s.301). Ancak Selcen Hatun uyumaz ve gelecek tehlikelere karşı koymak için çalışır.

Ol zamanda Oğuz yigitlerine ne qaşa ⁶ gelse uyhudan gelür-idi. Kan Turalınuñ uyhusı geldi ⁷ uyudu. Uyur-iken kız aydur: Menüm muhiblerüm çokdur, ⁸ nāgāh ılğar-ile gelmesün, tutuban yigidüm öldürmesünler, ⁹ ağça yüzlü men gelini tutup atam anam ivine iletmesünler ¹⁰ didi. Kan Turalınuñ atını için tutdı geydürdi,¹¹ kendü dağı için tutdı geyindi, süñüsin eline aldı, ¹² bir yüksek yire çıqdı, gözledi (Ergin, 2011, s.193).

4.9. Dayanışma Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 9. Dayanışma Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	DAYANIŞMA DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	-	0
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	91, 94	2
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	97, 106, 112	3
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	117, 124, 152	4
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	157, 167, 173, 174, 175	4
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	185, 187	3
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	201, 203	2
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	-	0
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	220	1
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	234, 239	2
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	245, 246	1
DAYANIŞMA DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		22

Türkçe Sözlük'te dayanışma “Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması, tesanüt” (TDK, 2013) olarak açıklanmıştır. Dayanışma insanlar arasındaki karşılıklı bağlılık ve birbirine destek ve yardımcı olmaktır (Ayverdi, 2011, s. 258). Dayanışma sosyal yaşamın vazgeçilmez değerlerinden biridir. Milletler toplumsal birlik ve dayanışmaları ile tarih sahnesinde güçlü kalırlar. Dede Korkut Hikâyelerinde fertler arasında bağlılık ve müşterek bir hayat tarzı vardır (Yıldırım, 1998, s. 197). Türk milletinin zorluklara birliğini ve dayanışmasını sağlayarak karşı koyması, Dede Korkut Hikâyelerinde ele aldığı dönem çerçevesinde anlatılarak gelecek nesillere aktarılmıştır. Dede Korkut Hikâyelerinde bu değere çok sık rastlanır.

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı'nda Dirse Han kırk namert tarafından tutsak edilince oğlu Buğaç Bey kırk yiğit ile birlikte onu kurtarmaya gider.

² Oğlan anasının sözün şımadı. Buğaç Big yirinden örü ³ tırdı, kara polat öz kılıcın biline kuşandı, ağ tozluça ⁴ katı yayını eline aldı, altun cıdasın kolına aldı, bidevi ⁵ atını tıtdırdı bütün bindi, kırk yigidin boyına aldı, ⁶ babasının ardınca yorlup gitdi (Ergin, 2011, s.91).

Aynı hikâyenin devamında Buğaç Han kırk yiğidiyle birlikte kırk namerde karşı savaşır.

Kırk yigidine dülbend şaldı, ⁴ el eyledi. Kırk yigid bidevi atın oynattı, oğlanın ⁵ üzerine yığnak oldı. Oğlan kırk yigidin boyına aldı, ⁶ at depdi, cenk ve savaş itdi. Kiminün boynın urdı, ⁷ kimini tutsak eyledi. Babasını kurtardı, kayıtdı girü ⁸ döndi (Ergin, 2011, s.94).

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı'nda kaygılı rüya gören Karaçuk Çoban kardeşlerini yanına alarak olası tehlikelere karşı hazırlık yapar.

Gice yatur-iken Karaçuk Çoban ¹¹ kara kaygulu vâkı'a gördi. Vâkı'asından sermürdi örüt tırdı. ¹² Kıyan Güçi, Demür Güçi bu iki kardeş yanına aldı, ağıluñ ¹³ kapusını berkitdi, üç yirde depe gibi taş yığdı, ala ¹ kollu şapanın eline aldı (Ergin, 2011, s.97).

Aynı hikâyenin devamında düşman elinde esir olan Burla Hatun'u bulmak ister ama kırk ince belli kızın dayanışması karşısında başarısız olur.

Şöklı Melikden adam geldi, Kazan Bigün hatunı ¹¹ kanķıñuzdur didi. Kırk yirden avaz geldi, kanķısıdur ¹² bilmediler. Kāfire haber virdiler, birine yapışduķ kırk yirden ¹³ avaz geldi bilmedük kanķısıdır didiler (Ergin, 2011, s.106).

Hikâyenin devamında Kazan Bey ve Karaçuk Çoban düşmandan esirlerini ve mallarını kurtarmak için geldiklerinde Oğuz beyleri de onlara yetişerek düşmana karşı dayanışma örneği gösterirler.

Bu mahalda kalın Oğuz bigleri yetdi. Hanum görelüm kimler yetdi: ¹⁰ Kara Dere ağzında Kādir viren, kara buğa derisinden bişiginün yapuğı ¹¹ olan, acığı tıtanda kara taşı kül eyleyen, bıyıgın eñse¹²sinde yidi yirde dügen, erenler evreni, Kazan Bigün kar¹³taşı Kara Göne çapar yetdi. Çal kılıcuñ kardeş Kazan ¹ yetdüm didi. Bunuñ ardınca görelüm kimler yetdi: Demür ² Kapu Dervendindeki demür kapuyı depüp alan, altmış tıtam ³ ala gönderinün uçında er böğürden Kıyan Selçuk oğlu ⁴ Delü Dundar çapar yetdi. Çal kılıcuñ ağam Kazan yetdüm ⁵ didi. Bunuñ ardınca hanum görelüm kimler yetdi: Hemid-ilen ⁶ Merdin kal'asın depüp yıkan, demur yaylu Kapçak Melike ⁷ kan kuşduran, gelüben Kazanuñ kızın erlik-ile alan, Oğuzun ⁸ ak şakallu kocaları görende ol yigidi taşin⁹leyen, al mahmüzî şalvarlu atı bahri hotazlu ¹⁰ Kara Göne oğlu Kara Budak çapar yetdi. Çal kılıcuñ ¹¹ ağam Kazan yetdüm didi. Bunuñ ardınca görelüm hanum ¹² kimler yetdi: Destursuzça Bayındır Hanuñ yağısın ¹³ basan, altmış biñ kāfire kan kuşduran, ağ boz atınuñ ¹ yilisi üzerinde kar tırduran Ğaflet Koca oğlu Şir ² Şemseddin çapar yetdi. Çal kılıcuñ ağam Kazan yetdüm didi. ³ Bunuñ ardınca görelüm hanum kimler yetdi: Paraşaruñ Bayburd ⁴ Hişarından parlayup uçan, ap alaca gerdegine karşı gelen, ⁵ yidi kızuñ umudı, kalın Oğuz imrençesi, Kazan Bigün ⁶ inağı, boz ayğırlu Beyrek çapar yetdi. Çal kılıcuñ ağam ⁷ Kazan yetdüm

didi. Bunuñ ardınca hanum görelüm kimler yetdi: ⁸ Çaya baksa çalimlu, çal-kara kuş erdemlü, kūr kūrma kuşaklu, ⁹ kulağı altun küpelü, kalın Oğuz biglerin bir bir atından yıkıcı ¹⁰ Kazılık Koca oğlu Big Yigenek çapar yetdi. Çal ¹¹ kılıcuñ ağam Kazan yetdüm didi. Bunuñ ardınca görelüm ¹² hanum kimler yetdi: Altmış ögeç derisinden kürk eylese topuklarını ¹³ örtmeyen, altı ögeç derisinden külah itse kulaklarını örtmeyen, ¹ kolu budı harança, uzun baldırları ince, Kazan Bigün ² tayısı at ağızlu Aruz Koca çapar yetdi. Çal kılıcuñ ³ bigüm Kazan yetdüm didi. Bunuñ ardınca görelüm kimler yetdi: ⁴ Varuban Peyğamberün yüzini gören, gelübeni Oğuzda şahābesi olan, ⁵ acığı tutanda bıyıklarından kan çıkan, bıyığı kanlu Bügdüz Emen ⁶ çapar yetdi. Çal kılıcuñ ağam Kazan yetdüm didi. Bunuñ ⁷ ardınca görelüm kimler yetdi: Kāfirleri it ardına birağup ⁸ horlayan, ilden çıkup Aygır Gözler Suyından at yüzdüren, ⁹ elli yidi kal‘anuñ kilidin alan, Ağ Melik Çeşme kızına ¹⁰ nikāh iden, Şofı Şandal Melike kan kusduran, kırk cübbe ¹¹ būrinüp otuz yidi kal‘a biginün maḥbub kızlarını çalup ¹² bir bir boynın kuçan yüzinde tudağında öpen, Eylik ¹³ Koca oğlu Alp Eren çapar yetdi. Çal kılıcuñ ağam ¹ Kazan yetdüm didi. Şayılağ-ile Oğuz bigleri tükense olmaz, ² hep yetdiler (Ergin, 2011, s.112-113-114).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı’nda Oğuz beyleri hep birlikte Kam Püre Bey’in oğlu olması için el kaldırıp dua ederler.

Menüm daḥı oğlum olsa, ⁶ Han Bayındıruñ karşusın alsa tursa kullık eylese, ⁷ men daḥı bakşam sevinsem kıvansam güvensen didi. Böyle digec ⁸ Kalın Oğuz bigleri yüz göge tūtdılar, el kaldırup du‘ā ⁹ eylediler, Allah Ta‘āla saña bir oğul virsün didiler. Ol ¹⁰ zamanda biglerün alķışı alķış karķışı karķış idi, ¹¹ du‘āları müstecāb olur-idi (Ergin, 2011, s.117).

Hikāyenin devamında Oğuz beyleri hep birlikte Bay Bican Bey’in kızı olması için el kaldırıp dua ederler.

Pay Püren Big daḥı ¹² yirinden örü tūrdı, aydur: Bigler menüm daḥı ḥaḳkuma bir du‘ā ¹³ eyleñ, Allah Ta‘āla maña da bir kız vire didi. Kalın Oğuz ¹ bigleri el kaldırdılar, du‘ā eylediler, Allah Ta‘āla saña da ² bir kız vire didiler. Pay Piçen Big aydur: Bigler Allah Ta‘āla ³ maña bir kız virecek olur-ise, siz tanıķ oluñ, menüm kızum ⁴ Pay Püre Big oğlına bişik kertme yavuklu olsun didi (Ergin, 2011, s.117).

Hikāyenin devamında Banu Çiçeği oğluna almak isteyen Kam Püre Bey kızın abisi Deli Karçar’ın bu duruma karşı tepkisinden çekinmektedir. Bu konuda Oğuz beyleri ile birlikte karar vermeyi uygun görür.

Ay oğul Banı Çiçeğün ⁹ bir delü kardaşı vardır, adına Delü Karçar dirler, kız dileyeni ¹⁰ öldürür. Beyrek aydur: Ya pes nidelüm? Pay Püre Big aydur: ¹¹ Oğul Kalın Oğuz biglerini odamuza oḫıyalum, niçe maşlahat ¹² görürler-ise aña göre iş idelüm didi (Ergin, 2011, s.124).

Hikāyenin sonunda Beyrek eşine ve ailesine kavuşur ama arkadaşlarını kurtarmadan ve Bayburt Hisarı’nı almadan murada ermeyeceğini söyler. Bunun üzerine Oğuz beyleri hep birlikte Bayburt Hisarı’na akın ederler.

¹² Beyrek aydur: Yoldaşlarımı çıkarmayınca ḥışarı almayınca ¹³ murada irmezem didi. Kazan Big Oğuzına beni seven binsün ¹ didi. Kalın Oğuz bigleri atlandılar, Bayburt Ḥışarına ² çapar yetdiler (Ergin, 2011, s.152).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da ava çıkan Kazan Bey yanına üçyüz yiğit alır. Oğlu Uruz Bey de bu ava kırk yiğitle birlikte katılır.

Koñur atın çekdürdi, ⁸ bütün bindi. Üç yüz muraşsa' tonlu yigit soyladı ⁹ boyına aldı. Kırk ala gözlü yigidin Uruz boyuna aldı. ¹⁰ Kazan oğlını alup kara tağlar üzerine ava çıkıdı. ¹¹ Av avladı kuş kuşladı, şığın geyik yıkdı. Gök ¹² alañ görklü çemene çadır tikdi. Bir kaç gün bigler ile ¹³ yidi içdi (Ergin, 2011, s.157).

Hikâyenin devamında Kazan Bey düşmana esir olan oğlu Uruz Bey'i kurtarmak için yola koyulurken Oğuz beylerinden yardım ister.

Kazan girü döndi, geldiği yolu ³ eline alup yortdı, dün katdı. Anası tuymadın ⁴ el altından buyurdi: Toksan tümen genç oğuz ardumça ⁵ gelsün, oğlan tutsakdur bigler bilsün didi (Ergin, 2011, s.167).

Burla Hatun beklemeye dayanamaz ve hazırlıklarını yaparak esir olan oğlunu kurtarmaya giden Kazan Bey'in arkasından gider. Esir olan oğlunu kurtarmak için savaşın göbeğine giren Burla Hatun, yalnız Dede Korkut Hikâyelerine özgü savaşçı ana motiftir (Gökyay, 1973, s.319).

Meger hanum boyı uzun Burla Hatun oğlançuğini ⁷ aındı, kararı kalmadı. Kırk ince billü kız oğlanı-y-ile ⁸ kara aygırın tartırdı, bütün bindi, kara kılıcın kuşandı. ⁹ Başum tacı Kazan gelmedi diyü izin izledi gitdi. Gelü ¹⁰ gelü Kazana yakın geldi. Kazan halalını tanımadı. Han ¹¹ kızınıñ Kazan üzerine geldi (Ergin, 2011, s.173).

Aynı hikâyenin sonunda Kazan Bey'in haber göndermesi üzerine Oğuz beyleri yetişerek düşmana karşı dayanışma içinde savaşır.

¹¹ Bu mahalda Oğuz erenleri bir bir yetdi. Görelüm hanum kimler yetdi: ¹² Kara Dere ağzında Kâdir viren, kara buğa derisinden bişiginüñ ¹³ yapuğı olan, açığı tutanda kara taşı kül eyleyen, kara ¹ bıyığın eñsesinde yidi yirden eñsesinde dügen, Kazan kartaşı ² Kara Göne çapar yetdi. Çal kılıcuñ kardeş Kazan yetdüm ³ didi. Anuñ ardınca görelüm hanum kimler yetdi: Demür ⁴ Kapu Dervendindeki demür kapuyı kapup alan, altmış tutam ⁵ ala gönderinüñ uçında er böğürden, Kazan kibi pehlivanı ⁶ bir savaşda üç kere atından yıkan, Kıyan Selçuk oğlu ⁷ Delü Tundar çapar yetdi. Çal kılıcuñ ağam Kazan yetdüm ⁸ didi. Anuñ ardınca görelüm kimler yetdi: Varuban ⁹ destursuzça Bayındır Hanuñ yağsın basan, altmış biñ ¹⁰ kâfire kan kuşduran, Gaflet Koca oğlu Şir Şemse¹¹ddin çapar yetdi. Çal kılıcuñ ağam Kazan yetdüm ¹² didi. Anuñ ardınca görelüm kimler yetdi: Paraşaruñ ¹³ Bayburd Hışarından parlayup uçan, ap alaca ¹ gerdeğine karşı gelen, kalın Oğuz imrençesi, Kazan Bigüñ yınağı, boz ² aygırlu Beyrek çapar yetdi. Çal kılıcuñ hanum Kazan yetdüm ³ didi. Anuñ ardınca görelüm kimler yetdi: Çaya baksa ⁴ çalımlu, çal kara kuş erdemlü, kur kurma kuşaklı, kulağı altın ⁵ küpelü, kalın Oğuz biglerini bir bir atından yıkan, Kazılık ⁶ Koca oğlu Big Yigenek çapar yetdi. Çal kılıcuñ ağam ⁷ Kazan yetdüm didi. Anuñ ardınca görelüm kimler yetdi: Yigirmi ⁸ boyun oşayan Delü Tundar yetdi. Anuñ ⁹ ardınca biñ kavum başları Düger yetdi. Anuñ ardınca ¹⁰ biñ Bügdüz başları Emen yetdi. Anuñ ardınca tokuz ¹¹ koca başları Aruz yetdi. Şaydukmıça Oğuz bigleri ¹² dükense olmaz, Kazanuñ hep yetdi, üzerine ¹³ yığnağ oldu. (Ergin, 2011, s.174-175).

Kaflı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda Kaflı Koca oğlu Kan Turalı'yı evlendirmek için kız aramaya giderken yanına ihtiyar beyleri alır.

Kaflı Koca sevini kıvanı örü ⁸ tırdı, ağ şakallu pir kocalar yanına bıraktı. ⁹ İç Oğuza girdi, kız bulımadı. Tolandı ¹⁰ Taş Oğuza girdi, bulımadı. Tolandı Tırabuzana ¹¹ geldi (Ergin, 2011, s.185).

Aynı hikâyenin devamında Kan Turalı Tırabuzan Tekürü'nün kızını almak için yola çıkarken kırk yiğidi yanına alır.

Kırk ⁶ yigidin yanına bıraktı, yidi gün yidi gice yortdılar, ⁷ kafırün serhaddına irdiler, çadır dikdiler. Yügrük atın ⁸ yügdürüp KanTuralı gürzin göge atar, inüp yire ⁹ düşmedin qarvar tutar (Ergin, 2011, s.187).

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı'nda Yigenek düşman elinde tutsak olan babasını kurtarmak için Bayındır Han'dan asker ve izin ister. Bayındır Han onun bu isteğine karşılık yirmidört sancak beyi ile Yigenek'i babasını kurtarmak için gönderir.

Maña leşker ⁵ vir, meni babam tutsak olduğı kal'aya gönder didi. Bayındır ⁶ Han buyurdu, yigirmi dört sancak bigi gelsün ⁷ didi. Evvel Demür Kapu Dervendinde big olan, qarđu süñü ⁸ uçında er böğürden, ğarıma yetdüğinde kimsin diyü şormayan ⁹ Kıyan Selçük oğlu Delü Evren Tundar senüñ-ile bile varsun ¹⁰ didi. Ayğır Gözler Şuyından at yüzdüren, elli yidi kal'anuñ kilidin ¹¹ alan Eylik Koca oğlu Dülek Evren bile varsun ¹² didi. Kõşa burcdan kayın okı eglenmeyen Yağırınçı oğlu ¹³ İlalmış senüñ-ile bile varsun didi. Üç kerre yağı görmese ¹ kan ağlayan Toğsun oğlu Rüstem bile varsun didi. Ejderhalar ağzından adam alan Delü Evren bile varsun. ³ Yirün bir uçından bir uına yetem diyen Şoğan Şaru ⁴ bile varsun. Şayılmağ-ile Oğuz erenleri dükenise olmaz, ⁵ Bayındır Han yigirmi dört bahadır sancak bigini Yigeneg'e ⁶ yoldaşlığa bile koşdı. Bigler cem' olup yaraqların gördiler (Ergin, 2011, s.201).

Babasını kurtarmaya gideceği gece Yigenek düşünde dayısını görür. Dayısının yedi kere ğitmesine rağmen o kaleyi alamayıp geri döndüğünü söylemesi üzerine Yigenek dayısına bey yiğitleri yanına almadığı için babasını kurtaramadığını söyler.

Yigenek düşünde ² tayısına şoylamış, aydur:
Kalkubanı yirüñden tırdıđuñda
Ala gözlü big ³ yigitleri yanuña şalmaduñ
Adı bellü bigler-ile sen yortmaduñ
Biş akçallu ⁴ ulufeçiler yoldaş itdüñ
Anuñ-içün ol kal'ayı sen alımaduñ ⁵ dimiş (Ergin, 2011, s.203).

Begil Oğlu Emren'in Destanı'nda düşmanın üzerine geldiğini haber alan Begil, kendisinin de ayağı kırık olduğu için oğlu Emren'den, Bayındır Han'a ve Kazan Bey'e durumu haber vermesini ister. Çünkü Begil küs olsa bile düşmana karşı dayanışmanın gerekli olduğunu düşünmektedir.

Arkırı yatan Ala Tağı dünin aşğıl
¹³ Ağ alınlı Bayındır Hanuñ divanına dünin varğıl

Ağız dilden ¹ Bayındıra selam virgil
Bigler bigi olan Kazanuñ elin öpgil
² Ağ sakallu babam buñlu digil
Elbetde ve elbetde Kazan Big maña ³ yetişsün didi digil
Gelmez olsañ memleket bozulup ħarab ⁴ olur
Kızum gelinüm esit gitdi bellü bilgil didi (Ergin, 2011, s.220).

Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan'da Salur Kazan beyleriyle ava çıkar ve burada dinlenmek üzere uykuya dalar. Bu esnada gelen düşmana Kazan'ın beyleri canları pahasına karşı koyarlar.

Meger ol ¹ gün Tomanın Kal'asınuñ teküri ava binmiş-idi. Cāsus ² geldi, aydur: Bir bölük atlu geldi, içinde bigleri yatdı ³ uyudu. Tekür adam şaldı, kim idügin bilüñ didi. Gelenler ⁴ bildi kim bunlar Oğuz erenlerindendir. Gelüp teküre ħaber virdiler. ⁵ Tekür dahı haman çerisini dirdi, bunlaruñ üzerine geldi. ⁶ Kazanuñ bigleri baqdılar gördiler kim yağı gelür. Ayıtdılar: Kazanı ⁷ bırağur gider-isevüz ivinde bizi kıvarlar, yigregi budur ki ⁸ bunda kırılavuz didiler. Kāfiri karşıladılar, cenk itdiler. ⁹ Kazanuñ üzerine yigirmi biş bigini şehid itdiler (Ergin, 2011, s.234).

Aynı hikâyenin devamında Kazan Bey'in oğlu Uruz babasının esir olduğunu öğrendiğini annesine söyler. Annesi bu durum karşısında amcasına danışmanın uygun olacağını söyler. Uruz ve amcasının aldıkları karar gereğince beylere haber gönderilir.

Anası ağladı, aydur: Oğul babañ ² sağdur amma söylemege korħar-idüm, kāfire varasın kendüzüñi ³ urasın helāk olasın, anuñ-içün sana dimez-idüm canum oğul ⁴ didi. Amma 'emmiñe adam şal gelsün görelüm ne dir didi. ⁵ Adam şaldı, 'emmisini oħıdı. Geldi. Uruz aydur: Men babam ⁶ tutsak olduğı kal'aya giderem. İttifak-ile tanışuk kıldılar. Cemi' ⁷ biglere ħaber oldu Uruz, babasına gider, yarağ-ile gelüñ didiler. ⁸ Leşker dirildi, geldi. Alp Uruz çadırların açdırdı, ⁹ cebeħanasın yükletti. Kara Göne çeri başı oldu. Borı ¹⁰ ağardup köçdiler, yola girdiler (Ergin, 2011, s.239).

İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'da Kazan Bey'e düşman olan Aruz Taş Oğuz beyleri ile görüşür ve hepsi Kazan Bey'e karşı ortak tavır alır.

Aruz gāyet saħt oldu. Taş Oğuz biglerine ⁴ adam şaldı: Emen gelsün, Alp Rüstem gelsün, döne bilmez ⁵ Dülek Evren gelsün, girü kalan bigler hep gelsün didi. ⁶ Taş Oğuz bigleri hep yığnak oldu. Ala bargah otakların ⁷ düze dikdi. Atıdan aygır, deveden buğra, koyundan koç ⁸ kırdırdı. Taş Oğuz biglerine ağırlık idüp toyladı. ⁹ Aydur: Bigler men sizi niye kığırdum bilür misiz? Ayıtdılar: Bilmezüz. ¹⁰ Aruz aydur: Kazan bize Kılbaşı göndermiş, ilüm günüm çapıldı ¹¹ kara başum bunlu oldu tayım Aruz maña gelsün dimiş. Emen aydur: Ya sen ne cavab virdün? Aruz aydur ki: Kılbaşa ¹² ayıtdım ki kaçan-ki Kazan ivin yağmaladur-idi Taş Oğuz ¹³ bigleri bile yağmalar-idi, bigler gelür Kazanı selamlar gider-idi, şimdi suçumuz ne oldu-kim bile bulunmadık, ¹ mere kavat biz ² Kazana düşmenüz didüm. Emen aydur: Eyü dimişsin. Aruz aydur: Bigler ³ ya siz ne dirsiz? Bigler aydur: Ne diyelüm, cün sen Kazana düşmen oldun ⁴ biz de düşmenüz didiler. Aruz araya muşhaf getürdi, hep bigler ⁵ el urup and içdiler, senüñ dostuna dost ve düşmenüñe ⁶ düşmenüz didiler (Ergin, 2011, s.245-246).

4.10. Doğa ve Hayvan Sevgisi Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 10. Doğa ve Hayvan Sevgisi Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	DOĞA VE HAYVAN SEVGİSİ DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	74, 75, 76	3
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	-	0
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	100, 101, 102, 108, 109	3
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	119, 136, 137	3
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	166, 170	2
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	192, 196	2
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	-	0
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	216, 217, 219	3
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
DOĞA VE HAYVAN SEVGİSİ DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		16

Türkçe Sözlük'te sevgi “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” (TDK, 2013) olarak tanımlanmıştır. Bu başlıkta sevgi doğa ve hayvan sevgisi ile sınırlandırılacaktır. İnsan sevgisi ayrı bir başlık olarak ele alınacaktır. Dede Korkut Hikâyelerinin en önemli özelliklerinden biri de anlatımlarda doğa ve hayvanlarla ilgili geniş ve canlı benzetme ve tasvirlerin yer almış olmasıdır (Korkmaz, 2006). Dede Korkut Hikâyelerinde doğa ile iç içe bir yaşam söz konusudur. Bu yaşayışta hayvanlar çok önemli bir yer işgal eder. Hikâyelerin birçok yerinde hayvanlarla ilgili olaylara rastlanır.

Hikâyelerde doğa da büyük bir yer tutar. Bu doğa canlı bir doğadır. Akan suları, uçurumlu, karlı, sisli dağları, yeşil çimenleri ile canlı ve hareketli bir doğa unsuru ile karşılaşılır (Ergin, 2011, s.28-29). Yıldırım (1998, s.199)’a göre “Göçebe Oğuz Türklerinin hayatını içtimai bakımdan son derece etkileyen tabiat, düşünce hayatını da tesiri altına almıştır. Dağlar, ormanlar, ağaçlar, otlaklar, çiçekler, sular, ırmaklar, denizler, göller, yağmur, kar, bulut, gökyüzü, yıldızlar, ay ve güneş göçebenin düşünce dünyasının temel taşları gibidir. Onlarsız o düşünülemez. Konuşurken, düşünürken, bağırırken, öfkelenirken hep onlarla uyum hâlindedir. Her anlattığı, her düşündüğü şeye onları da iştirak ettirir. Tabiat unsurlarını kendisiyle adeta özdeşleştirir. Onlara kişilikler atfeder. Dağlar, sular, ağaçlar vb. tabiat unsurlarıyla söyleşir, konuşur, dertleşir.” Doğa ve hayvan sevgisi dönemin yaşam tarzının bir parçası olmasının da etkisiyle eserde işlenen bir değer olarak karşımıza çıkar.

Dede Korkut hikâyelerin mukaddime bölümünde özlü sözler söylerken atlara verilen değeri de belirtir. Zaten Türklerin hayatında atın yeri başka hiçbir varlıkla ölçülmeyecek denli büyük ve önemli olmuştur (Gökyay, 1973, s.426).

At yimeyen acı otlar ⁸ bitinçe bitmese yig (Ergin, 2011, s.74).

Bu sözün ardından hayvanların önemli özelliklerinden ve onların günlük yaşamdaki işlevlerinden söz edilir.

Dede Korkut bir dahı soylamış, görelüm ² hanum ne soylamış: Gitdükde yirün otlakların geyik bilür. Ayrı ayrı yollar izin deve bilür.³ Gögez yirler çemenlerin kulan bilür. Ayrı ayrı yollar izin deve bilür. ⁴ Yidi dere қоһuların dilkü bilür. Dün-ile kavran köçdügin turğay ⁵ bilür. Oğul kimden olduğın ana bilür. Erün ağırın yiynisin⁶ at bilür. Ağır yükler zaһmetin қatır bilür (Ergin, 2011, s.75).

Deve o dönemin yaşayışında önemli bir yere sahiptir. Dede Korkut Hikâyelerinin bu bölümünde ondan da bahsedilir.

Yanaşup ¹ yola girende қара buğur görklü (Ergin, 2011, s.75-76).

Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması Destanı’nda Kazan Bey’in su, kurt ve köpek ile haberleşmesi doğaya ve hayvanlara verilen önemin göstergesidir.

Қазануñ öһine bir şu ¹ geldi. Қазан айдur: Шu Һақ дізәрin görmішдүр, ben bu şu-y-ile ² һаберleşeyim didi. Görelüm hanum niçe һаберleşdi:

Қазан айдur:

³Çağnam çağnam қаяларда қықан şu

Ағач gimileri oynadan ⁴ şu

Һасан-ile Һüseynüñ һасreti şu

Бағ ve боштануñ ziyneti ⁵ şu

‘Äyişe ile Fâtımanuñ nigâhı şu
Şahbaz atlar gelüp içdüğü şu ⁶
Kızıl develer gelüp kiçdüğü şu
Ağ koyunlar gelüp ⁷ çevresinde yatduğı şu
Ordumuñ haberin bilür-misin ⁸ digil maña
Kara başum kurban olsun şuyum saña
didi. Şu ⁹ kaçan haber virse gerek.

Şudan kiçdi, bu kez bir kırda tuş ¹⁰ oldı. Kurt yüzi mubârekdür, kurd-ilen bir haberleşeyim didi.

¹¹ Görelüm hanum ne haberleşdi:

Kazan Aydur:

Karanķu aķşam ¹² olanda günü toğan

Kar ile yağmur yağanda er gibi turan

¹³ Kara koç atlar gördüğünde kişneşdüren

Kızıl deve gördüğünde buzlaşduran

¹ Ağça koyun gördüğünde kuyruk çarpup kāmçılāyan

Arķasını ² urup berk ağıluñ ardın söken

Karma ögeç semüzin ³ alup tutan

Kanlı kuyruk üzüp çap çap yudan

Avazı ⁴ kaba köpeklere ğavġa şalan

Çakmakluça çobanları dün-ile ⁵ yügürden

Ordumuñ haberin bilür-misin digil maña

Kara başum ⁶ kurban olsun kurdum saña

didi. Kurt kaçan haber virse ⁷ gerek.

Kurtdan daķı kiçdi, Karaça Çobanuñ kara köpegi Kazana ⁸ karşu geldi. Kazan kara köpek-ilem
haberleşdi, görelüm hanum-ne ⁹ haberleşdi:

Aydur:

Karanķu aķşam olanda vaf vaf üren

¹⁰ Acı ayran tökilende çap çap içen

Gice gelen hırsuzları ¹¹ korkudan

Korkuduban şamatası-y-ile ürküden

Ordumuñ haberin ¹² bilür-misin digil baña

Kara başum sağlığında eyülikler idem ¹³ köpek saña

didi. Köpek kaçan haber virse gerek (Ergin, 2011, s.100-101-102).

Aynı hikâyede Uruz, anne ve babasının sağ olmasını dilerken hayvanların yaşantısından örnekler verir.

Hey ana ‘arabi ¹¹ atlar olan yirde

Bir kulumı olmaz-mı olur

Kızıl develer ¹² olan yirde

Bir köşegi olmaz-mı olur

Ağça koyunlar olan ¹³ yirde

Bir kuzıçağı olmaz-mı olur (Ergin, 2011, s.108).

Hikâyenin devamında düşman tarafından öldürülecek olan Uruz, ağaç ile söyleşerek doğaya verdiği değeri gösterir.

Mere kâfir aman, Tañrınıñ birliğine yokdur ğüman, koñ meni bu ⁶ ağac-ile söyleşeyim didi.

Çağrup ağaca şoylamış, ⁷ görelüm hanum ne şoylamış:

Ağaç ağaç dir isem saña erilenme ⁸ ağaç

Mekke ile Medinenüñ kapısı ağaç

Müsa Kelimüñ ⁹ ‘aşası ağaç

Böyük böyük şularuñ köprüsi ağaç

¹⁰ Kara kara denizlerüñ gimisi ağaç

Şah-ı merdan 'Alinüñ ¹¹ Döldülinüñ eyeri ağaç
Zülfikaruñ kını-y-ile kabzası ¹² ağaç
Şah Hasan-ile Hüseynüñ bişigi ağaç
Eger erdür ¹³ eger 'avratdur korhusı ağaç
Başuñ ala bakar olsam ¹ başsuz ağaç
Dibüñ ala bakar olsam dipsüz ağaç
Meni saña ² aşarlar götürmegil ağaç
Götürecek olur-iseñ yigitligüm seni tutsun ³ ağaç
Bizüm ilde gerek idüñ ağaç
Kara hindü kullaruma buyura-y-idüm
⁴ Seni para para toğrayalar-idi ağaç (Ergin, 2011, s.108-109).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda bezirgânları düşman elinden kurtaran Beyrek onların teklifi üzerine getirdikleri bir atı beğenir ve almak ister.

Bazirganlar ⁸ aydur: Big yigit bize sen erlik işledüñ, gel imdi begendüğüñ ⁹ maldan al didiler. Big yigidüñ gözi bir deñiz kılını boz ¹⁰ aygırı tıtdı, bir de altı perlü gürzi, bir de ağ tozlu ¹¹ yayı tıtdı, bu üçini begendi. Aydur: Mere bazirganlar ¹² bu aygırı ve dağı bu yayı ve bu gürzi maña virüñ didi (Ergin, 2011, s.119).

Hikâyenin devamında esaretten kurtulan Beyrek atı ile karşılaşınca ona sevgisini açıkça gösterir.

Bir at bulur-isem tutayım bineyim didi. Bakdı ³ gördi kendünüñ deñiz kılını boz aygır bunda otlanup tırur. ⁴ Boz aygır dağı Beyregi görüp tanıdı, iki ayağınıñ üzerine ⁵ tırdı kişnedi. Beyrek dağı bunu ögmiş, görelüm hanum ⁶ niçe ögmiş: Aydur: Açuk açuk meydana beñzer senüñ alınçuğuñ ⁷ İki şeb çırağa beñzer senüñ gözçügezüñ ⁸ İbrişime beñzer senüñ ⁸ yiliçüğüñ ⁹ İki koşa kardaşa beñzer senüñ kulaçuğuñ ⁹ Eri ⁹ muradına yetürür senüñ arhaçuğuñ ¹⁰ At dimezsem saña kartaş direm ¹⁰ kartaşumdan yig ¹¹ Başuma iş geldi yoldaş direm yoldaşumdan ¹¹ yig didi. At başını yukarı tıtdı, bir kulağın kaldırdı ¹² Beyrege karşı geldi. Beyrek at göksin kucakladı, iki güzin ¹³ öpdı (Ergin, 2011, s.136).

Esaretten kurtulup Oğuz'a gelen Beyrek karşılaştığı ozanın kopuzuna karşılık atını vermeyi teklif eder. Bozkırda ata verilen değer bir sonucu olarak ozan mesleğini icra ettiği kopuzunu geri almak üzere at ile değişmeyi kabul eder.

Beyrek aydur: Mere ozan kopuzuñ maña ¹ virgil atımı saña vireyim, şakla gelem bahasın getürem alam didi. ² Ozan aydur: avazum gedilmedin ünüm yoğulmadın bir atdur elüme ³ girdi, iletayım şaklayayım didi. Ozan kopuzu Beyrege virdi (Ergin, 2011, s.137).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da, avdan dönen Kazan Bey'in yanında oğlu Uruz'u göremeyen Burla Hatun, oğlunun yokluğundan duyduğu acıyı anlatırken dönemin sosyal hayatının bir parçası olan hayvanlardan örnekler verir.

Kaytabanda kızıl deve bundan kiçdi
Torumları ⁷ bundan buzlayup bile kiçdi
Torumçuğum aldurmışam buzlayayın-mı
⁸ Kara koşda kazılık at bundan kiçdi
Kulunçuğı kişneyüp ⁹ bile kiçdi
Kulunçuğum aldurmışam kişneyeyin-mi
Ağayıl da ağça ¹⁰ koyun bundan kiçdi
Kuzuçağı mañrışup bile kiçdi
Kuzıçağum ¹¹ aldurmışam mañrıyayın-mı
Oğul oğul diyü buzlayayın-mı dedi (Ergin, 2011, s.166).

Kazan Bey'in düşman eline esir düşen oğlu Uruz Bey ile konuşmalarında, Uruz Bey babası ve annesinin esenlik içerisinde olmasının önemini doğa ve hayvanlardan örnekler vererek anlatır.

Karşu yatan kara taşlar esen il yaylar
Kanlu ³ kanlu şular esen olsa kanın taşar
Kara koş atlar esen ⁴ olsa kulun toğar
Kaytabanda kızıl deve esen olsa torum ⁵ virür
Ağa yılda ağça koyun esen olsa kuzı virür
⁶ Big erenler esen olsa oğlı toğar
Sen esen ol ⁷ anam esen olsun (Ergin, 2011, s.170).

Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda yiğitlerinin Kan Turalı'yı överken onun durumunu bir kartal ile anlatmaları hayvanlara ve doğal hayata verilen değeri gösterir.

Kap kayalar başında ⁸ yuva tutan
Kādir ulu Tañrıya yakın uçan
Mancılığı ⁹ ağır taşdan gızıldayup katı inen
Arı gölün ¹⁰ ördüğün şakıyup alan
Kaba üyge dip yorır-iken ¹¹ tartup üzen
Karınçuğı aç olsa kalķup uçan ¹²
Cümle kuşlar sultanı çal-kara kuş
Kanağı-y-ile şaksağana ¹³ kendüzin şakıdur-mı
Alp yiğitler kırış günü karımından ¹ kayurur-mı didiler (Ergin, 2011, s.192).

Hikâyenin devamında Kan Turalı ile söyleşen Selcen Hatun, hayvanların yaşamlarından örnekler vererek düşmanla savaşırken Kan Turalı'ya yardım edenin kendisi olduğunu anlatır.

Hey yigidüm big yigidüm
¹² Kaytabanlar torumından döner-mi olur
Kara koşda kazılık ¹³ atlar
Kulunçuğın deper-mi olur
Ağayıl da ağça koyun
Kuzıçağın ¹ süser-mi olur
Alp yigitler big yigitler
Görklüsine ² kıyar-mı olur
Yigidüm big yigidüm
Bu yağınuñ bir uçı ³ maña bir uçı saña didi (Ergin, 2011, s.196).

Dede Korkut Hikâyelerinde anlatılan dönemde temel besin kaynaklarından biri de av hayvanlarıdır. Begil Oğlu Emren'in Destanı'nda, Begil'in nasıl avlandığı anlatılırken hayvan sevgisinin avlanırken bile gözardı edilmediği gösterilir. Bu örnek aynı zamanda değerlere sahip olmanın yazılı kurallara sahip olmaktan daha önemli olduğunun da bir göstergesidir.

Begil ne yay kırar-idi ¹¹ ne oğ atar-idi, haman yayı bileğinden çıkarur-idi, ¹² buğanuñ şığınuñ boynına atar-idi, çeküp turgurur-idi. ¹³ Aruk olsa kulağın deler-idi avda bellü olsun diyü, ¹ amma semüz olsa boğazlar-idi (Ergin, 2011, s.216).

Kazan Bey Begil'in avdaki hünerinin kaynağını sorgular. Beyler her ne kadar hüner Begil'indir deseler de Kazan Bey hünerin Begil'in atına ait olduğunu düşünür.

Ƙazan Big aydur: Bu hüner atuñ-mıdur, ⁵ erüñ-midür? Ƙanum erüñdür didiler. Ƙan aydur: Yok at işlemese ⁶ er öginmez, hüner atuñdur didi (Ergin, 2011, s.217).

Hikâyenin devamında Emren'in ayağı kırılan babasını atından indirip yatağına götürmesi anlatılır. Bu iki yiğidin hâli aslan ve yarusunun durumuna benzetilir.

Aşlan enügi yine aşlandıur, atasını at üzerinden ⁵ Ƙarvadı tutdı döşegine çıkardı (Ergin, 2011, s.219).

4.11. Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 11. Duyarlılık Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	DUYARLILIK DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	-	0
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	93, 94	1
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	104	1
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	129, 131, 135	3
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	-	0
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	-	0
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	-	0
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	216	1
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
DUYARLILIK DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		6

Türkçe Sözlük'te duyarlı “Dış etkenlere karşı duyarlılığı olan, duygun, hassas.” (TDK, 2013) olarak tanımlanmıştır. Dede Korkut Hikâyelerinde özellikle kişiler arasında duyarlılık temelli bir ilişki görülür. Duyarlılık yaşanan olaylara gösterilen hassasiyet yönüyle de Dede Korkut Hikâyelerinde işlenen bir değer olarak karşımıza çıkar.

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı'nda kendisini oklayan babasını, kırk namerdin elinden kurtarmak isteyen Buğaç Han, babasının geri dönmesi yönündeki isteğine duyarlılıkla karşılık verir.

Oğlan burada ⁶ babasına şoylamış, görelüm hanum ne şoylamış:
Boynı uzun ⁷ bidevi atlar senüñ gider
Menüm-de içinde binüdüm var
⁸ Kımağum yok kırk nāmerde

⁹ Menüm de içinde yükletüm var
Komağum yok kırk nâmerde
Ağayıl¹⁰da tümen koyun senüñ gider
Komağum yok ¹¹ kırk nâmerde
Ağ yüzlü ala gözlü gelin senüñ gider-ise
Menüm dağı ¹² içinde nişanlum var
Komağum yok kırk nâmerde
Altun başlu ¹³ ban ivler senüñ gider-ise
Menüm-de içinde odam var
Komağum yok kırk nâmerde
Ağ şakallu kocalar senüñ gider-ise
Menüm dağı ² içinde bir ‘aklı şaşmış biligi yitmiş koca babam var
³ Komağum yok kırk nâmerde didi (Ergin, 2011, s.93-94).

Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması Destanı’nda ailesini düşman elinden kurtarmaya giden Kazan Bey, Karaçuk Çoban’a neden peşinden geldiğini sorar. Çoban cevabıyla Kazan’ın ailesine gösterdiği duyarlılığı kendisinin de kardeşlerine gösterdiğini anlatır.

Çoban dağı Kazanuñ ⁷ ardından yetdi. Kazan döndi bakdı, oğul çoban kanda ⁸ gidersin didi. Çoban aydur: Ağam Kazan sen ivüñ ⁹ almağa gide-iseñ men dağı karındaşum kanın almağa giderem didi (Ergin, 2011, s.104).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı’nda Beyrek nişanlısından gelen kırmızı kaftanı giyer. Ancak bu durum kırk yiğidinin hoşuna gitmez ve üzürlüler. Beyrek onların üzüntüsüne duyarsız kalmaz.

Adaklusından ergenlik bir kırmızı kaftan geldi, ⁸ Beyrek geydi. Yoldaşlarına bu iş hoş gelmedi, saht ⁹ oldılar. Beyrek aydur: Niye saht oldunuz didi. Ayıtdılar: ¹⁰ Niçe saht olmayalım, sen kızıl kaftan geyersin biz ağ kaftan ¹¹ geyerüz didiler. Beyrek aydur: Bu kadar nesneden ötürü niye ¹² saht olursız, bu-gün ben geydüm yarın nayibüm geysün, kırk ¹³ güne değin sıra vardı geyüñüz, andan sonra bir dervişe ¹ virelüm didi (Ergin, 2011, s.129).

Hikâyenin devamında gelin odasına düşmanların saldırması sonucu Beyrek otuz dokuz yiğidiyle birlikte esir düşer. Bunu haber alan yakınları bu duruma duyarsız kalmazlar.

Bunu işidüp Kıyan Selçuk oğlu Delü Dunder ¹⁰ ağ çıkardı kara geydi. Beyregüñ yar ve yoldaşları ¹¹ ağı çıkarup qaralar geydiler. Kalın Oğuz bigleri Beyrek için ‘azim ¹² yas tutdılar, umud üzdiler (Ergin, 2011, s.131).

Aynı hikâyenin devamında on altı yıl düşman elinde esir olan Beyrek, bezirgânlardan sevdiği Banu Çiçek’in Yalançı oğlu Yartaçuk ile evleneceğini haber alır. Bunu kendisiyle birlikte esir olan yiğitlerle paylaştığında onlar da bu habere duyarsız kalmazlar.

Beyrek kalkdı ağlaya ağlaya ³ kırk yigidiñ yanına geldi. Kaba şaruğ götürdi yire çaldı, ⁴ aydur: Hey menüm kırk yoldaşum, bilür-misiz neler oldı? Yalançı ⁵ oğlu Yaltaçuk menüm ölüm haberin ilemiş, dünlüğü altun ⁶ ban ivine babamuñ şiven girmiş, kaza beñzer kızı gelini ⁷ ağ çıkarmış kara geymiş, göz açuban gördüğüm, köñül virüp ⁸ sevdüğüm Banı Çiçek Yalançı oğlu Yaltaçuğa varur olmuş. ⁹ Böyle diğec kırk yigidi kaba şaruğların götürdiler yire çaldılar, ¹⁰ böğürü böğürü ağlaştılar zârlılık kıldılar (Ergin, 2011, s.135).

Begil Oğlu Emren'in Destanı'nda Bayındır Han Gürcistan'dan at, kılıç ve çomak geldiğini görünce müteessir olur. Çünkü her sene gelen altın akçeyi beylere ve yiğitlere dağıtmak mümkündür. Ancak bu sene gelenleri vermek zordur ve Bayındır Han bu duruma duyarsız değildir.

Tokuz tümen Gürcistanuñ haracı geldi. ¹⁰ Bir at bir kılıç bir çomak getürdiler. Bayındır Han katı ¹¹ saht oldu. Dedem Korkut geldi şadılık çaldı, ¹² hanum niye saht olursun didi. Aydur: Niçe saht olmayam, ¹³ her yıl altun akça gelür-idi yiğide bige virür-idük hatıraları ¹ hoş olur-idi, şimdi bunu kime virelüm kim hatırı hoş ² ola didi (Ergin, 2011, s.216).

4.12. Dürüstlük Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 12. Dürüstlük Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	DÜRÜSTLÜK DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	74	1
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	93	1
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	-	0
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	135	1
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	169	1
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	186	1
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	212	1
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	-	0
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	236, 237, 238, 239	6
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	247, 248	2
DÜRÜSTLÜK DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		14

Türkçe Sözlük'te dürüst "Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru kimse." (TDK, 2013) olarak tanımlanmıştır. Dede Korkut Hikâyelerinde anlatılan kişiler dürüstlükleriyle öne çıkan erdemli kişilerdir. Bu vasfa sahip olmayanlar zaten yerilmiştir. Toplumda kişilerin tahammül edemediği en kötü vasıf yalancılıktır; Oğuz Türkleri arasında bu vasfı taşıyan kişi toplumda ömür boyu horlanır ve kendisinden sonraki soyu da aynı damgayı bir leke olarak taşır (Yıldırım, 1998, s.197). Eserde soy-sop içinde, aile içinde kök salmış bir ahlak, sağlam bir karakter, sözünün eri olma göze çarpar (Gökyay, 1968). Dürüstlük hem millî hem de dinî vasıfların bir sonucu olarak eserin kahramanlarında yer bulur.

Hikâyelerin mukaddime bölümünde özlü sözler sıralanırken dürüstlüğün önemine dikkat çekilmiştir.

Yalan söz bu dünyede olunça olmasa yig.¹² Girçeklerüñ üç otuz on yaşını toldursa yig (Ergin, 2011, s.74).

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı'nda Buğaç Han kendisini kurtarmaya gelen oğlunu tanımaz ve onu bir yiğit zanneder. Buğaç Han tanımadığı bir yiğidin kendisi için zarar görmesini istemediğinden dürüstçe ona oğluna kıydığını ve geri dönmesini söyler.

Şavaşmadın urışmadın ⁴ kurtarayım döngil girü
Menüm içün geldüñ-ise oğlançuğum öldürmişem
⁵ Yigit saña yazuğı yok döngil girü didi (Ergin, 2011, s.93).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda Beyrek kendisini esaretten kurtaran düşman beyinin kızına söz verir. Beyrek'in hem sözü hem de bu sözü yerine getirmesi, onun dürüstlüğünün göstergesidir.

Kız Beyregi 'aşıklamış-idi, aydur: Eger seni ⁷ hişardan aşağı urğan-ile şalınduraçak olur-isem babaña ⁸ anaña sağlık-ile varaçak olur-iseñ beni bunda gelüp halallığa ⁹ alur-mısın didi. Beyrek and içdi: Kılıcuma toğranayın oğuma ¹⁰ sançılayın, yir gibi kertileyin toprak gibi şavırlayın, sağlığı-ile ¹¹ varaçak olur-isem Oğuza, gelüp seni halallığa almaz-isem ¹² didi (Ergin, 2011, s.135).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da Uruz Bey kendisini kurtarmaya gelen babasından, dürüstçe annesine doğru haber vermesini istemektedir.

Karıçuk anam ¹ karşı gelse
Meni saña şorsa
Baba toğrı haber virgil
Gördüm ² senüñ oğluñ tutsak digil
Karusından ağ elleri ³ bağlı digil
Kara kıldan sicim boynına takılı digil
Kara toñuz ⁴ tamında yatur digil

Kıl kepenek boyunçuğun sürer digil
5 Ağır bukağu topuçağın döger digil
Yanmış arpa etmegi acı 6 şoğan öyüni digil
Menüm anam menüm için kayurmasun (Ergin, 2011, s.169).

Kaflı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda Kaflı Koca bulduğu kız hakkında oğlu Kan Turalı'ya doğru haber vermesi gerektiğini düşünür.

Kaflı Koca 11 bu başları ve bu canavarları gördi, başında olan 12 bit ayağına dirildi. Aydur: Varayım oğluma toğrı 13 haber vireyim, hünery var-ise gelsün alsun, yoħsa 1 ivdeki kıza rāzı olsun didi (Ergin, 2011, s.186).

Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğu Destan'da Tepegöz gözü görmediği için elinden kurtulup kurtulmadığını Basat'a sorar. Basat düşmanının sorusuna dürüstçe cevap verir.

Basat Depegözün budi 6 arasından sıçrayıp çıktı. Depegöz buynızı götürüp 7 yire çaldı, aydur: Oğlan kırtıldıñ-mı? Basat aydur: Tañırım 8 kırtardı (Ergin, 2011, s.212).

Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan'da düşmanlar esaret altındaki Salur Kazan'dan kendilerini övmesini ister. Kazan'ın ölümü bile göze alarak altı kez farklı ifadelerle tekrar ettiği sözleri onun dürüstlüğünü gösterir.

Elüñe girmiş 10 iken mere kâfir öldür meni
Kara kılcuñ şal boynuma kes başum 11
Kılcuñdan şaparum yok
Kendü aşlum kendü köküm şımağum yok (Ergin, 2011, s.236).

Elüñe girmiş-iken mere kâfir öldür meni yitür meni
Şal 11 kılcuñ kes başum
Kılcuñdan şaparum yok
Kendü aşlum kendü 12 köküm şımağum yok
Oğuz erenleri тұrur-iken seni ögmegüm yok (Ergin, 2011, s.237).

10 Elüñe girmiş-iken mere kâfir öldür meni yitür meni
Kılcuñdan 11 şaparum yok
Kendü aşlum kendü köküm şımağum yok (Ergin, 2011, s.237).

Elüñe girmiş-iken mere kâfir öldür meni yitür meni
7 Kendü aşlum kendü köküm şımağum yok
Seni ögmegüm yok (Ergin, 2011, s.238).

Elüñe girmiş-iken mere kâfir 3 öldür meni yitür meni
Kılcuñdan şaparum yoħ
Kendü aşlum şımağum 4 yoħ (Ergin, 2011, s.238).

Oğuzı 7 görür-iken seni ögmegüm yok
Andan öldürür-iseñ mere kâfir öldür 8 meni
Öldürmez-iseñ Kâdir қor-ise öldüreyim kâfir seni (Ergin, 2011, s.238-239).

İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'da Beyrek, Aruz'un arabuluculuk isteği üzzerine Dış Oğuz beylerinin yanına gider. Ancak burada Aruz, Beyrek'in Kazan'a asi olması için ant içmesini ister. Beyrek ise Kazan'a asi olmam diye ant içer. Bu andı sonunda Beyrek'in canına mal olacaktır ama Beyrek sözleriyle dürüstlüğünü gösterir.

Hanum, Aruz size selam ¹ ider, kerem itsün Beyrek gelsün Kazan-ile bizi barışdursun ² dir. Beyrek hoş ola didi. Atın çekdiler, bindi. Kırk yigit-ile ³ Aruzuñ ivine geldi. Taş Oğuz bigleri oturur-iken girüp selam ⁴ virdi. Beyrege Aruz aydur: Bilür-misin seni niye kığırduñ? Beyrek ⁵ aydur: Niye kığırduñuz? Aruz aydur: Hep şol oturan bigler Kazana ⁶ 'âşi olduk, and içdük. Muşhaf getürdiler, sen dahı and iç ⁷ didiler. Kazana men 'âşi olmazam diyü and içdi, şoyladı:

⁸ Aydur:

Men Kazanuñ ni'metini çok yimişem

Bilmez-isem gözüme tursun

⁹ Kara koşda kazılık atına çok binmişem

Bilmez-isem mañ a tabut olsun

¹⁰ Yağşı kafatanların çok geymişem

Bilmez-isem kefenüm olsun

Ala bargah ¹¹ otağına çok girmişem

Bilmez-isem maña zindan olsun

Men Kazandan ¹² dönmezem bellü bilgil didi (Ergin, 2011, s.247).

Aynı hikâyenin devamında aldatıldığını anlayan Beyrek, Aruz'a aldatmanın erkekliğe yakışmadığını söyleyerek dürüst olmadığı için onu eleştirir ve Kazan Bey'e bağlılığını yineler.

⁶ Aldayuban er tutmak 'avrat işidür

'Avratuñdan-mı öğrendüñ sen ⁷ bu işi kavat

didi. Aruz aydur: Mere herze merze söyleme, kanuña ⁸ şuşanma gel and iç didi. Beyrek aydur:

Vallah men Kazan uğurına ⁹ başum komışam, Kazandan dönmezem, gerek-ise yüz para eyle didi

(Ergin, 2011, s.248).

4.13. Estetiğe Önem Verme Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 13. Estetiğe Önem Verme Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	ESTETİĞE ÖNEM VERME DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	75	1
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	81	1
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	110	1
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	125, 126, 130, 133, 137	4
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	-	0
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	186	3
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	203	1
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	-	0
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	219	1
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	226, 231	4
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	236, 239	2
12.İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
ESTETİĞE ÖNEM VERME DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		18

Türkçe Sözlük'te estetik “Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu, bedii, bediiyat.” ve “Güzellik duygusu ile ilgili ve güzellik duygusuna uygun olan.” (TDK, 2013) şekillerinde tanımlanmıştır. Estetik; üretim, tüketim veya bir ihtiyacın giderilmesinden öte uyum, iç düzen, insan algılarına çekici görünme gibi özelliklere sahip olma durumudur (Demir ve Acar, 1997, s.81). Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde edindirilmek istenen beceri, edebiyatla ilgili, yazarla ilgili tarihsel bilgiler değil, yazınsal metindeki estetik konumu kavrayabilmektir (Uçan, 2006).

Dede Korkut Hikâyeleri zaten bir sanat yapıtı olması yönünden estetik bir eserdir. Tabi bununla birlikte eserde yer alan özlü sözler ve bazı ifadeler estetik güzelliği ile ön plana

çıkmaktadır. Sanata ve sanatçıya verilen değeri gösteren ifadeler de estetikle dolaylı olarak ilgili olduğundan bu başlık altında değerlendirilecektir.

Hikâyelerin mukaddime bölümünde özlü sözler sıralanırken eserin olduğu dönemin sanatçısı olan ozanı anlatan aşağıdaki sözler estetik bakımından önemlidir.

Çolça kopuz ⁸ götürüp ilden ile bigden bige ozan gezer. Er cömerdin er nâkesin ⁹ ozan bilür. İleyüñüzde çalup aydan ozan olsun. Azup ¹⁰ gelen kazayı Tañrı şavsun hanum hey (Ergin, 2011, s.75).

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı’nda Dirse Han’ın oğlunun büyümesini anlatan özlü sözler estetik değer taşıyan ifadelerdir.

At ayağı külüg ozan dili çevük olur. ⁷ Eyegülü ulalur çapurğalu büyür. Oğlan on biş yaşına ⁸ girdi (Ergin, 2011, s.81).

Yukarıdaki “Ozan dili çevik olur.” sözü hem ozanlık geleneği hem de bu gelenek üzerinde çalışma yapanlar için önemlidir (Yakıcı, 2009, s.viii). Bu söz Buğaç Han’ın iyileşmesi anlatılırken tekrarlanır.

At ayağı külüg ozan dili çevük olur. Hanum ⁷ oğlanuñ kırk günde yarası oñaldı, sapa sağ oldı. ⁸ Oğlan ata biner kılıç kuşanır oldı, av avlar kuş kuşlar ⁹ oldı. Dirse Hanuñ haberi yok, oğlançuğın öldi ¹⁰ bilür (Ergin, 2011, s.90).

“Ozan dili çevik olur.” Sözü Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması Destanı’nda da tekrarlanır.

At ayağı külüg ozan dili ⁸ çevük olur (Ergin, 2011, s.110).

Türk halk şairleri hangi sebeple olursa olsun Türkçeyi, en iyi biçimde kullanmaya gayret ederler (Yakıcı, 2009, s.46). Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı’nda, Dede Korkut Deli Karçar’dan kız kardeşi Banu Çiçek’i Bamsı Beyrek’e istemeye gider. Deli Karçar kendisini hoş karşılamaz ama Dede Korkut ona ozanlara has, estetik üslûbuyla yaklaşmaya çalışır.

Çarşu yatan kara tağuş ⁹ aşmağa gelmişem
Akındılı görklü şuyuşuñ kiçmege gelmişem
¹⁰ Giñ etegüne tar koltuğuña kışılmağa gelmişem
Tañrının buyruğı-y-ile ¹¹ Peygamberüñ kavli-y-ile aydan aru günden görklü kız çardaşuñ ¹²
Banu Çiçegi Bamsı Beyrege dilemeğe gelmişem didi (Ergin, 2011, s.125-126).

Hikâyenin devamında gelin odasına düşmanların saldırması sonucu Beyrek otuz dokuz yiğidiyle birlikte esir düşer. Bu durum özlü sözlerle örneklendirilerek anlatılır.

Derin olsa ¹¹ baturur kalabalık korhudur, at işler er öginür, yayan ¹² erüñ umudu olmaz. Otuz tokuz yiğit-ilen Beyrek tıtsak ¹³ gitdi (Ergin, 2011, s.130).

Kopuz Oğuz cemiyeti arasında yarı mukaddes tutulur (Köprülü'den aktaran Yakıcı, 2007). Kopuz Oğuzlar arasında yaygın olarak kullanılan ve onlarda estetik zevk uyandıran bir çalgı aletidir. Esaret altındaki Beyrek'e de düşmanları eğence günlerinde kopuz çaldırırlar.

Meger ol gün kâfirlerüñ ağır günleri-y-idi. Her biri yimekte ³ içmekte idi. Beyregi dağı getirüp kopuz çaldururlar-idi. (Ergin, 2011, s.133).

Esaretten kurtulup Oğuz'a gelen Beyrek, sanatçı kimliğiyle ve estetik sözleriyle ozanın Oğuzlar arasında ne kadar değerli olduğunu bildiğinden düğüne ozan kılığında girmeyi düşünür. Bu sebeple Beyrek karşılaştığı ozana, kopuzuna karşılık atını vermeyi teklif eder.

Beyrek aydur: Mere ozan kopuzuñ maña ¹ virgil atımı saña vireyim, şakla gelem bahasın getürem alam didi. ² Ozan aydur: avazum gedilmedin ünüm yoğulmadın bir atdur elüme ³ girdi, iletayım şaklayayım didi. Ozan kopuzu Beyrege virdi (Ergin, 2011, s.137).

Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda Kaınlı Koca oğluna bulduğu Tırabuzan tekürünün kızını almak için yenilmesi gereken canavarları görür. Onun bu durumu anlatılırken estetik bakımdan dikkat çekici, özlü sözlerden yararlanılır.

Kaınlı Koca ¹¹ bu başları ve bu canavarları gördi, başında olan ¹² bit ayağına dirildi (Ergin, 2011, s.186).

Bu hikâyede de “Ozan dili çevik olur.” özlü sözü tekrarlanır.

At ayağı ² külüg ozan dili çevük olur. Kaınlı Koca giderek ³ geldi Oğuza çıkdı (Ergin, 2011, s.186).

Hikâyenin devamında Kan Turalı'nın babasına gitmekte kararlı olduğunu anlatırken kullandığı secili sözler de estetik açıdan değerlidir.

Kan Turalı ⁴ aydur: Baba bu sözi sen maña dimemek gerek idüñ, çünkü ⁵ didüñ elbetde varsam gerek, başuma kaıñ yüzüme toıñ ⁶ olmasun, kadun ana big baba esen kaluñ didi (Ergin, 2011, s.186).

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı'nda Yigenek rüyasında dayısı Emen'i görür. Buradaki sözleriyle Yigenek bazı kavramların güzelliğine dair öğüt verir.

Yigenek yine aydur:
Kese kese yimege yahını yahşı

Keser günde ⁶ ser çeşme yügrük yahşı
Dāyim geldüğünde tursa devlet yahşı
⁷ Bildüğün unıtmasa ‘akıl yahşı
Karımından dönmese kaçmasa ⁸ erlik yahşı didi (Ergin, 2011, s.203).

Begil Oğlu Emren’in Destanı’nda Begil’in attan düşmesi sonucu ayağının önceleri kırıldığını kimseye söylemek istemez ama karısının ısrarına dayanamayarak sırrını ona açar. Ağızdan çıkanın herkese yayılması güzel bir ad aktarmasıyla anlatılır.

Begil biş gün oldu divana çıkmadı ⁸ ayağının şındüğünü kimseye dimedi. Bir gice döşeginde ⁹ katı katı inledi āh itdi. Hatunı ayıtdı: Big yigidüm, kalaba¹⁰lık yağı gelse kayıt maz idün, buçuña ala oğ tohınsa ¹¹ inlemez idün, kişi koynında yatan halalına sırrın dimez-mi olur,¹² nedür haluñ didi. Begil aydur: görklüm atdan düşdüm, ayağum şındı ¹³ didi. Avrat elin eline çaldı, karavaşa söyledi. ¹ Karavaş çıkup kapuçıyasçyledi. Otuz iki dişden ² çıkan bütün orduya yayıldı, Begil atdan düşmiş ³ ayağı şınmış diyü (Ergin, 2011, s.219).

Uşun Koca Oğlu Segrek’in Destanı’nda Egrek’in tutsak olduğu haberinin yayılması ikilemeler ve tezatlarla ifade edilir. Bunun üzerine Segrek’in büyümesi ise yine “Her kemikli gelişir, kaburgalı büyür.” sözleriyle anlatılır.

¹ Kara kara tağlardan haber aşdı, kanlu kanlu şulardan haber ² kiçdi, kalın Oğuz illerine haber vardı. Uşun Kocanuñ ³ ağ ban ivi öninde şiven kopdı. Kaza benzer kızı ⁴ gelini ağ çıkarup kara geydi. Uşun Koca oğul oğul diyü ⁵ ağça yüzölü anası-y-ile ağlaşdılar, buzlaşdılar. Eyegülü ulalur ⁶ kapurkalı böyür. Meger hanum, Uşun Kocanuñ kiçi oğlu Segrek ⁷ eyü, bahadır, alp, delü yiğit kopdı (Ergin, 2011, s.226).

Hikâyenin devamında Segrek biri öksüz iki çocuğun kavga ettiğini görür. Ayırmak için ikisine de birer tokat atar. Burada öksüz çocuk kendisine ağır konuşur. Bunun sebebi yine özlü bir sözle anlatılır.

Gördi kim öksüz oğlan bir ¹⁰ kızanı çekişür. Mere noloduñuz diyü bir şapala birine bir şapala ¹¹ birine urdı. Eski tutuñ biti öksüz oğlanuñ dili ¹² acı olur. Biri aydur: Mere mizüm öksüzliğümüz yetmez-mi, bizi ¹³ niye urarsın, hünereñ var ise kartaşuñ Alınca Kal’asında esirdür, ¹ var anı kurtar didi (Ergin, 2011, s.226).

Kardeşinin esir olduğunu öğrenen Segrek, onu kurtarmaya gider. Bu yiğitle baş edemeyen düşman, onu öldürmesi için esir olan kardeşi Egrek’i gönderir. Uyumakta olan kardeşinin yanına giden Egrek onun belindeki kopuzu görür. Savaşçı kimlikleri ile öne çıkan Oğuz beyleri aslında birer sanatçıdır. Egrek kopuzu alır ve çalıp söylemeye başlar.

Şıçradı kâfirler ¹⁰ arasından çıkdı, at sürüp bu yigidün üzerine geldi. ¹¹ Atından indi, çılıbırını bir tala ilişdüdi. Bakdı, gördü-kim ¹² ayuñ on dördine beñzer bir mahbub ala gözlü genç yiğit burçağ ¹³ burçağ derlemiş uyur, gelenden gidenden haberi yok. Tolandı ¹ başı uçına geldi. Gördi kim bilinde kopuzu var. Çıkarup ² eline aldı, şoylamış (Ergin, 2011, s.231).

Bu sırada Segrek uyanır. Kılıcına sarılır ama vuramaz. Çünkü karşısındaki Egrek'te sanatını icra ettiği kopuz vardır. Segrek kopuza hürmet eder. Sanatın estetiği kavgaya galip gelir.

Oğlan sermürdi örü türdü. Kılıcınıñ balçağına yapışdı ¹ kim bunı çırpı. Gördi-kim elinde kopuz var, aydur: Mere kâfir Dedem Korkut ² kopuzı hörmetine çalmadum didi, eğer elünde kopuz olmasay-idi ³ ağam başı-y-içün seni iki para kılur-idüm didi (Ergin, 2011, s.231).

Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan'da düşmanları esirleri Kazan Bey'den onu serbest bırakmak için kendilerini övmelerini ve Oğuz'u yermelerini isterler. Kazan Bey'de de sanatçılık, yiğitlikle bütünleşmiştir. Bunun için kopuzunu ister.

Aydur: Mere kâfirler ¹² kopuzun getürüñ, sizi ögeyin didi. Vardılar, kopuzı ¹³ getürdiler. Eline alup burada şoylamış (Ergin, 2011, s.236).

Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destanda da "Ozan dili çevik olur." özlü sözü son kez tekrarlanır.

At ayağı külüg ¹³ ozan dili çevük olur. Kazanuñ ölüsini dirisini kimse ¹ bilmedi (Ergin, 2011, s.239).

4.14. Hoşgörü Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 14. Hoşgörü Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	HOŞGÖRÜ DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	-	0
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	91	1
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	105	1
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	145, 146	1
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	-	0
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	-	0
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	-	0
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	-	0
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
HOŞGÖRÜ DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		3

Türkçe Sözlük'te hoşgörü “Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans” (TDK, 2013) olarak tanımlanmıştır. Hoşgörü; insanın kendinden farklı düşünceleri, inançları, yaşam tarzları, değerler sistemleri olan insanlara tahammül göstermesidir (Kaymakcan, 2008, s.114). Bu değer diğer değerlerden farklı olarak özellikle sevgi değeri ile sıkı bir ilişki içindedir. Bu sebeple olsa gerek, Dede Korkut Hikâyelerinde az işlenmiştir.

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı'nda Dirse Han'ın öldürmek istediği oğlu Buğaç Han yarası iyileşip ayağa kalktığında annesi, babasının kırk namert tarafından kaçırıldığını haber

verir. Annesi oğlundan babasını kurtarmasını ister. Buğaç Han da babasının yaptıklarını hoş görür ve onu kurtarmaya gider.

Dirse Hanuñ hatunı ⁶ bunu tuymış. Oğlançuğına karşı varup soylamış, görelüm ⁷ hanum ne soylamış, aydur: Görür-misin ay oğul neler oldu, ⁸ şarp kayalar oynanmadı yir obrıldı, ilde yağı yoğ-iken senüñ ⁹ babañuñ üstine yağı geldi, ol kırk nāmerd babañuñ yoldaşları ¹⁰ babañı tutdılar, ağ ellerin ardına bağladılar, kıl sicim ağ boynına ¹¹ taqdılar, kendüler atlu babañı yayak yorıtdılar, alubanı kanlu kâfir ¹² illerine yöneldiler, hanum oğul kâlkubanı yirüñden örü turgıl, ¹³ kırk yigidiñ boyuña alğıl, babanı ol kırk nāmerdden kırtargıl, ¹ yori oğul, babañ saña kıydı-y-ise sen babaña kıymağıl didi.

² Oğlan anasınuñ sözün şımadı. Buğaç Big yirinden örü ³ tırdı, kara polat öz kılıcın biline kuşandı, ağ tozluça ⁴ katı yayını eline aldı, altun cıdasın kolına aldı, bidevi ⁵ atını tutdurdı bütün bindi, kırk yigidin boyına aldı, ⁶ babasınuñ ardınca yortup gitdi (Ergin, 2011, s.91).

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı'nda Kazan Bey kendisiyle gelmesini istemediği çobanı bir ağaca bağlar ama çoban ağacı söker ve Kazan Bey'in peşinden gider. Kazan Bey'in sorusuna çobanın bu halde verdiği cevap Kazan'ın çobanı hoşgörü ile karşılmasını sağlar.

Kazan fıkı eyledi, ¹ aydur: Eger çoban-ile varaçak olur-isem kalın Oğuz bigleri ² benüm başuma kakıñç kağarlar, çoban bile olmasa Kazan kâfiri alıamaz-idi ³ dirler didi. Kazana gayret geldi. Çobanı bir ağaca şara ⁴ şara möhkem bağladı, eylendi yorıy virdi. Çobana aydur: ⁵ Mere çoban karnuñ açılmamış-iken gözüñ karamamış-iken ⁶ bu ağacı koparı gör, yoğsa seni bunda kırtlar kuşlar ⁷ yir dedi. Karaça Çoban zarb eyledi, kaba ağacı yeri-y-ile ⁸ yurdu-y-ile kopardı, arkasına aldı Kazanuñ ardına düşdi. ⁹ Kazan bakdı gördi çoban ağacı arkasına almış ¹⁰ gelür. Kazan aydur: Mere çoban bu ağaç ne ağaçdur? Çoban ¹¹ aydur: Ağam Kazan bu ağaç ol ağaçdur kim sen kâfiri başarsın, ¹² karnuñ açığur, men saña bu ağaç-ile yimek pişürürin didi. ¹³ Kazana bu söz hoş geldi. Atından indi, çobanuñ ellerin ¹ çözdi, alnında bir öpdü, aydur: Allah menüm ivümi kırtaraçak ² olur-ise seni emirağur eyleyeyin didi. İkiyi yola ³ girdi (Ergin, 2011, s.105).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda Beyrek deli ozan kılığında düğüne gider. Burada Kazan Bey deli ozanın istediğini yapmasına müsaade eder ve herkes bu deli ozanın yaptıklarını hoşgörür.

Kazan Big aydur: Mere delü ozan ¹ menden ne dilersin, çetirlü otak-mı dilersin, kul karavaş-mı dilersin, ² altun akça-mı dilersin vireyim didi. Beyrek aydur: Sultānum ³ meni koşañ da şölen yimeginüñ yanına varsam, karnum açdur ⁴ toyur-sam didi. Kazan aydur: Delü ozan devletin depdi, ⁵ bigler bugünkü bigligüm bunun olsun, koñ nireye gider-ise ⁶ gitsün neyler-ise eylesün didi. Beyrek şölen yimeginüñ ⁷ üzerine geldi. Karnın toyurduktan sonra kazanları depdi ⁸ dökdi, çevürdi. Yağınuñ kimini sağına kimini şolına ⁹ atar. Sağdan gidene sağ alır, şoldan gidene şol ¹⁰ alır. Hağluya hağkı değe hağsuza yüzi karalığı değe. Kazan ¹¹ Bige haber aldı, sultānum delü ozan hep yimegi dökdi ¹² didiler, şimdi kızlar yanına varmak ister. Kazan aydur: Mere ¹³ koñ-a kızlar yanına da varsun didi. Beyrek kalkdı ¹ kızlar yanına vardı, şurnaçıları kovdı, nağaraçıları ² kovdı, kimini döğdi, kiminüñ başın yardı. Kızlar oturan ³ otağa geldi, işigin aldı oturdu. Bunu gördi ⁴ Kazan Bigüñ hatunı boyı uzun Burla kakıdı, aydur: ⁵ Mere kavat oğlı delü kavat, saña düşer-mi bi-tekellüf ⁶ menüm üzerüme gelesin didi. Beyrek laydur: Hanum, Kazan Bigden ⁷ maña buyruk oldu, maña kimse tolaşmaz didi. Burla Hatun ⁸ aydur: Mere çün-kim Kazan Bigden buyruk olupdur koñ ⁹ otursun didi (Ergin, 2011, s.145-146).

4.15. İnsan Sevgisi Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 15. İnsan Sevgisi Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	İNSAN SEVGİSİ DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	-	0
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	79, 82	2
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	104, 107, 108	2
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	123, 130, 131, 132, 133, 134, 148, 149, 150, 151	9
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	154, 155, 157, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 169, 170, 171	15
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	177, 180, 181, 182, 183	5
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	188, 191, 192, 193, 195, 197, 198	6
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	200	1
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	210	1
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	219, 220	1
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	227, 228, 229, 232, 233	4
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	242	1
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	243	1
İNSAN SEVGİSİ DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		48

Türkçe Sözlük'te sevgi “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” (TDK, 2013) olarak tanımlanmıştır. Sevgi, insanı karşılık beklemeden yakın ilgi, dostluk, şefkat, bağlılık göstermeye yönelten ve fedâkârlıkları göze alıracak kadar güçlü olabilen duygudur (Ayverdi, 2011, s.1095). Sevgi, insanın kendisini sevmesiyle başlayıp etrafındaki varlıkları sevmesiyle büyüyen bir güçtür. Değerler eğitiminde temel değer, sevgi; özellikle insan sevgisidir (Duran, 2014, s.74). Dede Korkut Hikâyeleri insan ilişkilerinin kuvvetli olduğu bir eserdir. İnsan ilişkilerinin bu denli kuvvetli olmasını hikâyelerde anlatılan kahramanların birbirlerini sevmeleri sağlar.

Sevgi değeri toplumda huzuru, saadeti, kardeşliği, millî birliği, sosyal dayanışmayı sağlar. Birbirini sevmeyen insanların bir arada yaşayıp sosyal düzeni sağlamaları imkânsızdır. Bu yüzden hikâyelerde anne, baba, eş, kardeş, arkadaş sevgisi vurgulanmıştır (Özbay ve Karakuş Tayşi, 2011).

Hikâyelerde tüm kahramanlar Dede Korkut’a karşı ortak bir sevgi besler. Yakıcı (2007)’nın belirttiği üzere “Dede Korkut bütün halkın manevi lideridir. Büyük, güçlü yiğitlerin biçare kaldığı işi onun müdrik sözü yapabilir. Onda yüksek akıl, fitrî anlayış, cahilleri itaat ettirecek istidat bulunur. Halk Dede Korkut’u bu istidadına göre sever.”

Dede Korkut Hikâyelerinde insanlar arasındaki sevgi kuvvete dayalı bir görünüm arz eder (Yıldırım, 1998, s.157). Bu yönüyle de insan sevgisi hikâyelerde en sık işlenen değerlerin başında gelir.

Dede Korkut Hikâyelerinin hepsinde sarsılmaz bir karı-koca sevgisi ve sadakati görülür (Gökyay, 1973, s.376). Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı’nda Dirse Han, Bayındır Han’ın kara çadırından kalkarak neden çocukları olmadığını sormak için karısının yanına gelir. Karısına başına gelenleri anlatmadan önce ona olan sevgisini dile getirir.

Dirse Han ivine geldi. ⁷ Çağırup hatunına soylar, görelüm hanum ne soylar:

Soylama

⁸ Aydur:

Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı

İvden çıkıp yorıyanda ⁹ selvi boylum

Toğuğında sarmaşanda kara saçlum

Kurulu ¹⁰ yaya beñzer çatma kaslum

Koşa bādem sığmayan tar ağızlum

Güz ¹¹ almasına beñzer al yañaklum

Qavunum viregüm düvlegüm

Görür misin ¹² neler oldu (Ergin, 2011, s.79).

Hikâyenin devamında Dirse Han’ın oğlu Bayındır Han’ın boğasını yenince Oğuz beyleri oğlanın başına toplanıp onu tebrik ederek ona sevgilerini gösterirler.

⁶ Oğuz bigleri gelüp oğlan üstine yığnağ oldılar, ⁷ taşsin didiler. Dedem Korkut gelsün bu oğlana ad kosun, ⁸ bilesinçe alup babasına varsun, babasından oğluna biglik ⁹ istesün, taht alı virsün didiler (Ergin, 2011, s.82).

Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması Destanı’nda Karaçuk Çoban ailesini ve malını düşman elinden kurtarmaya giden Kazan Bey’in yanında gelerek savaşmak ister. Sözleriyle de Kazan Bey’e karşı sevgisini dile getirir.

Çoban aydur:

Koñur atuñ virgil maña

Altmış tutam ¹³ gönderüni virgil maña

Ap alaca kalkanuñı virgil maña
1 K̄ara polat öza kılıcuñ virgil maña
Şadağūnda seksen okuñ 2 virgil maña
Ağ tozluça katı yayuñ virgil maña
Kāfire men 3 varayın
Yeñiden toğanın öldüreyin
Yiñüm-ile alnum kanın 4 ben sileyin
Ölür-isem senüñ uğruña ben öleyim
Allah Ta‘ala 5 k̄or-ise ivüñi ben kırtarayın (Ergin, 2011, s.104).

Yukarıdaki hikâyede Uruz, annesi Burla Hatun’un kendisi için üzülməsi üzerine söylediği aşağıdaki sözleriyle anne ve babasına olan sevgisini dile getirir.

Boyu uzunbili ince Burla Hatun boynı-y-ile kulağın 6 aldı düşdi, güz alması kibi ala yañağın tardı yırtıdı, 7 kargu kibi k̄ara saçını yoldı, oğul oğul diyüben zārılık 8 kıldı ağladı. Uruz aydur:
K̄adın ana k̄arşum alup ne 9 böğürürsın
Ne buzlarsın ne ağlarsın
Bağrum-ile yüregüm ne 10 tağlarsın
Kiçmiş menüm günümi ne añdurursın
Hey ana ‘arabi 11 atlar olan yirde
Bir kulum olmaz-mı olur
Kızıl develer 12 olan yirde
Bir köşegi olmaz-mı olur
Ağça koyunlar olan 13 yirde
Bir kuzıçağı olmaz-mı olur
Sen sağ ol kadın 1 ana babam sağ olsun
Bir menüm gibi oğul bulunmaz-mı olur 2 dedi (Ergin, 2011, s.107-108).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı’nda Bamsı Beyrek, at depip ok attığı sonra da güreştiği kızın beşik kertmesi Banu Çiçek olduğunu öğrenir. Düğünden önce nişanlanma, birbirini seven erkeğin kızın parmağına taktığı yüzüktedir ki bu adet bugün de sürüp gitmektedir (Gökyay, 1973, s.385). Banu çiçeği seven Beyrek de kızın parmağına nişan yüzüğünü takar.

Kız aydur: Yigit 2 Pay Piçenüñ kızı Banu Çiçek menem didi. Beyrek üç 3 öpdi, bir dişledi, düğün kutlu olsun han kızı 4 diyü parmağından altun yüzüğü çıkardı kızıñ parmağına 5 kiçürdi. Ortamuzda bu nişan olsun han kızı didi (Ergin, 2011, s.123).

Beyrek’in düğününde düşman Beyrek’in çadırına saldırır. Beyrek’i çok seven naibi onun için savaşarak şehit olur.

Yarımasun yarçımasun, 6 ol mel’un yidi yüz k̄afir-ile yılğadı. Beyrek ap alaca 7 gerdegi içinde yiyüp içüp bī-haber oturur-idi. Dün 8 uyhusunda k̄afir otağa koyuldu. Nayibi kılıcın şıyırdı 9 eline aldı, menüm başum Beyregüñ başına kurban olsun 10 didi. Nayib paralandı şehid oldu (Ergin, 2011, s.130).

Beyrek'in, düğününde düşmana esir düştüğünü haber alan başta annesi, babası ve nişanlısı Banu Çiçek olmak üzere tüm sevenleri Beyrek için üzülp yas tutarlar.

Țaŋ ötdi, gün toğdı, Beyregüñ atası ¹ anası bakdı gördi-kim gerdek görünmez olmuş. Āh itdiler, ² 'aķılları başlarından gitdi. Gördiler-kim uçarda kuzğun ³ kalmış, tazı tolaşmış yurtda kalmış, gerdek paralanmış ⁴ nayib şehid olmuş. Beyregüñ babası kaba şaruk götürüp ⁵ yire çaldı, Țartdı yaķasın yırtdı, oğul oğul diyüben ⁶ böğürdi zārılık kıldı. Ağ pürçeklü anası buldur buldur ⁷ ağladı gözinüñ yaşın dökdı, acı tırnaķ ağ yüzine ⁸ aldı çaldı, al yanağın Țardı, Țarğū gibi Țara şaçını ⁹ yoldı, ağlayubanı sıklayubanı ivine geldi. Pay Püre ¹⁰ Bigüñ dünlügi altun ban ivine şiven girdi. Kızı gelini Țas ¹¹ Țas gülmez oldu, kızıl kına ağ eline yakmaz oldu. Yidi ¹² kız Țardaşı ağ Țıkardılar Țara Țonlar geydiler, vay bigüm ¹³ Țartaş muradına maķşudına irmeyen yaluñuz Țardaş diyüp ¹ ağlaşdılar böğrişdiler. Beyregüñ yavuķlusına haber oldu, Banı ² Çiçek Țaralar geydi ağ Țaftanını Țıkardı, güz alması gibi al ³ yañağın Țartdı yırtdı,
Vay al duvağum iyesi
Vay alnum ⁴ başum umudı
Vay şah yigidüm vay şahbaz yigidüm
Țoyınça ⁵ yüzine bakmaduğum ĥanum yiğit
Țanda gitdüñ beni yaluñuz koyup canum ⁶ yigıt
Göz açuban gördüğüm
Köñül ile sevdüğüm
Bir yasduķda baş ⁷ koyduğum
Yolında öldüğüm ķurban olduğum
Vay Țazan Bigüñ inağı
⁸ Vay Țalın Oğuzuñ imrencesi Ĥan Beyrek
diyüp zārı zārı ⁹ ağladı. Bunı işidüp Kıyan Selçuk oğlı Delü Dunder ¹⁰ ağ Țıkardı Țara geydi. Beyregüñ yar ve yoldaşları ¹¹ ağı Țıkarup Țaralar geydiler. Țalın Oğuz bigleri Beyrek için 'azim ¹² yas Țutdılar, umud üzdiler (Ergin, 2011, s.130-131).

Beyrek'i öldü göstermek isteyen Yalançı oğlu Yartaçuk, Beyrek'in kendisine hediye ettiğı gömleğı kana bulayıp Bayındır Han'a getirir. Bu gömleğı gören beyler ve Beyrek'in sevenleri onun öldüğüne inanarak üzlölüp çok sevdikleri Beyrek için ağlarlar.

Yalançı oğlı Yartaçuk ⁷ aydur: SulȚanum ben varayın, ölüsi dirisi ĥaberin getüreyin ⁸ didi. Meger Beyrek buna birr kölek bağışlamış-idi, geymez-idi, ⁹ şaķlar-idi. Vardı köñlegi Țana Țuna baturdı, Bayındır ¹⁰ Ĥanuñ öñine getürüp bırakdı. Beyındır Ĥan aydur: Mere bu ne ¹¹ kömlekdür? Beyregi Țara Dervendde öldürmişler, uşda nişanı ¹² sulȚanum didi. Kölegi göriçek bigler öğür öğür ağlaşdılar, ¹³ zārılıķlara girdiler. Bayındır Ĥan aydur: Mere niye ağlarsız, biz bunı ¹ tanımazuz, adaklusına aparuñ görsün ol yaķşı bilür, zārā ² ol diküpdür yine ol tanır didi. Vardılar kölegi Banı ³ Çiķege iletdiler. Gördi tanıdı oldur didi, Țartdı yaķa⁴sın yırtdı, acı tırnaķ ağ yüzine aldı çaldı, güz alması ⁵ gibi al yañağın yırtdı,
Vay göz açup gördüğüm
Köñül virüp ⁶ sevdüğüm
Vay al duvağum iyesi
Vay alnum başum umudı
⁷ Ĥan Beyrek
diyü ağladı. Babasına anasına haber oldu, ap ⁸ alaca ordusına şiven girdi, ağ Țıkardılar Țara geydiler. Kalın ⁹ Oğuz bigleri Beyrekden umut üzdiler (Ergin, 2011, s.132-133).

Beyrek'in kanlı gömleğini gören babası bezirgânları oğlundan bir haber almaya gönderir. Bezirgânlar Bayburt Hisarı'na vardıklarında kendilerini gören Beyrek onlara sevdiklerini sorarak onların halini öğrenmek ister.

Beyrek ⁴ yüce çartakdan bakdı bazirganları gördi. Bunları gördüğünde ⁵ haberleşdi, görelüm hanum ne haberleşdi.

Aydur:

Alaň alçak ⁶ hava yirden gelen argış

Big babamuň kadın anamuň savgati ⁷ argış

Ayağı uzun şahbaz ata binen argış

Ünüm aňla ⁸ sözüm diňle argış

Kalın Oğuz içinde

Ulaş oğlu Şalur ⁹ Kazanı sorar olsam sağ-mı argış

Kıyan Selçük oğlu ¹⁰ Delü Tundarı sorar olsam sağ-mı argış

Kara Göne oğlu Kara Budağı sorar olsam sağ-mı argış

Ağ şakallu babamı, ¹¹ ağ pürçeklü anamı sorar olsam sağ-mı argış

Benüm yidi kız karındaşum sorar olsam sağ-mı argış

Göz açuban ¹² gördüğüm

Köñül ile sevdüğüm

Pay Piçen kızı Banı Çiçek ivde-mi ¹³ argış

Yohsa kimseye vardı-mı argış

Diğil maña

Kara başum ¹ kurban olsun argış saña didi (Ergin, 2011, s.133-134).

Beyrek esarettten kurtulup deli ozan kılığında Banu Çiçek'in yanına varır. Bunu Çiçek'in kendini hâlâ unutmadığını parmağında taşıdığı yüzükten anlar. Ama Beyrek Banu Çiçek'in sevgisinden emin olmak istemektedir. Beyrek'in sorularına Banu Çiçek'in verdiği cevaplar sevgisini gösterir.

Beyrek ⁷ yüzügi tanıdı, burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

⁸ Aydur:

Beyrek gideli bam bam depe başına çıkduň-mı kız

Karmanup ⁹ dört yanuňa bakduň-mı kız

Karğu kibi kara saçuň yoldun-mı kız

¹⁰ Kara gözden acı yaşun dökdüň-mi kız

Güz alması kibi al ¹¹ yañağuň yırtduň-mı kız

Sen ere varursın altun yüzük menüm ¹² dür vir maña kız didi. Kız aydur:

Beyrek gideli bam bam depe ¹³ başına çıkdüğüm çok

Karğu kibi kara saçum yolduğum çok

¹ Güz alması kibi ak yañağum yırtduğum çok

Gelen-ile gidenden ² şorduğum çok

Vardı gelmez big yigidüm han yigidüm ³

Beyrek diyü ağladuğum çok

Sevişdügüm Bamsı Beyrek sen ⁴ degülsin

Altun yüzük senüň degüldür

Altun yüzükde ⁵ çok nişan vardur

Altun yüzügi ister-iseň nişanın ⁶ söyle

didi (Ergin, 2011, s.148-149).

Beyrek nişan taktığı günü anlatınca Banu Çiçek karşısındakinin Beyrek olduğunu anlar. Sevdığı Beyrek'in ayağına kapanır.

Böyle diğec kız tanıdı, bildi-kim Beyrekdür, cübbesi-y-ile ¹ çuhası-y-ile Beyregüň ayağına düşdi (Ergin, 2011, s.149).

Banu Çiçek Beyrek’in döndüğünü kayınbabasına ve kaynanasına müjde verir. Bu haber kayınbaba ve kaynananın gelinlerine olan sevgisinin bir kat daha artmasını sağlar. Dede Korkut Hikâyelerinde türlü yerlerde geçen “kurban” kelimesi “birinin yoluna kendini feda etme” anlamına gelen bir deyimdir (Gökyay, 1973 s.299). Kahramanlar bu sözle sevgilerini dile getirmişlerdir.

Beyregüñ atası ¹¹ anası aydur:
Dilüñ için öleyin gelinçügüm
Yoluña kurban ¹² olayın gelinçügüm
Yalan-ise bu sözlerüñ girçek ola gelinçügüm
¹³ Sağ esen çıkup gelse
Karşu yatan kara tağlar saña ¹ yaylak olsun
Sovuk sovuğ şuları saña içit olsun
² Kulum halayığum saña kırnağ olsun
Şahbaz atlarum saña ³ binit olsun
Katar kaçar develerüm saña yüklet olsun
⁴ Ağayıl da ağça koyunum saña şölen olsun
Altun akçam ⁵ saña harçlık olsun
Dünlügi altun ban ivüm saña ⁶ kölge olsun
Kara başum kurban olsun saña gelinçügüm
⁷ didi (Ergin, 2011, s.150).

Oğluna kavuşan Pay Püre Bey’in kör olan gözleri açılır. Babası ve annesi Beyrek’in ayağına kapanarak ona olan sevgilerini dile getirirler.

Atası anası ¹ küvlediler Beyregüñ ayağına düşdiler, aydur:
Oğul, dünlügi ² altun ban ivümün kabzası oğul
Kaza benzer kızumuñ ³ gelinümüñ çiçeği oğul
Görür gözüm aydını oğul
Tutar bilüm ⁴ kuvveti oğul
Kalın Oğuz imrenesi canum oğul
diyüben çok ⁵ ağladı, Allahına şükürler eyledi (Ergin, 2011, s.151).

Kazan Bey’in Oğlu Uruz Bey’in Esir Düştüğü Destan’da Uruz Bey babasına neden ağladığını sorar. Bunu sorarken babasına olan sevgisini de dile getirir.

Oğlı Uruza bu iş hoş gelmedi. İlerü ¹³ geldi, diz çökdü, babasına çağırıp şoylar, görelüm ¹ hanum ne şoylar:
Aydur:
Ünüm aña menüm sözüm diñle ağam ² Kazan
Şağuña bakduñ kaş kaş güldün
Şoluña bakduñ ³ çok sevindün
Karşuña bakduñ beni gördün ağladuñ
Sebeb ⁴ nedür digil maña
Kara başum kurban olsun babam saña didi (Ergin, 2011, s.154-155).

Babasıyla ava çıkan Uruz gördüklerinin ne olduğunu Kazan Bey'e sorar. Kazan bey gördüklerinin düşman askerleri olduğunu söyler. Bu söyleşmede baba ve oğul birbirlerine olan sevgilerini de dile getirirler.

Oğlı Uruz cılavısını çekdürdi bidevi atın ¹ oynatdı karşı geldi, aydur:
Berü gelgil ağam Kazan
Deñiz ² kibi kararup gelen nedür
Od kibi şılayup ılduz kibi parlayup ³ gelen nedür
Ağız dilden biş kelime haber maña
Kara başum kurban ⁴ olsun babam saña
didi. Kazan aydur:
Berü gelgil arslanum ⁵ oğul (Ergin, 2011, s.157).

Üzerlerine gelen düşmanı gören Uruz Bey çok sevdiği babası için ölümü bile göze aldığı dile getirir.

Uruz ¹ burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:
Aydur:
A big ² baba işidürem
Amma 'Arafatda irkek kuzı kurban için
³ Baba oğul kazanur ad için
Oğul-da kılıç kuşanur baba ⁴ gayreti-y-içün
Menüm de başum kurban olsun senün-içün didi (Ergin, 2011, s.160).

Babasının düşmanla savaşını izleyen Uruz Bey, kırk yiğidi ile söyleşir. Uruz Bey onlara olan sevgilerini dile getirir.

Ol gün bağa bağa Kazan oğlı Uruzun ¹³ 'ışkı geldi, aydur:
Berü gelün kırk yoldaşum
Size kurban ¹ olsun menüm başum (Ergin, 2011, s.161).

Burla Hatun ava giden kocasını ve oğlunu karşılamak üzere hazırlık yapar. Kazan Bey'in geldiğini görüp karşılamaya çıkar. Ama kocasının yanında Uruz Bey'i göremeyince çok sevdiği oğlu için endişelenir.

Han kızı gördi kim Kazan gelür, yumurlanup yirinden ⁸ örü tırdı, şamur cübbesin egnine aldı,
Kazana karşı geldi. ⁹ Kapak kaldırdı, Kazanun yüzine toğrı bakdı, sağ-ilen ¹⁰ solına göz
gezdürdi, oğlançuğunu Uruzı görmedi. Kara ¹¹ bağı sarşıldı, düm yüregi oynadı, kara kıyma
gözleri ¹² kan yaş tırdı (Ergin, 2011, s.162-163).

Burla Hatun Kazan Bey'e oğlunu sormak için söyleşmeye kocasına olan sevgisini anlatarak başlar.

Kazana soylamış, görelüm hanum ne soylamış:
Aydur:
Berü gelgil Salur Bigi Salur görki
Başum ¹ bahtı ivüm tahtı
Han babamun güyegüsi

Qadın anamuñ ² sevgüsi
Atam anam virdügi
Göz açuban gördüğüm
³ Köñül virüp sevdüğüm
Big yigidüm Qazan (Ergin, 2011, s.163).

Daha sonra kocasına oğlu Uruz Bey'i soran Burla Hatun evlat sevgisinden doğan endişelerini dillendirir.

İki varduñ bi gelürsin ⁷ yavrım qanı
Qarañu dünde bulduğum oğlum qanı
Bir bigüm ⁸ görünmez bağrum yanar
Aşılan aşılan qayalardan Qazan ⁹ oğlan uçurduñ-mı
Talı Sazuñ aşlanına yidürdüñ-mi
Yohsa kara dinlü kâfire uğratduñ-mı
¹⁰ Ağ ellerin qarusından bağlatduñ-mı
Kâfir öñinçe yoritduñ-mı
¹¹ Dili damağı kurıyup dört yanına baqdurduñ-mı
Qara ¹² gözden acı yaşın dökdürdüñ-mi
Qadun ana big baba ¹³ diyü buzlatduñ-mı didi (Ergin, 2011, s.163-164).

Burla Hatun kocasından oğluna dair bir haber alamaz ve çok sevdiği oğlu için üzüntü duymaya başlar.

Gine şoylamış, aydur:
Oğul oğul ¹ ay oğul
Ortacum oğul
Qarşu yatan qara tağum yüksegi ² oğul
Qaranguluça gözlerüm aydını oğul
Şam yilleri ³ esmedin Qazan kulağum çınlar
Sarımsaq otın yimedim ⁴ Qazan içüm göyinür
Şaru yılan şokmadın ağça tenüm ⁵ qalkar şişer
Qurımışça göksümde südüm oynar
Yaluñuzça ⁶ oğul görünmez bağrum yanar
Yaluñuz oğul haberin Qazan digil ⁷ maña (Ergin, 2011, s.164).

Burla Hatun kocasından yine bir haber alamaz ve Allah'a sığınarak çok sevdiği oğlu için O'ndan yardım diler.

⁸ Anası bir dañı şoyladı, aydur:
Qarğı cıda ⁹ oynadanlar vardı geldi
Altun cıda oynadana yā Rab ¹⁰ noldı
Qara қоç ata binenler vardı geldi
Bidevi ¹¹ atlu bir oğula yā Rab noldı
Nöker geldi nayib ¹² geldi
Yaluñuz bir oğula yā Rab noldı
Yaluñuz oğul ¹³ haberin Qazan digil maña (Ergin, 2011, s.164).

Burla Hatun komşu hakkını gözeterek onlara iyi batığını söylemiş ve komşu sevgisinin önemine dikkat çekmiştir.

Yanum ala ³ bakduğumda konuşma eyü bakdum (Ergin, 2011, s.164).

Burla Hatun çok sevdiği evladının acısını yüreğinde hisseder. Bu sözleri onun acısını anlatır.

Oğul oğul diyübeni ⁶ buzlayayın-mı
Kaytabanda kızıl deve bundan kiçdi
Torumları ⁷ bundan buzlayup bile kiçdi
Torumçuğum aldurmışam buzlayayın-mı
⁸ Kara koşda kazılık at bundan kiçdi
Kulunçuğı kişneyüp ⁹ bile kiçdi
Kulunçuğum aldurmışam kişneyeyin-mi
Ağayıl da ağça ¹⁰ koyun bundan kiçdi
Kuzuçağı mañrışup bile kiçdi
Kuzuçağum ¹¹ aldurmışam mañrıyayın-mı
Oğul oğul diyü buzlayayın-mı dedi (Ergin, 2011, s.166).

Burla Hatun'un sözleri oğlu Uruz'un eve döndüğünü düşünen Kazan Bey'i derinden sarsar. Kazan Bey de oğlunu çok sevmektedir. Aşağıdaki sözleri hem oğluna hem de karısına olan sevgisini ifade eder.

Anası oğlanuñ ⁶ böyle diğec Kazanuñ 'aklı başından gitdi, kara bağı şarşıldı ⁷ düm yüregi oynadı, karangulu gözleri kan yaş tıldı, ⁸ aydur: Görklüm, oğul gelse senden-mi şorar-idüm (Ergin, 2011, s.166-167).

Daha sonra Kazan Bey geri dönüp oğlunu aramaya çıkar. Düşmanı yendiği yere gelir. Oğlunun kırk yiğidinin öldüğünü görür. Oğlunun esir olduğu kanaatine varır. Bu halde oğluna olan sevgisini bir kez daha dile getirir.

Yakın bildi kim oğlı kâfire tutsakdur. ¹⁰ Ağladı,
Kara taşum yüksegi oğul
Kanlu şuyum taşkunu ¹¹ oğul
Kocalığum vaktı aldurduğum yalunuz oğul didi ¹² buzladı (Ergin, 2011, s.167).

Kazan Bey, oğlu Uruz'un arkasından yetişir. Uruz düşmanlardan müsaade ister ve babası ile konuşur. Uruz burada babasına endişesini ve aile bireylerine olan sevgisini dile getirir.

Hanum baba korharam
⁶ Segirdür-iken koñur atuñ sürçdüresin
Savaşduğun vaktın ⁷ kendüñi tutdurasın
Gafillüçe güzel başuñ kesdüresin
⁸ Ağ pürçeklü anam oğul dir-iken
Başum bahtı Kazan diyü ⁹ ağladasın
Kayıduban baba girü döngil
Altun ban ivüñe ¹⁰ sürüp varğıl
Karıçuk olmuş anama umud olğıl
¹¹ Kara gözlü kız kardaşımı ağlatmağıl
Karıçuk olmuş anama ¹² şızlatmağıl
Oğul için ata ölmek 'ayıb olur
Yaradan ¹³ hakkı-y-içün baba

Kayıda döngil ive varğıl (Ergin, 2011, s.169).

Kazan Bey oğluna verdiği cevapta ona duyduğu sevgiyi bir kez de yüzüne karşı söyler.

Han Kazan burada şoylamış, görelüm ¹⁰ hanum ne şoylamış:
Aydur:
Oğul oğul ay oğul
Karşu ¹¹ yatan kara tağum yüksegi oğul
Güçlü bilüm kuvveti ¹² canum oğul
Karangulu gözlerüm aydını oğul
Alar tañ-ile ¹³ yirümden turduğum senüñ-içün
Koñur atum yorıltnışam senüñ için
¹ Ağ tonuma kir eklendi senüñ-içün
Menüm başum kırbân olsun ² canum oğul senüñ-içün (Ergin, 2011, s.170-171).

Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı'nda Deli Dumrul'un köprüsünün yanına konan obada iyi bir yiğit ölür. Bu yiğidin sevenleri onun için üzüлp ağlarlar.

Meger bir gün köprisinüñ yamacında ⁹ bir bölük oba konmış idi. Ol obada bir yahşı hub ¹⁰ yigit sayru düşmiş idi. Allah emri-y-ile ol yigit öldi.¹¹ Kimi oğul diyü, kimi kartaş diyü ağladı. Ol yigit ¹² üzerine möhkem kara şiven oldı (Ergin, 2011, s.177).

Hikâyenin devamında Deli Dumrul babasından canı için can istemeye gider. Sözlerine ona olan sevgisini söyleyerek başlar.

Deli Dumrul sürdi babası yanına geldi. ⁹ Babasınüñ elin öpüp şoylamış, görelüm hanum ne ¹⁰ şoylamış:
Aydur:
Ağ şakallu 'aziz 'izetlü canum baba (Ergin, 2011, s.180).

Devamında babası oğluna cevap verirken sözlerine başlamadan ona duyduğu sevgiyi dile getirir.

Babası aydur:
Oğul oğul ay ⁴ oğul
Canum parası oğul
Toğduğında tokuz ⁵ buğra öldürdügüm aşlan oğul
Dünlügi altunban ⁶ ivümüñ kabzası oğul
Qaza beñzer kızumüñ gelinimüñ ⁷ çiçegi oğul (Ergin, 2011, s.181).

Annesi de babası gibi oğluna cevap verirken ona duyduğu sevgiyi dile getirerek söze başlar.

Anası ¹³ aydur:
Oğul oğul ay oğul
Tokuz ay tar ¹ karnumda götürdügüm oğul
Tolma bişiklerde beledügüm ² oğul
On ay diyende dünya yüzine getürdügüm oğul
³ Tolap tolap ağ südümi emzürdügüm oğul (Ergin, 2011, s.182).

Hikâyenin sonunda Deli Dumrul karısı ile vedalaşmaya gelir. Annesi de babası da Deli Dumrul'u sevmektedir fakat ikisi de onun için canını vermeyi göze alamaz. Deli Dumrul'un karısı kocası için, kendisinden istemediği halde, canını verecek kadar onu çok sevmektedir.

‘Avrat ⁵ burada şoylamış, görelüm hanum ne şoylamış:
Aydur:
Ne ⁶ dirsın ne şoylarsın
Göz açuban gördüğüm
Köñül virüp ⁷ sevdüğüm
Koç yigidüm şah yigidüm
Tatlu damağ virüp ⁸ şorişduğum
Bir yaşdukda baş koyup emişdügüm
Karşu ⁹ yatan kara tağları
Senden şoñra men neylerem
Yaylar ¹⁰ olsam menüm gorum olsun
Şovuk şovuk şularuñ
¹¹ İçer olsam menüm kanum olsun
Altun aqçañ harcayur ¹² olsam menüm kefenüm olsun
Tavla tavla şahbaz atuñ
¹³ Biner olsam menüm tabutum olsun
Senden şonra bir ¹ yigidi
Sevüp varsam bile yatsam
Ala yılan olup ² meni şoksun
Senüñ ol muñannet anañ baban
³ Bir canda ne var ki saña kıyamamışlar
‘Arş tanığ olsun ⁴ kürsi tanığ olsun
Yir tanığ olsun gök tanığ ⁵ olsun
Kâdir Tañrı tanığ olsun
Menüm canum senüñ ⁶ canuña qurban olsun didi, râzı oldu (Ergin, 2011, s.183).

Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı’nda Kan Turalı, Selcen Hatun’u almak için kırk yiğidiyle yola çıkar. Kan Turalı yiğitlerine olan sevgisini sözleriyle gösterir.

Hey kırk işüm kırk yoldaşum
¹ Kırkunuza qurban olsun menüm başum (Ergin, 2011, s.188).

Kan Turalı, Selcen Hatun’u almak için aslanı yenince Tırabuzan Tekürü’nden kızını ister. Tekür bu yiğidi sevdiğini söyleyerek kızını vermek ister ama kızın kardeşi razı olmaz.

Tekür öñine geldi ayıtdı: Yaren kızuñı ⁶ maña virgil didi. Tekür aydur: Kıızı getürüñ virüñ, bu ⁷ yigidi gözüm gördi köñlüm sevdi, gerek tursun, ⁸ gerek gitsün didi (Ergin, 2011, s.191).

Kan Turalı, Selcen Hatun’u almak için son canavar olan erkek deveyi de yenince Tırabuzan Tekürü, Kan Turalı’yı sevdiğini bir kez daha dile getirir.

Tekür aydur: Vallah ¹⁰ bu yigidi gözüm gördi köñlüm sevdi didi (Ergin, 2011, s.192-193).

Kan Turalı, Selcen Hatun’u da alarak kırk yiğidiyle birlikte evine dönmektedir. Oğuz sınırına varınca Kan Turalı yiğitlerinden önden gidip babasına haber vermelerini ister. Ama öncesinde yiğitlerine duyduğu sevgiyi dillendirir.

Yidi ⁸ gün yidi gice yortdı, Oğuzuñ serhaddına çıkdı, ⁹ çadır dikdi. Kan Turalı aydur:
Hey kırk işüm ¹⁰ kırk yoldaşum
Kurban olsun size menün başum
Hağ ¹¹ Ta‘āla yol virdi vardum, ol üç canavarı ¹² öldürdüm, saru tonlu Selcen Hatunı aldum ¹³
geldüm, haber eyleñ babam maña karşı gelsün didi (Ergin, 2011, s.193).

Hikâyenin devamında Selcen Hatun üzerlerine gelen düşmanla savaştıktan sonra çadıra döndüğünde Kan Turalı’nın babası ve annesiyle karşılaşır. Kan Turalı’nın annesi bu kızın gelini olduğunu tahmin eder. Ondan oğlunu sorarken hem oğluna hem de gelinine duyduğu sevgiyi gösterir.

Anası aydur:
Anam ⁹ kişi kızum kişi
Ala tañ-ile yirüñden turı geldüñ
Oğulı ¹⁰ tutdurduñ-mı
Gafil-ile görklü başın kesdürdüñ-mi
Kadın ¹¹ ana big baba diyü buzlatduñ-mı
Sen gelürsin bir bigüm ¹² görünmez bağrum yanar
Ağız dilden bir kaç kelime haber maña
¹³ Kara başum kurban olsun gelin saña (Ergin, 2011, s.195).

Hikâyenin sonunda Kan Turalı ve Selcen Hatun küçük bir dargınlığın ardından barışarak birbirlerine duydukları sevgiyi dile getirirler.

İlerü gelüp Selcen Hatunı kucağlayup ⁶ barışmışlar sorışmışlar. Kan Turalı soylamış, görelüm ⁷
hanum ne soylamış:
Aydur:
Yalap yalap yalabıyan ince tonlum
⁸ Yir basmayup yorıyan selvi boylum
Kar üzerine kan tammış kibi kızıl ⁹ yañaqlum
Koşa bādem sığmayan tar ağızlum
Kalemçiler çaldığı ¹⁰ kara kaşlum
Kurumsı kırk tutam kara saçlum
Aslan ¹¹ uruğı sultan kıızı
Öldürmege men seni kıyar-midüm
¹² Öz canuma kıyam men saña kıymayam
Men seni sınar-idüm
didi. ¹³ Selcan Hatun dahı burada soylamış, görelüm hanum ne ¹ soylamış:
Aydur:
Kaıkubanı yirümden turur idüm
Yilisi ² kara kazılık atuma biner-idüm
Babamuñ ağ ban ivinden ³ çıkar-idüm
Arku Bili Ala Tağı avlar-idüm
Ala geyik sığın ⁴ geyik kovar idüm
Tartanda bir oğ-ile nemler-idüm
Demrensüz ⁵ oğ-ile yigit seni sınar-idüm
Öldürmege yigidüm men ⁶ seni kıyar-midüm didi (Ergin, 2011, s.197-198).

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı'nda babasını öldü bilen Yigenek, babasının esir olduğunu duyunca baba sevgisiyle derinden sarsılır.

Günlerde bir Yigenek oturup bigler ile şöhet ⁶ ider-iken Kara Göne oğlu Budağ-ile uz düşmedi. Bir birine ⁷ söz atışdılar. Budağ aydur: Bunda laf urup nidersin, ⁸ çünkü er dilersin varup babañı kurtarsaña ne, on ⁹ altı yıldur tutsağdur didi. Yigenek bu haberi işidiçek ¹⁰ yüregi oynadı, kara bağı şarşıldı (Ergin, 2011, s.200).

Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan'da gazadan dönüşünde kardeşi Kıyan Selçuk'un Tepegöz tarafından öldürüldüğünü öğrenen Basat, pek sevdiği kardeşi için çok üzülür.

Basatıñ ¹¹ karangulu gözleri yaş-ile tıldı. Karındaşı-y-içün soylamış, ¹² görelüm hanum ne soylamış:
Aydur:
Kırañ yirde tikilmiş ¹³ otağlaruñ
O zalım yıkdırdı ola kardaş
Yügrük ¹ olan atlaruñ tavlāsından
O zalım seçdürdi ola ² kardaş
Biserek biserek develeriñ kañarından
O zalım ³ ayırdı ola kardaş
Şölenüñde kurduğūñ koyunun
O zalım ⁴ kırdırdı ola kardaş
Güvencüm-ile getürdüğūñ gelinçüğüñ
O zalım ⁵ senden ayırdı ola kardaş
Ağ şakallu babamı oğul diyü ⁶ ağlatdun ola kardaş
Ağça yüzlü anamı sızlatduñ ⁷ ola kardaş
Karşu yatan kara tağum yükseği kartaş
⁸ Akındılı görklü şuyumuñ taşkunı kardaş
Güçlü ⁹ bilüm kuvveti
Karangulu gözlerümüñ aydını kardaş
Kardaşumdan ¹⁰ ayrıldum diyü çok ağladı, zārılık kıldı (Ergin, 2011, s.210).

Begil Oğlu Emren'in Destanı'nda üzerlerine düşman geldiği haberini alan Begil oğlundan yardım ister. Begil oğluna duyduğu sevgiyi dile getirerek sözlerine başlar.

Oğlançuğın yanına getirüp soylanmış, görelüm hanum ¹² ne soylamış:
Aydur:
Oğul oğul ay oğul
Karanguluça¹³ gözlerüm aydını oğul
Güçlü bilüm kuvveti oğul
Gör ¹ ahır neler oldu
Neler koptı menüm başıma didi (Ergin, 2011, s.219-220).

Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı'nda Segrek, Egrek adlı bir yiğidin esaretten kurtulduğunu ve büyük küçük herkesin o yiğidi karşılamaya gittiğini ve kendisinin de gitmek istediğini söyleyerek annesinin ağzını arar. Annesi cevabında hem Egrek'in Segrek'in kardeşi olduğunu söyler hem de iki oğluna duyduğu sevgiyi yürekten dile getirir.

Anası burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

³ Aydur:

Ağzuñiçün öleyim oğul

Dilüñ için öleyim oğul

⁴ Karşu yatan kara tağun

Yıkılmış-idi yüceldi ahır

Akındılı ⁵ görklü şuyun

Şoğılmış-idi çağladı ahır

Kaba ağaçda ⁶ tal budağun

Kurumış-idi yeşerüp gögerdi ahır

⁷ Kalın Oğuz bigleri izine varsa sen vargıl

Ol yiğide ⁸ yetdüğünde

Ağ boz atun üzerinden yire ingil

El kavşurup ⁹ ol yiğide selam virgil

Elin öpüp boynın kuçgıl

¹⁰ Kara tağum yükseği kartaş digil

Ne tırursın oğul ¹¹ yortgıl didi (Ergin, 2011, s.227).

Segrek kardeşinin esir olduğunu öğrenir. Babası ve annesi Segrek kardeşinin peşinden gitmesin diye onu yavuklusuyla evlendirir. Fakat Segrek kardeşinin yolundan dönmez. Karısına kendisini üç yıl beklemesini yoksa öldü bilmesini söyler. Karısı Segrek'i ölene dek bekleyecek kadar çok sevdiğini sözleriyle gösterir.

Kız burada soylamış, ⁷ görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Yigidüm men saña bir yıl baķam

⁸ Bir yılda gelmez-iseñ iki yıl baķam

İki yılda gelmez-iseñ ⁹ üç dört yıl baķam

Dört yılda gelmez-iseñ biş yıl ¹⁰ altı yıl baķam

Altı yol ayırına çadır dikem

Gelenden giden¹¹den haber şoram (Ergin, 2011, s.228-229).

Segrek kardeşini kurtarmak için gider. Burada kendisine karşı gelen yiğit kardeşi Egrek'tir. İki kardeş birbirini tanıdıktan sonra Egrek, Segrek'e olan kardeş sevgisini dile getirir ve kucaklaşırlar.

Ulu kardaşı Egrek ⁸ burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Ağzuñ için ⁹ öleyim kardaş

Dilüñ için öleyim kardaş

Kalarda koparda ¹⁰ yirün şorar olsam ne yirdür

Karañu dün içinde yol ¹¹ azsañ umun nedür

Kaba alem götüren hanuñuz kim

Gavga günü ¹² öñdin depen alpuñuz kim

Yiğit senün babañ kim

Alp er erden ¹³ adın yaşurmak ayıb olur

Aduñ nedür yiğit

didi. Bir dahı ¹ soylamış aydur:

Kaytabanum güdende şarvanum mısın

Kara koçum güdende ² ılkıçım mısın

Ağaylum güdende çobanum mısın

Kulağumda şorşayan ³ nayibüm misn

Bişikde koyup gitdigim kardaşçuğum mısın

Yigit ⁴ digil maña
Kara başum kurbân olsun bu gün saña
didi. Segrek ⁵ burada ulu kardaşına şoyladı, aydur:
Karañu dün içinde ⁶ yol azsam umum Allah
Kaba alem götüren hanumuz Bayındır Han
Kırış ⁷ günü öñdin deper alpumuz Salur Kazan
Babam adın Şorar-iseñ Uşun ⁸ Koca
Menüm adum şorar olsan Segrek
Kardaşum var-imiş adı ⁹ Egrek
didi. Bir dağı şoyladı, aydur:
Kaytabanuñ güdende şarvanuñam
¹⁰ Kara koçuñ güdende ılkıçıñam
Bişikde koyup gitdigüñ kardaşuñam
¹¹ didi. Ulu kardaşı Egrek burada şoylamış, görelüm hanum niçe ¹² şoylamış:
Aydur:
Ağzuñ-içün öleyim kardaş
Dilüñ içün öleyim ¹³ kardaş
Er mi olduñ yigit mi olduñ kardaş
Karıplığa kardaşuñ ¹ isteyü sen-mi geldüñ kardaş
didi. İki kardaş kuça ² kuça görışdiler. Egrek kiçi kardaşuñ boynın öpdi. ³ Segrek dağı ağasınuñ
elin öpdi (Ergin, 2011, s.232-233).

Hikâyenin sonunda iki kardeş düşmanlarını da yenerek yurtlarına gelir. Babaları sevinip mutlu olur ve sevgili oğullarını karşılar.

Kanlı kâfir elinden kartaşçuğın tırtup ¹¹ aldı. Ağ sakallu babasına muştucu gönderdi, babam maña karşı ¹² gelsün didi. Uşun Kocaya çapar geldi. Muştuluk, gözün ¹³ aydın, oğullaruñ ikisi bile sağ esen geldi didiler. Koca ¹ işidüp şad oldu. Gümbür gümbür davullar çalındı, altun ² tuç borılar ağırlı. Ol gün ala bargah otaklar dikildi. ³ Atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırıldı. Koca Big ⁴ oğullarına karşı geldi. Atdan indi, oğulları-y-ile kuça kuça ⁵ görışdi. Hoş-mısız esen-misiz oğullar didi. Günlügi altunluça ⁶ odasına geldiler. Şadılık yimek içmek oldu (Ergin, 2011, s.233).

Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan'da Uruz babasını düşman elinden kurtarmaya gider. Burada oğluyla karşılaşan Kazan Bey ona kendini tanıtırken sevgisini de dile getirir. Baba ve oğul birbirlerini öperek de sevgilerini gösterirler.

¹² Aydur:
Kara tağum yüksegi oğul
Karangulu gözlerüm ¹³ aydını oğul
Alpum Uruz aşlanum Uruz
Ağ sakallu ¹ babaña kıyma oğul
didi. Uruzuñ sefkat tamarları kaynadı, ² kara kıyma gözleri kan yaş tıldı. Atdan yire indi, atasınıñ ³ elin öpdi. Kazan dağı ahtarıldı yire indi, oğlunuñ ⁴ boynın öpdi (Ergin, 2011, s.242).

İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'nın girişinde Kazan Bey'in İç Oğuz ve Dış Oğuz bir araya geldiğinde evini yağmalattığı anlatılmaktadır. Kazan Bey evini yağmalatmadan önce karısının elinden tutup dışarı çıkar. Kazan Bey bu hareketiyle hem

karısına duyduğu sevgiyi gösterir hem de Oğuzların liderlerinden olması yönüyle onlara örnek olur.

Üç Ok Boz Ok yığnağ olsa ¹⁰ Kazan ivin yağmaladur-idi. Kazan girü ivin yağmalatdı. Amma ¹¹ Taş Oğuz bile bulunmadı. Hemin İç Oğuz yağmaladı. ¹² Kaçan Kazan ivin yağmalatsa halalınun elin alur taşra çıkar-idi, ¹³ andan yağma iderler-idi (Ergin, 2011, s.243).

4.16. Merhamet Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 16. Merhamet Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	MERHAMET DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	-	0
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	-	0
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	110, 115	3
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	126, 128, 129, 151	3
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	176	1
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	183	1
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	194	1
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	-	0
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	-	0
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
MERHAMET DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		9

Türkçe Sözlük'te merhamet “Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma” (TDK, 2013) şeklinde tanımlanmıştır. Merhamet herhangi bir canlının acısını, kederini, mutsuzluğunu yüreğinde hissederek ona karşı yardım

hisleriyle dolmaktır (Ayverdi, 2011, s.801). Bu değer Oğuzların millî ve manevi yaşayışlarının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı'nda Kazan Bey esir olan sevdiklerini ve malını düşmandan kurtarmaya gelmiştir. Ama Kazan Bey düşmanından sadece annesini ister. Çünkü onun mücadele esnasında zarar göreceğinden endişe etmektedir.

Kazan ⁶ aydur: Karaçuk Çoban anamı kâfirden dileyeyim, at ayağı ⁷ altında kalmasun didi. At ayağı külüg ozan dili ⁸ çevük olur. Kazan kâfire çağırıp soylamış, görelüm hanum ⁹ ne soylamış: Aydur:
Mere Şökli Melik
Dünlügi altun ban ¹⁰ ivlerümi getürüp-durursın
Saña kölge olsun
Ağır hazinem ¹¹ bol aqçam getürüp-durursın
Saña harçlık olsun
Kırk ince ¹² billü kız-ile Burla Hatunı getürüp-durursın
Saña yesir olsun
¹³ Kırk yigid-ilen oğlum Uruzı getürüp-durursın
Kuluñ ¹ olsun
Tavla tavla şahbaz atlarum getürüp-durursın
² Saña binit olsun
Kaçar kaçar develerüm getürüp-durursın
³ Saña yüklet olsun
Karıçuk anamı getürüp-durursın
Mere kâfir ⁴ anamı virgil maña
Savaşmadın uruşmadın kayıdayım
Girü döneyim ⁵ gideyim bellü bilgil (Ergin, 2011, s.110).

Hikâyenin devamında Oğuz beyleri ile birlikte Kazan Bey düşmanı yenerler. Bu çarpışmada aman diyen düşmanlara da merhametli davranılır.

Kaçanın Kazan Big komadı, aman diyenini ³ öldürmedi. Kalın Oğuz bigleri toyum oldu. Kazan ⁴ Big ordusını oğlanını uşağını hazinesini aldı girü ⁵ döndi (Ergin, 2011, s.115).

Hikâyenin sonunda Kazan Bey sevdiklerini ve malını kurtarır. Bunun hürmetine oğlu Uruz'un başı için kırk köleye ve kırk cariyeye merhamet ederek onları azad eder.

⁷ Kırk baş kul kırk kırnaq, oğlu Uruz başına azad ⁸ eyledi (Ergin, 2011, s.115).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda, Dede Korkut Deli Karçar'dan kız kardeşini Bamsı Beyrek'e istemeye gider. Deli Karçar Dede Korkut'u hoş karşılamaz ve ona zarar vermek üzere kovalar. Ama keramet sahibi Dede Korkut'a zarar vermek şöyle dursun kendi elini kullanamaz hale düşer. Bunula birlikte Dede Korkut merhametlidir ve günahına tövbe eden Deli Karçar'ın elinin iyileşmesi için dua eder.

Taıırnuñ buyruğı-y-ile ¹¹ Peyğamberüñ kavli-y-ile aydan aru günden görklü kız kardaşuñ ¹² Banu Çiçegi Bamsı Beyrege dilemeğe gelmişem didi. Dede Korkut ¹³ böyle diğec Delü Karçar aydur: Mere ne didüğüm yetürüñ, kara ¹ aygırı yarağ-ile getürüñ didi. Kara aygırı yarağ-ile getürdiler, ² Delü Karçarı bindürdiler. Dede Korkut kösteği üzdü, ³ turmadı kaçdı. Delü Karçar ardına düşdi. Toklı ⁴ başlu tırı aygırı yorıldı, Dede Korkut kiçi başlu ⁵ kiçer aygıra sıçradı bindi.

Dedeyi kova kova Delü Karçar ⁶ on beleñ yir aşurdu. Dede Korkutduñ ardından Delü ⁷ Karçar irdi. Dedenüñ anısı anıtdı, Tañrıya şığındı, ⁸ ism-i a'zam okıdı. Delü Karçar kılıcın eline aldı, ⁹ yukarusından öyke ile hamle kıldı. Delü Big dileği ki ¹⁰ Dedeyi depere çala. Dede Korkut ayıtdı: Çalar-iseñ ¹¹ elüñ kurisun didi. Haq Ta'alanuñ emri-y-ile Delü ¹² Karçaruñ eli yukaruda aşılu kıldı. Zırâ Dede ¹³ Korkut velayet issi idi, dileği kabul oldı. ¹ Delü Karçar aydur: Meded aman el-aman, Tañrınuñ birliğine yokdur güman, ² sen menüm elümi şağaldı gör, Tañrınuñ buyruğı-y-ile Peyğamberüñ ³ kavli-y-ile kız karındaşımı Beyrege vireyim didi. Üç kere ağzından ⁴ ikrar eyledi, günahına tevbe eyledi, Dede Korkut du'a eyledi, ⁵ Delünüñ eli Haq emri-y-le şapa şağ oldı (Ergin, 2011, s.126).

Hikâyenin devamında Dede Korkut kendisini zora koşup kız kardeşini vermek için bin pire isteyen Deli Karçar'a aklını kullanarak bir ders verir. Bu dersin sonunda aman dileyen Deli Karçar, Dede Korkut'un merhametiyle vücudunu saran pirelerden kurtulur.

¹² Dede ya kanı menüm pürelerüm? Dede Korkut hay oğul Karçar ¹³ adama uş bögelek gibi bunludur, ol bir yabuz canavardur, ¹ hep bir yirde dirüp-dururam, gel gidelüm semüzin al aruğın ² ko didi. Aldı Delü Karçarı bir pürelü yire getürdi, ³ Delü Karçarı yalınca eyledi ağıla koydı. Püreler ⁴ Delü Karçara uşdiler. Gördi beceri bilmez, aydur: Meded ⁵ Dede, kerem eyle Allah ışkına kapuyı aç çıkayın didi. ⁶ Dede Korkut oğul Karçar ne kargaşa idersin, getürdüm ⁷ bu ısmarladuğın nesnedür, nolduñ böyle buñalduñ, semüzin ⁸ al aruğın ko didi. Delü Karçar aydur: Hay Dede ⁹ Sulţan, Tañrı bunun semüzin de alsun aruğın-da ¹⁰ alsun, haman beni kapudan tışarı eyle, meded didi. ¹¹ Dede kapuyı açdı, Delü Karçar çıkdı. Dede göri-kim ¹² Delünüñ canına kiçmiş, başı kapusı olmış, gevdesi püre¹³den görünmez, yüzi gözi belürmez. Dedenüñ ayağına düşdi. ¹ Allah 'ışkına beni kurtar didi. Dede Korkut var oğul ² kendüñi şuya ur didi. Delü Karçar segirderek vardi ³ şuya düşdi. Püredür şuya akdı gitdi (Ergin, 2011, s.128-129).

Hikâyenin sonunda gerçekler ortaya çıkar. Yalançı oğlı Yartaçuk Beyrek'in korkusundan kaçır. Beyrek peşinden gider ve onu yakalar. Yalançı oğlı Yartaçuk Beyrek'in ayağına kapanır ve Beyrek merhametiyle onu affeder.

Yalançı oğlı Yartaçuk ⁶ bunu işitdi, Beyregüñ korkusından kaçdı özini ⁷ Tana Sazına şaldı. Beyrek ardına düşdi, kova kova saza ⁸ düşürdi. Beyrek aydur: Mere od getürüñ. Getürdiler, sazi ⁹ oda urdılar. Yartaçuk gördi kim yanar, sazdan çıkdı ¹⁰ Beyregüñ ayağına düşdi, kılıcı altından kiçdi. Beyrek ¹¹ dañı şuçından kiçdi (Ergin, 2011, s.151).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da oğlunu düşman elinden kurtaran Kazan Bey oğlunun sevinciyle kırk köle ile kırk cariyeyle azad ederek merhametini gösterir.

Kırk ivlü kul-ile kırk cāriye oğlı başına ¹¹ çevürdi, azad eyledi (Ergin, 2011, s.176).

Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı'nda Deli Dumrul'un karısı kocasının canı için canını vermek ister. Ama Deli Dumrul eşine kıyamaz ve Allah'a birlikte olmaları için dua eder. Sonunda duası kabul olur.

Menüm canum senüñ ⁶ canuñı kurban olsun didi, rāzı oldı. 'Azrā'il hatunuñ canın almağa geldi. Âdemîler evreni yoldaşına ⁸ kıyamadı, Allah Ta'ālāya burada yalvarmış görelüm ⁹ niçe yalvarmış:

Aydur:
Yücelerden yücesin
Kimse ¹⁰ bilmez nicesin
Görklü Tañrı
Çok cahiller seni ¹¹ gökde arar yirde ister
Sen hod mü‘minlerüñ köñlinde¹²sin
Dāyim turan cebbar Tañrı
Ulu yollar üzerine
¹³İmaratlar yapam senüñ için
Aç görsem toyurayım ¹ senüñ- için
Yalınçağ görsem tonadayım senüñ için
² Alur- iseñ ikimüzüñ canın bile algıl
Kor-iseñ ikimüzüñ ³ canın bile çoğıl
Keremi çok kâdir Tañrı didi.
Hak ⁴ Ta‘ālaya Delü Dumruluñ sözi hoş geldi. Azrā‘ile ⁵ emr eyledi: Delü Dumruluñ atasınuñ
anasınuñ canın ⁶ al, ol iki halala yüz kırk yıl ‘ömür virdüm didi (Ergin, 2011, s.183-184).

Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı’nda üzerlerine gelen düşmana Kan Turalı ve Selcen Hatun birlikte karşı koyar. Selcen Hatun merhamet sahibidir. Düşman olmasına rağmen aman diyeni öldürmez.

Burada ² Selcen Hatun at saldı. Karımın basdı, kaçanın ³ kovamadı aman diyeni öldürmedi. Eyle sandı kim ⁴ yağı basıldı (Ergin, 2011, s.194).

4.17. Misafirperverlik Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 17. Misafirperverlik Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	MİSAFİRPERVERLİK DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	74, 76, 77	3
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	77, 78, 80, 81, 86	3
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	104	1
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	121, 124, 125, 141	3
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	162, 176	2
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	188, 198	2
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	207, 211	2
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	216	1
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	243	1
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	245	1
MİSAFİRPERVERLİK DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		19

Türkçe Sözlük'te misafir “Bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse, misafir, mihman” (TDK, 2013) şeklinde tanımlanmıştır. Misafirperverlik ise gelen misafirden ve onu ağırlamaktan hoşlanmaktır. Türk toplumunda misafirin yedirilip içirilmesinin, ağırlanmasının, onu hoşnut etmenin önemli bir yeri vardır. Misafir ağırlamak, sosyal bütünleşmeyi sağlar; kardeşlik duygusunu, insanlar arası sevgi ve muhabbeti artırır (Şen, 2007, s.82). Misafirperverlik Türk milletini diğer milletlerden ayıran bir değerdir. Bu değer Dede Korkut Hikâyelerinde sıklıkla işlenen bir değer olarak karşımıza çıkmıştır.

Hikâyelerin mukaddime bölümünde bu değerin önemine dikkat çekilir. Öyle ki Dede Korkut misafiri gelmeyen evleri kara ev olarak nitelendirir. Dede Korkut'un gönlü bu evlerin yıkılmasından yanadır.

Konuğı gelmeyen kara ivler yıkılsa yiğ (Ergin, 2011, s.74).

Dede Korkut Hikâyelerinde kadının önemli bir yeri vardır. Bunu eserin mukaddimesinde kadınların özelliklerine değinilmesinden anlıyoruz (Arı ve Karateke, 2010). Burada Dede Korkut kadın tiplerinden bahseder. “Evin dayağı” diye anlattığı ve Dede Korkut'un hayırlı dualar ettiği kadın tipinin en önemli vasfı misafirperverliğidir.

Ozan ivün tayağı ⁸ oldur ki yazıdan yabandan ive bir konuğ gelse, er adam ivde olmasa, ⁹ ol anı yidürür içürür ağrılar ‘azizler gönderür. Ol ‘Āyişe Fâtıma ¹⁰ şoyıdur hanum. Anuñ bebekleri yetsün. Ocaguña bunşlayın ‘avrat ¹¹ gelsün (Ergin, 2011, s.76).

Dede Korkut sadece misafirperver olan kadın tipini övmekle yetinmez. Bahsettiği kadınlardan “ne kadar dersin bayağı” olarak adlandırdığı kadın tipini ise misafirperver olmadığı için kötüler.

Geldük ol-kim ⁴ niçe söyler-iseñ bayağıdur: Öte yazıdan yabandan ⁵ bir odlu konuğ gelse, er adam ivde olsa, aña dise ki: Tur ⁶ etmek getir yiyelüm, bu da yisün dise, pişmiş etmegün bakası olmaz ⁷ yimek gerekdür; ‘avrat aydur: Neyleyim, bu yıkılacak ivde un yok ⁸ elek yok, deve değirmeninden gelmedi dir; ne gelür-ise benüm şağırım ⁹ gelsün diyü elin götine urur, yönin aharu şağırsın erine ¹⁰ döndürür; biñ söyler-iseñ birisini kıymaz, erün sözünü kulağına ¹¹ kıymaz. Ol Nuñ Peyğamberün eşeğı aşıldur. Anadan dañı sizi ¹² hanum Allah şaklasun, ocağınuza bunçılaysın ‘avrat gelmesün (Ergin, 2011, s.77).

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı'nda Bayındır Han'ın Oğuz beylerini yılda bir kez konuk ettiğinden bahsedilir.

Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yirinden tırılmış-idi. ² Şāmī günlüğü yir yüzine dikdürmüş-idi. Ala şayvanı gök ³ yüzine aşanmış-idi. Biñ yirde ipek halıçası döşenmiş-idi. ⁴ Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kere toy idüp Oğuz ⁵ biglerin konuğlar-idi. Gine toy idüp atdan aygır deveden ⁶ buğra koyundan koç kırdurmuş-idi (Ergin, 2011, s.77-78).

Hikâyenin devamında çocukları olmadığı için kızgın olan Dirse Han'a, karısı çocukları olması için İç Oğuz ve Dış Oğuz beylerini konuk ederek onların duasını almasını tavsiye eder. Dirse Han da bu tavsiyeye uyar ve misafirperverliğini gösterir.

Dirse Hanuñ hatunı soylamış, görelüm ne soylamış, ³ aydur: Hay Dirse Han, baña kazab itme, incinüp acı sözler ⁴ söyleme, yirüñden örü turgıl ala çadıruñ yir yüzine ⁵ dikdürgil, atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil, ⁶ İç Oğuzuñ Taş Oğuzuñ biglerin üstüne yığnak itgil, ⁷ aç görseñ toyurgıl, yalınçak görseñ tonatgıl, borçluyı ⁸ borçından kurtargıl, depe gibi et yığ göl gibi kımız şağdur, ⁹ ulu toy eyle, hâcet dile, ola kim bir ağzı du‘ālınıñ ¹⁰ alkışı-y-ile Tañrı bize bir batman ‘ayal vire didi.

Dirse ¹¹ Han dişi ehlünüñ sözü-y-ile ulu toy eyledi, hâcet ¹² diledi. Attan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurdi. ¹³ İç Oğuz Taş Oğuz biglerin üstüne yığnak itdi. Aç ¹ görse toyurdi. Yalıñ

görsen tonatdı. Borçluyı borçından ² kurtardı. Depe gibi et yığdı göl gibi kıımız sağdurdı (Ergin, 2011, s.80-81).

Aynı hikâyenin devamında Dirse Hanın karısı, oğlunun ilk avına çıkmasından dolayı Oğuz beylerine ziyafet vermek ister.

Dirse Hanuñ ⁶ hatunı oğlançuğumuñ ilk avıdur diyü atdan aygır ⁷ deven buğra koyundan koç kırdurdı, kanlu Oğuz biglerin ⁸ toylayayım didi (Ergin, 2011, s.86).

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı'nda Karaçuk Çoban kendisine yiyecek soran Kazan Bey ile pişirdiği yemeği paylaşır.

Böyle diğec Kazan aydur: Oğul çoban karnum açtur, hiç nesneñ ¹¹ var-mıdur yimege didi. Çoban aydur: Beli ağam Kazan, giceden ¹² bir kuzu pişürüp-dururam, gel bu ağaç dibinde inelüm yiyelüm didi. ¹³ İndiler, çoban tağarcuğı çıkardı, yidiler (Ergin, 2011, s.104).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda Bay Püre Bey oğluna ad konması sebebiyle Oğuz beylerini misafir eder.

Pay Püre Big Kalın Oğuz biglerini çağırdı konukladı. ³ Dedem Korkut geldi, oğlana ad kodı (Ergin, 2011, s.121).

Hikâyenin devamında Bay Püre Bey, Bamsı Beyrek'e kız isteme konusunda danışmak üzere Oğuz beylerini çağırarak onları misafir eder.

Pay Püre Big aydur: ¹¹ Oğul Kalın Oğuz biglerini odamuza ohıyalum, niçe maşlahat ¹² görürler-ise aña göre iş idelüm didi. Kalın Oğuz biglerini ¹³ hep ohıdılar, odalarına getürdiler, ağır konukluk eylediler (Ergin, 2011, s.124-125).

Esir düşen Beyrek esaretten kurtulup ozan kılığında evine gelir. Kendisini tanımayan kız kardeşlerinden yemek ister. Kızlar ozan zannettikleri Beyrek'in karnını doyururlar.

Bakdı gördi kız kardaşları ⁴ karalı göklü otururlar. Çağırıp Beyrek şoylar, görelüm hanum ⁵ ne şoylar:

Aydur:

Alan şabah yirinden turan kızlar
Ağ otağı ⁶ koyuban kara otağa giren kızlar
Ağ çıkarup kara geyen kızlar
⁷ Bağır kibi üginende yoğurtdan ne var
Kara şakaç altında gömeç⁸den ne var
Kendürükde etmekden ne var
Üç gündür yoldan ⁹ geldüm toyuruñ meni
Üç güne varmasun Allah sevindürsün ¹⁰ sizi
Didi. Kızlar vardılar yemek getürdiler, Beyregüñ ¹¹ karnın toyurdılar (Ergin, 2011, s.141).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da Burla Hatun, oğlunun ilk avından dönmesinden dolayı Oğuz beylerine ziyafet vermek üzere hazırlık yapar.

⁴ Han kızını boyu uzun Burla Hatun Kazan'ın geldiğini ⁵ işitti, atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdırdı. ⁶ Oğlançugunun ilk avıdır, kanlı Oğuz biglerin toylayayım ⁷ didi (Ergin, 2011, s.162).

Hikâyenin sonunda oğlunu esaretten kurtaran Kazan Bey Oğuz beylerini ağırlar.

Agça Kala sürmelüye gelüp Kazan ⁹ kırık otak dikkürdi. Yidi gün yidi gice yime içme ¹⁰ oldu (Ergin, 2011, s.176).

Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda Kan Turalı, Tırabuzan Tekürü'nün kızını istemek üzere giderler. Tekürün adamları onları karşılayarak misafir eder.

Bunlar bu sözde iken meğer hanım teküre haber vardı. ³ Oğuzdan Kan Turalı dirler bir yiğit var imiş, kuzun ⁴ dileyü geli yorır didiler. Kâfirler yidi ağaç yir karşı ⁵ geldiler, niye geldünüz yiğit bigler didiler. Virişmige alışmağa ⁶ geldük didiler. 'İzzet hörmət eylediler. Aq çadır dikkdiler, ⁷ ala kalı döşediler, ağça koyun kırdılar, yidi yıllık ⁸ al şarab içürdiler. Aluban bunları teküre getürdiler (Ergin, 2011, s.188).

Hikâyenin sonunda Kaınlı Koca, oğlu Kan Turalı ile Selcen Hatun'un düğününü ederek Oğuz beylerini ağırlar.

Oğlı-y-ile gelini-y-ile Kaınlı Koca Oğuz'a girdi. ¹¹ Gök ala görklü çemene çadır dikdi. Attan aygır ¹² devedan buğra koyundan koç kırdırdı. Düğün itdi, ¹³ kalın Oğuz biglerin ağırladı (Ergin, 2011, s.198).

Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan'da Aruz kaybettiği oğlunu bulduğu için beylerle şenlik yaparak onları misafir eder.

Oğuz ¹¹ Han'ın ilkçısı gelüp haber getürdi, aydur: Hanım sazdan ¹² bir aşlan çıkar, at urur, apul apul yorıyış adam kibi, ¹³ at başuban kan sömürür. Aruz aydur: Hanım ürkdüğümüz ¹ vaktin düşen menüm oğlançugumdur belki didi. Bigler bindiler, ² aşlan yatağı üzerine geldiler. Aşlanı kaldırup oğlanı ³ tutdılar. Aruz oğlanı alup ivine getürdi. Şadılık ⁴ itdiler, yime içme oldu. (Ergin, 2011, s.207).

Aynı hikâyenin devamında akından dönen Basat için babası ve annesi Oğuz beylerini ağırlarlar.

Aruz sevindi, kalın Oğuz bigleri ile ¹ Basat'a karşı geldi. Basat babasının elin öpdi, ² ağlaşdılar buzlaşdılar. Anasının ivine geldi. Anası ³ karşı geldi, oğlançugunu kuçdı. Basat anasının ⁴ elin öpdi, görüşdiler buzlaşdılar. Oğuz bigleri dirildi. ⁵ Yime içmeler oldu (Ergin, 2011, s.211).

Begil Oğlu Emren'in Destanı'nda Bayındır Han'dan gelen davet üzerine Begil, Bayındır Han'ın elini öpmeye gider. Bayındır Han da onu ağırlayarak misafirperverliğini gösterir.

Yine Bayındır Hıandan adam geldi tiz ² gelesin diyü. Pes Begil geldi, pişkeşin çekdi, Bayındır ³ Hıanun elin öpdü. Hıan dağı Begili konukladı, yahşı ⁴ at yahşı kaftan vâfir harclık virdi. Üç gün tamam ⁵ ağırladı. Üç gün dağı Begili av şikâr eti-y-ile konuklayalum ⁶ bigler didi. Av çıkırtıldılar (Ergin, 2011, s.216).

Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan'da Uruz babasını düşman elinden alıp yurduna getirir. Kazan Bey yedi gün yedi gece misafir ağırlayıp konuklarını yedirir ve içirir.

Çanlı kâfir elinden babasını tırtup aldı. ⁹ Çalın Oğuz iline gelüp cıkdı. Ağça yüzlü anasına muştıçı ¹⁰ şaldı. Çaza beñzer kıızı gelini Çazana karşı gelüp elin ¹¹ öpdiler, ayağına düşdiler. Çazan görklü çemene çadır, otağ ¹² dıkdürdi. Yidi gün yidi gice tıy düğün idüp yime ¹³ içme oldu. Dedem Çorçut geldi kızı çaldı (Ergin, 2011, s.243).

İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'da Aruz, Dış Oğuz beylerini çağırarak onları misafir eder.

Aruz gâyet saht oldu. Taş Oğuz biglerine ⁴ adam şaldı: Emen gelsün, Alp Rüstem gelsün, döne bilmez ⁵ Dülek Evren gelsün, girü kalan bigler hep gelsün didi. ⁶ Taş Oğuz bigleri hep yığnağ oldu. Ala bargah otağların ⁷ düze dıkdı. Atdan aygır, deveden buğra, koyundan kızı ⁸ kırdırdı. Taş Oğuz biglerine ağırlık idüp tıyladı (Ergin, 2011, s.245).

4.18. Özgürlük Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 18. Özgürlük Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	ÖZGÜRLÜK DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	-	0
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	91	1
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	105, 115	2
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	-	0
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	176	1
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	-	0
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	200, 201	1
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	-	0
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	-	0
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
ÖZGÜRLÜK DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		5

Türkçe Sözlük'te özgür “Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya, şarta bağlı olmayan, serbest, hür” ve “Kendi kendine hareket etme, davranma, karar verme gücü olan, muhtar” (TDK, 2013) olarak tanımlanmıştır. Özgürlük, başka bir gücün baskısı altında bulunmama, bağımsızlık ve hürriyettir (Ayverdi, 2011, s.970). Sosyal bilimlerde özgürlük insanın neyi yapmak isteyip neyi yapmak istemediğine kendi iradesiyle karar vermesi ve kararını yerine getirirken başkaları tarafından engellenmemesidir (Demir ve Acar, 1997, s.178). Özgürlük de Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan değerlerden biridir.

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı'nda kırk namert Dirse Han'ı tutarak esir alırlar ve onun özgürlüğünü kısıtlarlar. Oğuzlar özgürlüklerine düşkündür. Dirse Han'ın karısı da oğlunun

başına gelenlerden sorumlu tuttuğu kocasının esir olduğunu duyunca oğlu Buğaç Han'dan babasını kurtarmasını ister.

Dirse Hanı tıtdılar. Ağ ellerin ardına bağladılar, kıl sicim boynına ² takdılar, ağ etinden kan çıkınca dögdiler. Dirse Han yayan ³ bunlar atlu yorıdılar, alubanı kanlu kâfir illerine yöneldiler. Dirse ⁴ Han tıtsak oldu gider. Dirse Hanuñ tıtsak olduğundan ⁵ Oğuz biglerinüñ haberi yok. Meğer sultānum, Dirse Hanuñ hatunı ⁶ bunı tuymış. Oğlançuğına karşı varup şoylamış, görelüm ⁷ hanum ne şoylamış, aydur: Görür-misin ay oğul neler oldu, ⁸ şarp kayalar oynanmadı yir obrıldı, ilde yağı yoğ-iken senüñ ⁹ babañuñ üstine yağı geldi, ol kırk nāmerd babañuñ yoldaşları ¹⁰ babañı tıtdılar, ağ ellerin ardına bağladılar, kıl sicim ağ boynına ¹¹ takdılar, kendüler atlu babañı yayak yorıtdılar, alubanı kanlu kâfir ¹² illerine yöneldiler, hanum oğul kalkubanı yirüñden örü turgıl, ¹³ kırk yigidiñ boyuña alğıl, babanı ol kırk nāmerdden kırtargıl, ¹ yorı oğul, babañ saña kıydı-y-ise sen babaña kıymağıl didi.

² Oğlan anasınıñ sözün şımadı. Buğaç Big yirinden örü ³ tırdı, kara polat öz kılıcın biline kuşandı, ağ tozluça ⁴ katı yayını eline aldı, altun cıdasın kolına aldı, bidevi ⁵ atını tıtdırdı butun bindi, kırk yigidin boyına aldı, ⁶ babasınıñ ardınca yortup gitdi (Ergin, 2011, s.91).

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı'nda Kazan Bey düşman elinde esir olan ailesini ve malını kurtarmaya gider. Kazan Bey ailesini ve malını kurtarmaya Karaçuk Çoban ile birlikte gitmek istemediğinden çobanı bir ağaca bağlar. Ama Karaçuk Çoban özgürlüğüne düşkün ve Kazan Bey'e bağlıdır.

Kazan fikr eyledi, ¹ aydur: Eger çoban-ile varaçak olur-isem kalın Oğuz bigleri ² benüm başuma kakınç kağarlar, çoban bile olmasa Kazan kâfiri alıamaz-idi ³ dirler didi. Kazana gayret geldi. Çobanı bir ağaca şara ⁴ şara möhkem bağladı, eylendi yorıyu virdi. Çobana aydur: ⁵ Mere çoban karnuñ açıkamamış-iken gözüñ karamamış-iken ⁶ bu ağacı koparı gör, yoğsa seni bunda kırtlar kuşlar ⁷ yir dedi. Karaça Çoban zarb eyledi, kaba ağacı yeri-y-ile ⁸ yurdu-y-ile kopardı, arkasına aldı Kazanuñ ardına düşdi. ⁹ Kazan bakdı gördi çoban ağacı arkasına almış ¹⁰ gelür. Kazan aydur: Mere çoban bu ağaç ne ağaçdur? Çoban ¹¹ aydur: Ağam Kazan bu ağaç ol ağaçdur kim sen kâfiri başarsın, ¹² karnuñ açığur, men saña bu ağaç-ile yimek pişürürin didi. ¹³ Kazana bu söz hoş geldi. Atından indi, çobanuñ ellerin ¹ çözdi, alında bir öpdı, aydur: Allah menüm ivümi kırtaraçak ² olur-ise seni emirağur eyleyeyin didi. İkisi yola ³ girdi (Ergin, 2011, s.105).

Hikâyenin sonunda Kazan Bey sevdiklerini ve malını kurtarır. Bunun hürmetine oğlu Uruz'un başı için kırk köle ile kırk cariyeyi azad edererek özgürlüğüne kavuşturur.

⁷ Kırk baş kıl kırk kırnak, oğlı Uruz başına azad ⁸ eyledi (Ergin, 2011, s.115).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da oğlunu düşman elinden kurtaran Kazan Bey oğlunun sevinciyle kırk köle ile kırk cariyeyi azad ederek özgürlüğüne kavuşturur.

Kırk ivlü kıl-ile kırk cāriye oğlı başına ¹¹ çevürdi, azad eyledi (Ergin, 2011, s.176).

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı'nda babasını öldü bilen Yigenek babasının esir olduğunu duyunca derinden sarsılır. Özgürlüğe değer verdiği için Bayındır Han'dan destek isteyerek babasını kurtarmaya gider.

Günlerde bir Yigenek oturup bigler ile şöhet ⁶ ider-iken Kara Göne oğlu Budağ-ile uz düşmedi. Bir birine ⁷ söz atışdılar. Budağ aydur: Bunda laf urup nidersin, ⁸ çünkü er dilersin varup babañı kurtarsaña ne, on ⁹ altı yıldur tutsakdur didi. Yigenek bu haberi işidiçek ¹⁰ yüregi oynadı, kara bağı sarşıldı. Kalkdı ¹¹ Bayındır Hanuñ nazarına vardı, yüz yire kodı, aydur:

¹² Alan şabaş şapa yirde dikilende ağ ban ivlü

Atlas-ile ¹³ yapılanda gök şayvanlu

Tavla tavla çekilende şahbaz atlu

¹ Çağıruban dad virende bol çavuşlu

Yaykanduşında yağ tökilen bol ² ni'metlü

Qalmış yigit arhası

Beze miskin umudı

³ Türkistanuñ direği

Tülü kuşuñ yavrusı

Amit suyuñuñ ⁴ kaplanı

Devletlü han meded

Maña leşker ⁵ vir, meni babam tutsak olduğu kal'aya gönder didi (Ergin, 2011, s.200-201).

4.19. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 19. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	SAĞLIKLI OLMAYA ÖNEM VERME DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	-	0
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	88, 89, 90	1
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	-	0
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	128,129	1
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	-	0
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	-	0
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	213	1
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	218	2
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
SAĞLIKLI OLMAYA ÖNEM VERME DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		5

Türkçe Sözlük'te sağlık “Bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet” (TDK, 2013) olarak tanımlanmıştır. Sağlık insanın fizikî ve psikolojik olarak sağlam ve rahtsız olmamasıdır. Sağlıklı olmaya önem veren insanlar hem ruhsal hem de fiziksel hastalıklardan korunurlar. Günümüzden asırlar önce gerçekleşen olayları konu alan Dede Korkut Hikâyelerinde anlatılan kahramanlar birçok yönden sağlıklarına dikkat ederler ama bu başlıkta sadece doğrudan sağlıklı olmaya verilen öneme ilişkin bulgular sunulacaktır.

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı'nda Buğaç Han, Dirse Han'ın okuyla iki kürek kemiği arasından yaralanır. Yaralı ve yarı baygın halde yatan Buğaç Han'a Hızır görünür ve bu yaranın şifasını söyleyerek kaybolur. Annesi oğlunu bulur ve Hızır'ın tavsiyesine uyar. Hekimlerin de yardımıyla oğlunu iyileştirir.

Oğlan anda yıkıldukda boz atlu Hızır oğlana ¹² hazır oldu, üç katla yarasın eli-y-ile şığadı, saña bu yaradan ¹³ korhıma oğlan ölüm yokdur tağ çiçeği anañ südi-y-ile senün ¹ yaraña melhemdür didi, gayıb oldu. Oğlanuñ anası ² oğlanuñ üstine çapup çıka geldi. Baksa görse oğlançuğı ³ alça kana bulaşmış yatur (Ergin, 2011, s.88).

...
Oğlan yine aydur: Ana ağlamağıl, maña bu yaradan ölüm yokdur korhamğıl, ¹¹ boz atlu Hızır maña geldi, üç kere yaramı şığadı, bu yaradan ¹² saña ölüm yokdur tağ çiçeği anañ südi saña merhemdür ¹³ didi. Böyle digeç kırk ince kız yayıldılar, tağ çiçeği divşürdiler. ¹ Oğlanuñ anası emçeğin bir şıkdı südi gelmedi, iki şıkdı ² südi gelmedi, üçincide kendüye zarb eyledi, kağı toldı, ³ şıkdı süd-ile kan karışık geldi. Tağ çiçeği-y-ile südi ⁴ oğlanuñ yarasına urdılar. Oğlanı ata bindürdiler, alubanı ⁵ ordusına gıtdiler. Oğlanı hekimlere ısmarlayup Dirse Handan ⁶ şakladılar. At ayağı külüg ozan dili çevük olur. Hanum ⁷ oğlanuñ kırk günde yarası oñaldı, sapa sağ oldu. ⁸ Oğlan ata biner kılıç kuşanır oldu, av avlar kuş kuşlar ⁹ oldu (Ergin, 2011, s.90).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda Dede Korkut kendisini zora koşup kız kardeşini vermek için bin pire isteyen Deli Karçar'ı pireli bir yere götürür. Dede Korkut pirenin sağlık açısından ne kadar tehlikeli olduğunu bildiği için Deli Karçar'ı önceden uyarır. Ama bu uyarıyı dikkate almayan Deli Karçar pirelerin saldırısına maruz kalır ve Dede Korkut'un yardımıyla vücudunu saran pirelerden kurtulur.

¹² Dede ya kanı menüm pürelerüm? Dede Korkut hay oğul Karçar ¹³ adama uş bögelek gibi bunludur, ol bir yabuz canavardur, ¹ hep bir yirde dirtip-dururam, gel gidelüm semüzin al aruğın ² ko didi. Aldı Delü Karçarı bir pürelü yire getürdi, ³ Delü Karçarı yalincak eyledi ağıla koydı. Püreler ⁴ Delü Karçara uşdiler. Gördi beceri bilmez, aydur: Meded ⁵ Dede, kerem eyle Allah ışkına kapuyı aç çıkayın didi. ⁶ Dede Korkut oğul Karçar ne kargaşa idersin, getürdüm ⁷ bu ısmarladuğın nesnedür, nolduñ böyle buñalduñ, semüzin ⁸ al aruğın ko didi. Delü Karçar aydur: Hay Dede ⁹ Sulţan, Tañrı bunun semüzin de alsun aruğın-da ¹⁰ alsun, haman beni kapudan tışarı eyle, meded didi. ¹¹ Dede kapuyı açdı, Delü Karçar çıkdı. Dede göri-kim ¹² Delünüñ canına kiçmiş, başı kapusı olmış, gevdesi püre¹³den görünmez, yüzi gözi belürmez. Dedenüñ ayağına düşdi. ¹ Allah 'ışkına beni kurtar didi. Dede Korkut var oğul ² kendüñi şuya ur didi. Delü Karçar segirderek vardi ³ şuya düşdi. Püredür şuya akdı gıtdi (Ergin, 2011, s.128-129).

Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan'da Basat, Tepegöz'ü gözünden yaralar. Tepegöz insanlara zulmeden bir yaratıktır. Ama buna rağmen gözünün acısıyla Tanrı'dan kimseye göz acısı vermemesini dileyerek sağlıklı olmanın önemine işaret eder.

Depegöz soylamış, görelüm ne soylamış:

² Aydur:

Gözüm gözüm yaluñuz gözüm

Sen yaluñuz göz-ile

Men ³ Oğuzı şındırmış-idüm

Ala gözden ayırduñ yiğit meni

Tatlu ⁴ candan ayırsun Kâdir seni

Eyle kim men çekerem göz buñını

⁵ Hiç yiğide virmesün kâdir Tañrı göz buñını (Ergin, 2011, s.213).

Begil Oğlu Emren'in Destanı'nda Begil'i can sıkıntısı içinde gören karısı ona gönlünün rahatlaması için ava çıkmasını tavsiye eder. Begil de ruh sağlığına iyi gelecek bu tavsiyeye uyar.

Ĥatun ³ aydur: Yigidüm big yigidüm, padişahlar Tañrınıñ kölgesidür, ⁴ padişāhına āşi olanun işi rast gelmez, aru könlüde ⁵ pas olsa şarab açar, sen gideli ĥanum arķurı yatan ⁶ ala tağlaruñ avlanmamışdur, ava bingil köñlüñ açılsun didi. ⁷ Begil gördü ĥatun kişinüñ aklı keleşisi eyüdür Qazılık ⁸ atın çekdürüp buñun bindi, ava gitdi (Ergin, 2011, s.218).

Hikâyenin devamında ava giden Begil avda yaralanır. Ayağı kırılan Begil çevresinde kimse olmadığı için kendi kendine kaftanının altından ayağını sararak ilk müdahaleyi yapar ve evine gider.

Av avlayu gezer-iken ⁹ öñinden bir paralu geyik çıķdı. Begil buña at şaldı. ¹⁰ Buğanuñ ardundan irdi, yay kirişin boynına atdı. Buğa ¹¹ açımış-idi, kendüyi bir yüce yirden ardı. Begil at cılavısın ¹² yeñimedi, bile uçdı. Sağ uyluğı kayaya toķındı şındı. ¹³ Begil örü tırdı, ağıladı, aydur: Ulu oğlum ulu kardaşum ¹ yok. Haman bilüğinden gez çıkarup atınuñ terkilerini tırtı ² urdı. Kaftanı altından ayağın berk şardı. Var ³ kuvveti-y-ile atınuñ yilisine düşdi. Avçılardan ayru, dülbendi ⁴ boğazına kiçdi, ordusu uçma geldi (Ergin, 2011, s.218).

4.20. Saygı Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 20. Saygı Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	SAYGI DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	73	1
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	-	0
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	110	1
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	116, 120, 124, 125, 131, 145, 146	6
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	160, 169	2
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	180, 183, 184	3
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	186, 187, 188, 193	4
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	200, 201	1
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	206, 207, 208	2
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	216, 218, 219, 221, 224	5
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	229, 231, 232, 233	4
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	242, 243	3
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	246, 247, 249, 251	3
SAYGI DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		35

Türkçe Sözlük'te saygı “değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram” (TDK, 2013) olarak tanımlanmıştır. Çekinme ile karışık bir sevginin verdiği dikkat ve itina gösterme duygusudur (Ayverdi, 2011, s.1069). Saygı Türk kültürünün bir parçası olarak nesilden nesile aktarılan bir değerdir. Hikâyelerde göçebe Oğuzların sosyal hayatını düzene sokan, her işte kendisine danışılan Dede Korkut'tur (Yıldırım, 1998, s.157). Bu yüzden hikâyelerde Dede Korkut başta olmak üzere Bayındır Han'a, Kazan Bey'e ve aile büyüklerine derin bir saygı söz konusudur.

Hikâyelerde pek çok iyi özelliği bir arada temsil eden Korkut Ata, aynı zamanda, törenin, geleneğin âdeta bir sembolü ve yürütücüsü durumundadır (Yıldırım, 1998, s.157). Bu yüzden eserin mukaddime bölümünde Dede Korkut'tan bahsedilirken Oğuzların ona ne kadar saygı duyduğu da anlatılır.

Her ne iş olursa Korkut Ataya ⁹ tanışmayıca işlemezler-idi (Ergin, 2011, s.73).

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı'nda Salur Kazan, düşmandan karısını ve oğlunu değil de gururundan geçip mücadele esnasında ezilmesinden korktuğu annesini isteyerek ona saygı duyduğunu gösterir.

Kazan ⁶ aydur: Karaçuk Çoban anamı kâfirden dileyeyim, at ayağı ⁷ altında kalmasun didi. (Ergin, 2011, s.110).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda Kazan Bey, Bayındır Han'ın sohbetinde üzülen Pay Püre Bey'e üzüntüsünün nedenini sorduğunda oğlunun olmadığından üzgün olduğu cevabını alır. Pay Püre Bey, Bayındır Han'a olan saygısından bir oğlunun olmasını ve onun Bayındır Han'a hizmet etmesini dilemektedir.

Pay Püre Big ne ¹³ ağlayup buzlarsun? Pay Püre Big aydur: Han Kazan ¹ niçe ağlamayayın, niçe buzlamayayın, oğulda ortacum yok karşıda ² kaderüm yok, Allah Ta'ala meni karğayupdur, bigler tacum tahtum ³ için ağlaram, bir gün ola düşem ölem yirümde yurdumda ⁴ kimse kalmaya didi. Kazan aydur: Maşudun bumıdur. ⁵ Pay Püre Big aydur: Beli budur, menüm dahı oğlum olsa, ⁶ Han Bayındırın karşısun alsa tursa kullık eylese, ⁷ men dahı bakşam sevinsem kıvansam güvensen didi (Ergin, 2011, s.116).

Hikâyenin devamında Bamsı Beyrek bezirgânları ve mallarını düşman elinden kurtarır. Bezirgânlar Pay Püre Bey'in huzuruna çıktıklarında karşılarında kendi mallarını kurtaran yiğidi görünce varıp onun elini öper; ona saygılarını gösterirler. Pay Püre Bey kendi dururken oğlunun elinin öpülmesini hoş karşılamaz. Bezirgânlar yaşadıklarını anlatınca Pay Püre Bey mutlu olur.

Boz oğlan babasının ivine geldi. Babasına haber oldu bazirganlar ¹¹ geldi diyü. Babası sevindi, çetir otağ ala şayvan dikkürdi, ¹² ipek halıçalar şaldı, kitçi oturdu. Oğlını ¹³ sağ yanına aldı. Oğlan bazirganlar huşuşından ¹ bir söz söylemedi, kâfirleri kırduğun aımadı. Nagâhi ² bazirganlar geldiler. Baş indürüp selam virdiler. ³ Gördiler kim ol yigit kim baş kesüpdür kan döküptür ⁴ Pay Püre Bigün sağında oturur. Bazirganlar yorıldılar ⁵ yigidün elin öpdiler. Bunlar böyle idiçek Pay Püre ⁶ Bigün acığı tıtdı, bazirganlara aydur: Mere kavat oğlu ⁷ kavatlar ata тұrur-iken oğul elinmi öperler. Ayıtdılar : Hanum ⁸ bu yigit senün oğlunmıdır? Beli menüm oğlumdur didi. ⁹ Ayıtdılar: İmdi incinme hanum evvel anuñ elin öpdüğümüze, ¹⁰ eger senün oğlun olmasa-y-idi bizüm malumuz Gürcistanda ¹¹ gitmiş-idi, hepümüz tıtsak olmuş-idi didiler. Pay ¹² Püre Big aydur: Mere benüm oğlum baş-mı kesdi kan-mı dökdi? ¹³ Beli baş kesdi, kan dökdi, adam ahtardı didiler. ¹ Mere bu oğlana ad kıoyasınca var-mıdır didi. Beli sultānum ² artuğdur didiler (Ergin, 2011, s.120).

Banu Çiçek’i oğluna almak isteyen Kam Püre Bey kızın abisi Deli Karçar’ın bu duruma karşı tepkisinden çekinmektedir. Bu konuda Oğuz beyleri ile birlikte karar vermeyi uygun görür. Meşveret kararı ne olursa olsun saygı gösterilecektir.

Ay oğul Banı Çiçegün⁹ bir delü kardaşı vardır, adına Delü Karçar dirler, kız dileveni¹⁰ öldürür. Beyrek aydur: Ya pes nidelüm? Pay Püre Big aydur: ¹¹ Oğul Kalın Oğuz biglerini odamıza ohıyalum, niçe maşlaḥat¹² görürler-ise aña göre iş idelüm didi (Ergin, 2011, s.124).

Korkut Ata tamamen bir bilge danışman ve ermişlik mertebesinde hürmet gören bir kişiliği temsil etmektedir (Yıldırım, 2007). Bu yüzden Oğuz beyleri, Banu Çiçek’i abisi Deli Karçar’dan istemeye Dede Korkut’un gitmesini uygun bulurlar. Dede Korkut bu tehlikeli görevi meşveret kararına saygı duyduğu için kabul eder.

Kalın Oğuz biglerini¹³ hep ohıdılar, odalarına getürdiler, ağır konukluk eylediler. ¹ Kalın Oğuz biglerini ayıtdılar: Bu kıızı istemeḡe kim vara² bilür? Maşlaḥat gördiler ki Dede Korkut varsun³ didiler. Dede Korkut aydur: Yarenler çünki meni gönderürsüz, ⁴ bilüriz kim Delü Karçar kız kardaşını dileveni öldürür, ⁵ bāri Bayındır Hanun tavlāsından iki şahbaz yüḡrük⁶ at getürüñ, bir kiçi başlu kiçer aygırı bir toklı başlu⁷ torı aygırı, nāḡāḥ kaçma kovma olur-ise birisini⁸ binem, birisini yedem didi. Dede Korkuduñ sözi maḡbul⁹ geldi. Vardılar Bayındır Hanuñ tavlāsından ol iki¹⁰ atı getürdiler. Dede Korkut birin bindi birin yetdi, ¹¹ yarenler sizi Haḡḡa ıṣmarladum didi gitdi (Ergin, 2011, s.125).

Bamsı Beyrek’ten on altı yıldan beri bir haber gelmeyince Banu Çiçek’in abisi Deli Karçar Bayındır Han’a danışmaya gelir. Herkesin saygı duyduğu Bayındır Han’a o da saygısını gösterir.

Bir gün kızun¹ kardaşı Delü Karçar Beyındır Hanuñ divanına geldi, dizin² çökdi, aydur: Devletlü Hanuñ ‘ömri uzun olsun, ³ Beyrek diri olsa on altı yıldan berü geür-idi, bir yiḡit⁴ olsa dirisi haberin getürse çırgap çuḡa altun aḡça⁵ virür-idüm, ölüsü haberin getürene kız kardaşum virür-idüm didi (Ergin, 2011, s.131).

Daha sonra Beyrek deli ozan kılığında düḡüne gider. Burada Kazan Bey deli ozanın istediḡini yapmasına müsaade eder. Beyrek de kızların yanına varıp onlara rahatsızlık verir. Daha sonra da kadınların oturduğu çadırın eşiḡini tutunca Burla Hatun bu duruma kızar. Fakat deli ozan kılığındaki Beyrek, Kazan Bey’in buyruḡunu söyleyince Burla Hatun da bu buyruḡa saygı gösterir.

Kazan Big aydur: Mere delü ozan¹ menden ne dilersin, çetirlü otak-mı dilersin, kul karavaş-mı dilersin, ² altun aḡça-mı dilersin vireyim didi. Beyrek aydur: Sultānum³ meni ḡosañ da şölen yimeḡinüñ yanına varsam, karnum açdur⁴ toyur-sam didi. Kazan aydur: Delü ozan devletin depdi, ⁵ bigler bugünkü bigligüm bunun olsun, ḡoñ nireye gider-ise⁶ gitsün neyler-ise eylesün didi. Beyrek şölen yimeḡinüñ⁷ üzerine geldi. Karnın toyurduḡdan sonra kazanları depdi⁸ dökdi, çevürdi. Yaḡnınuñ kimini saḡına kimini şolına⁹ atar. Saḡdan gideni saḡ alır, şoldan gideni şol¹⁰ alır. Hakluya haḡḡı deḡe haḡsuza yüzi karalıḡı deḡe. Kazan¹¹ Bige haber oldu, sultānum delü ozan hep yimeḡi dökdi¹² didiler, şimdi kızlar yanına varmak ister. Kazan aydur: Mere¹³ ḡoñ-a kızlar yanına da varsun didi. Beyrek ḡalkdı¹ kızlar yanına vardı, şurnaçıları ḡovdı, naḡaraçıları

² kovdı, kimini döğdi, kiminüñ başın yardı. Kızlar oturan ³ otağa geldi, işigin aldı oturdı. Bunu gördi ⁴ Kazan Bigüñ hatunı boyı uzun Burla kaçıdı, aydur: ⁵ Mere kavat oğlı delü kavat, saña düşer-mi bi-tekellüf ⁶ menüm üzerüme gelesin didi. Beyrek laydur: Hanum, Kazan Bigden ⁷ maña buyruk oldı, maña kimse tolaşmaz didi. Burla Hatun ⁸ aydur: Mere çün-kim Kazan Bigden buyruk olupdur koñ ⁹ otursun didi (Ergin, 2011, s.145-146).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da Kazan Bey, oğlundan düşmana karşı savaşırken kendisini izlemesini ve savunmayı öğrenmesini ister. Hem de kendilerinin zora düşmesi halinde onlara destek çıkmak için pusuda beklemesini söyler. Uruz da babasının sözüne saygıyla itaat eder.

Kazan ⁶ aydur:
Oğul oğul ay oğul
Yağıya girüp baş kesmedüñ
⁷ Adam öldürüp kan dökmedüñ
Ala gözlü kırk yigidi boyuña ⁸ algıl
Göksi güzel kaba tağlar başına çıkğıl
Menüm ⁹ şavaşduğum menüm döğışdüğüm
Menüm çekişdüğüm menüm kılıçlaşduğum
¹⁰ Görgil öğrengil ve hem bize puşu olğıl oğul
didi. Uruz ¹¹ babasının sözün şımadı, kayıdup girü döndi. ¹² Yirden yüce tağlar başına yoldaşların alup çıkıdı ¹³ Ol zamanda oğul ata sözün iki eylemez-idi, iki ¹ eylese ol oğlanı kabul eylemezler-idi. Uruz giñ ² yakadan süñüsün şaңçdı tırdı (Ergin, 2011, s.160).

Hikâyenin devamında düşman Uruz'u esir eder. Kazan Bey de oğlunu kurtarmaya gider. Uruz kendisini esaretten kurtarmaya gelen babası Kazan Bey'in geri dönmesini isterken babasına saygısını da ifade eder.

Oğul için ata ölmek 'ayıb olur
Yaradan ¹³ hakkı-y-içün baba
Kayıda döngil ive varğıl (Ergin, 2011, s.169).

Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı'nda Deli Dumrul, Allah'a Azrail'in canını almaması için dua eder. Burada saygısını ifade eder.

Men Allah ⁴ Ta'āla-y-ile haberleşeyim didi. Delü Dumrul burada ⁵ soylamış, görelüm hanum ne soylamış:
Aydur:
Yüce ⁶ lerden yücesin
Kimse bilmez neçesin
Görklü Tañrı
⁷ Niçe cahiller seni gökde arar yirde ister
Sen hod ⁸ mü'minler kölindesiñ
Dāyım tıran cebbar Tañrı
⁹ Baki kalan settar Tañrı
Menüm canum alur olsañ ¹⁰ sen algıl
'Azrā' ile almağa komagıl (Ergin, 2011, s.180).

Daha sonra Deli Dumrul babasından canı için can istemeye gider. Babasının elini öprek ona saygısını gösterir.

Deli Dumrul sürdi babası yanına geldi. ⁹ Babasınıñ elin öpüp şoylamış (Ergin, 2011, s.180).

Hikâyenin sonunda Deli Dumrul, Allah’a kendisi için canını feda edecek olan karısının canını bağışlaması için dua eder. Burada da saygısını gösterir.

Âdemîler evreni yoldaşına ⁸ kıyamadı, Allah Ta‘âlâya burada yalvarmış görelüm ⁹ niçe yalvarmış:
Aydur:
Yücelerden yücesin
Kimse ¹⁰ bilmez nicesin
Görklü Tañrı
Çok cahiller seni ¹¹ gökde arar yirde ister
Sen hod mü’minlerüñ köñlinde¹²sin
Dāyim tıran cebbar Tañrı
Ulu yollar üzerine
¹³ ‘İmaratlar yapam senüñ için
Aç görsem toyurayım ¹ senüñ- için
Yalınçak görsem tonadayım senüñ için
² Alur- iseñ ikimüzüñ canın bile algıl
Kor-iseñ ikimüzüñ ³ canın bile çoğıl
Keremi çok kâdir Tañrı didi (Ergin, 2011, s.183-184).

Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı’nda Kaınlı Koca, oğluna kız bakmaya gider. Babanın oğlu için dünür gitmesi Türk boylarının pek eski âdetlerindendir (Gökyay, 1973, s.321). Dönüşünde oğlu Kan Turalı babasının döndüğü haberini alır ve onu saygıyla karşılar.

At ayağı ² külüg ozan dili çevük olur. Kaınlı Koca giderek ³ geldi Oğuza çıkdı Kan Turalıya haber oldı, ⁴ babañ geldi didiler. Kırk yigid-ile babasına karşı ⁵ vardı. Elin öpdı, aydur: Canum baba maña yarar ⁶ kız bulduñ-mı? (Ergin, 2011, s.186).

Daha sonra Kan Turalı babasının kendisi için bulduğu Tırabuzan Tekürü’nün kızını almak için yola çıkar. Gitmeden önce anne ve babasının ellerini öperek onlara saygısını gösterir.

Gördiler ki ñamus için beklemez, ayıtdılar: Oğul ⁴ uğurun açık olsun, sağ esen varup gelesin ⁵ didiler. Atasınun anasınıñ ellerin öpdı (Ergin, 2011, s.187).

Kan Turalı, kızını almak için gittiği Tekür’ün karşısına çıktığında selam vererek ona saygısını gösterir.

Kan Turalı ¹ geldi, kara şaykalı teküre selam virdi. Tekür ² ‘aleyk aldı (Ergin, 2011, s.188).

Tekür’ün kızı Selcen Hatun ile evlenen Kan Turalı, anne ve babasına saygısından dolayı onların yüzünü görmeden gerdeğe girmeyeceğine söz verir.

Kırk ¹¹ yirde otak dikdürdi, kırk yirde kızıl ala gerdek ¹² dikdürdi. Kan Turalı-y-ile kızı getirüp gerdege ¹³ koydılar. Ozan geldi yilteme çaldı. Oğuz yigidinün ¹ öykeni kabardı, kılıcın çıkardı yiri çaldı ² kertdi, ayıtdı-kim: Yir kibi kertileyin, toprak kibi ³ savrılayın, kılıcuma toğranayın, oğuma sançılayın, ⁴ oğlum toğmasun, toğar-ise on güne varmasun ⁵ big babamuñ kadın anamuñ yüzün görmedin bu gerdege ⁶ girer-isem didi. İvini çözdü, kaytabanın buzlatdı, ⁷ kara çoçın kişnetdi, dün katdı, köçdi (Ergin, 2011, s.193).

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı'nda esir olduğunu öğrendiği babasını kurtarmak isteyen Yigenek, Bayındır Han'dan saygıyla izin ister.

Çalkdı ¹¹ Bayındır Hanuñ naazarına vardı, yüz yire kodı, aydur:

¹² Alan şabah şapa yirde dikilende ağ ban ivlü

Atlas-ile ¹³ yapılanda gök şayvanlu

Tavla tavla çekilende şahbaz atlu

¹ Çağıruban dad virende bol çavuşlu

Yaykandüğında yağ tökilen bol ² ni'metlü

Çalmış yigit arhası

Beze miskin umudı

³ Türkistanuñ direği

Tülü kuşuñ yavrusı

Amıt şuyınuñ ⁴ kaplanı

Devletlü han meded

Maña leşker ⁵ vir, meni babam tutsak olduğı kal'aya gönder didi (Ergin, 2011, s.200-201).

Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan'da Aruz'un kaybolduktan sonra aslan yatağında bulunan oğlu kaçıp tekrar aslan yatağına gider. Çocuğa nasihat etmesi için herkesin saygı duyduğu Dede Korkut çağırılır. Dede Korkut, güvenilir, yapıcı ve saygı değer kişiliği ile Oğuzların, değerler, anlamlar ve kurallar bütününden oluşan dünya görüşünün uygulanmasında ve öğretilmesinde etkilidir (Günay, 1998). Basat da Dede Korkut'a saygı duyar ki nasihati etkili olur.

⁷ Meğer hanum bir gün Oğuz oturur-iken üstine yağı geldi. ⁸ Dün içinde ürkdü köçdi. Kaçup gider-iken Aruz ⁹ Kocanuñ oğlançuğı düşmiş. Bir aslan bulup götürmüş ¹⁰ beslemiş. Oğuz yine eyyâm-ile gelüp yurdına kondı. Oğuz ¹¹ Hanuñ ılıkıçısı gelüp haber getürdi, aydur: Hanum sazdan ¹² bir aslan çıkar, at urur, apul apul yorıyış adam kibi, ¹³ at başuban kan sömürür. Aruz aydur: Hanum ürkdüğümüz ¹ vaktin düşen menüm oğlançuğumdur belki didi. Bigler bindiler,² aslan yatağı üzerine geldiler. Aşlanı kaldıurup oğlanı ³ tıtdılar. Aruz oğlanı alup ivine getürdi Şadılık ⁴ itdiler, yime içme oldı. Amma oğlanı ne-kadar getürdiler-ise tırmadı, ⁵ girü aşlan yatağına vardı. Girü tutup getürdiler, Dedem Korkut ⁶ geldi aydur: Oğlanum sen insansın, hayvan-ile muşâhib ⁷ olmağıl, gel yahşı at bin, yahşı yigitler-ile eş yort ⁸ didi. Ulu kardaşuñ adı Kıyan Selçükdür, semün ⁹ aduñ Basat olsun, aduñ men virdüm yaşuñı Allah. ¹⁰ virsün didi (Ergin, 2011, s.206-207).

Hikâyenin devamında Bayındır Han, beyler ile gezerken tepesinde gözü olan bir oğlan bulurlar. Aruz bu oğlanı büyötmek için saygı duyduğu Bayındır Han'dan müsaade ister.

Mahmuzı tokındı, ¹⁰ bu yığanak yarıldı, içinden bir oğlan çıkdı, gevdesi ¹¹ adam depesinde bir gözi var. Aruz aldı bu oğlanı ¹² eteğine şardı. Aydur: Hanum muni maña virün, oğlum Basat ile ¹³ besleyeyin didi. Bayındır Han senün olsun didi. ¹ Aruz Depegözi aldı ivine getürdi (Ergin, 2011, s.208).

Begil Oğlu Emren'in Destanı'nda Bayındır Han'dan gelen davet üzerine Begil, Bayındır Han'ın yanına gider. Bayındır Han'ın elini öperek saygısını gösterir.

Yine Bayındır Handan adam geldi tiz ² gelesin diyü. Pes Begil geldi, pişkeşin çekdi, Bayındır ³ Hânun elin öpdî (Ergin, 2011, s.216).

Hikâyenin devamında Begil'i can sıkıntısı içinde görüp sebebini soran karısı, kocasının Oğuz'a asi olduğunu öğrenince ona padişahına saygı duyması gerektiğini söyler. Begil de karısının sözünü olumlu karşılar.

Hatun ³ aydur: Yigidüm big yigidüm, padişahlar Tañrının kölgesidür, ⁴ padişahına âşi olanun işi rast gelmez, aru könlüde ⁵ pas olsa şarab açar, sen gideli hanum arķurı yatan ⁶ ala tağlaruñ avlanmamışdur, ava bingil köñlüñ açılısun didi. ⁷ Begil gördü hatun kişinüñ aklı keleşisi eyüdür Kaızılık ⁸ atın çekdürüp butun bindi, ava gitdi (Ergin, 2011, s.218).

Ava çıkan Begil'in sağ ayağı kırılır. Babasını yüzü sararmış gören oğlu Emren bunun nedenini ona duyduğu saygıyı da ifade eden sözlerle sorar.

⁵ Emren bahadır babasına karşı geldi. Gördi beñzi şararmış, ⁶ dülbendi boğazına kiçmiş. Yoldaşlarını sorup oğlan burada ⁷ soylamış, görelüm hanum ne soylamış: Kaıkubanı yirüñden tırı ⁸ geldüñ Yilisi kara kaızılık atıñ butun bindüñ Arķurı ⁹ yatan ala tağlar etegine ava varduñ Kara tonlu kâfirlere ¹⁰ uğraduñ-mı Ala gözlü yigitlerüñ kırdırdıñ-mı Ağız dilden bir kaç ¹¹ kelime haber maña Kaşa başum ķurban olsun aģam saña didi (Ergin, 2011, s.218-219).

Ayağı kırık olan Begil oğlu Emren'den üzerlerine düşman geldiğini Bayındır Han'a ve Kazan Bey'e haber vermesini ister. Emren ise düşmana kendisi karşı koymak için babasından izin ister. Babası oğlunun bu sözüne sevinir ve ona izin verir. Emren anne ve babasının elini öpüp onlara saygı gösterdikten sonra yola çıkar.

Oğlanı tonatdılar. Atası-y-ile ⁹ anası-y-ile geldi görışdi, ellerin öpdî. Üç yüz ¹⁰ yigidi yanına bıraķdı, meydana vardı (Ergin, 2011, s.221).

Hikâyenin sonunda Emren, Allah'ın yardımıyla düşmanı yener. Babası oğlunu tebrik ederek Bayındır Han'ın huzuruna çıkarır. Emren, Bayındır Han'ın elini öperek ona saygısını gösterir.

Bayındır Hana pencik çıkardı. ² Oğlın aldı, Bayındır Hānuñ divanına vardı. El öpdî. ³ Pādişah, Kaşan oğlu Uruzuñ sağ yanına aña yir ⁴ gösterdi. Cübbe çuğa çırgap geyürdi (Ergin, 2011, s.224).

Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı'nda Segrek, kardeşi Egrek'i esir olduğu Alınca Kalesi'nden kurtarmaya kararlıdır. Karısı ne kadar söylese de Segrek'in bu yoldan

dönmeyeceğini anlayınca bunu kayınbabasına ve kaynanasına söylemeye karar verir. Kendince bu durumun terbiyesizlik olacağını düşünse de sözleri gelinin saygısını gösterir.

Oğlan aydur: Mere kavat kızı ağam başına and ² içmişem, dönmegüm yoħ didi. Kız aydur: Kademî kutsuz gelin ³ diyinçe udsuz gelin disünler, kayın atama kayın anama aydayım ⁴ didi. Şoylamış: Kız aydur: Atamdan yigrek kayın ata Anamdan ⁵ yigrek kayın ana Kaytabanuñ buğrası ürkdi gider ⁶ Şarvanlar öñin aldı döndürimez Kāra koç aygıruñ ürkdi ⁷ gider İlkıçılar öñin aldı döndürimez Ağayılñ koçları ⁸ ürkdi gider Çoban öñin aldı döndürimez Ala ⁹ gözölü oğluñ kardaşını añdı gider Ağça yüzölü gelinüñ ¹⁰ döndürimez Size mal'um olsun didi (Ergin, 2011, s.229).

Babasının ve anasının ısrarları da Segrek'i kardeşinin yolundan döndüremez. Sonunda onlar da müsaade eder ve Segrek el öpüp saygısını gösterdikten sonra yola çıkar.

Ata ana āh itdiler. ¹¹ Yirlerinden kalkdılar oğul gitme diyü, gördiler çara olmadı. ¹² Elbetde ol ağam tutılan kal'aya varmayınca olmazam didi. ¹³ Atası anası yort oğul, uğuruñ açuk olsun, ¹ sağ esen varup gelesin geleceğüñ var-ise didiler. Atasınuñ ² anasınuñ elin öpdi, kāra koç atına sıçrayup bindi (Ergin, 2011, s.229).

Segrek kardeşini kurtarmaya vardığında kendisine karşı gelen yiğit kardeşi Egrek'tir. Segrek düşman sandığı Egrek'ten kardeşini sorar. Düşmanı zannettiği Egrek için kullandığı kelimeler saygısının göstergesidir.

Oğlan burada şoylamış, görelüm ħanum ne şoylamış: ⁵ Alan şabaħ yirümden tırduğum kartaş için Ağ boz atlar yorıltnmışam ⁶ kartaş için Kal'añuzda tutsak var mıdur kāfir digil maña ⁷ Kāra başum kurban olsun kāfir saña didi (Ergin, 2011, s.231-232).

Daha sonra iki kardeş birbirini tanır ve Egrek, Segrek'e olan kardeş sevgisini dile getirip onu boynundan öper. Segrek de saygı duyduğu abisinin elini öper.

Egrek kıçı kardaşuñ boynın öpdi. ³ Segrek daħı ağasınuñ elin öpdi (Ergin, 2011, s.233).

Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan'da babasını düşman elinden kurtarmaya giden Uruz burada karşılaştığı babasının elini öperek ona saygısını gösterir.

¹² Aydur: Kāra tağum yüksegi oğul Kārangulu gözlerüm ¹³ aydını oğul

Alpum Uruz aşlanum Uruz
Ağ şakallu ¹ babaña kıyma oğul
didi. Uruzuñ sefkat tamarları kaynadı, ² kara kıyma gözleri kan yaş tıldı. Atıdan yire indi, atasınuñ ³ elin öpdı. Kazan dağı ahtarıldı yire indi, oğlınuñ ⁴ boynın öpdı (Ergin, 2011, s.242).

Daha sonra Kazan Bey ve Uruz'un yanına gelen beyler de Kazan Bey'in elini öperler.

Bigler Kazan-ile oğlınuñ üzerine at şaldılar. ⁵ Çevre aldılar. Cemi'si atıdan inüp Kazanuñ elin öpdiler (Ergin, 2011, s.242).

Hikâyenin sonunda evine varan Kazan Bey'i karşılayan kızı ve gelini de ona saygı gösterirler.

Çanlı kâfir elinden babasını tırtup aldı.⁹ Çalıñ Oğuz iline gelüp çıkdı. Ağça yüzlü anasına muştıçı ¹⁰ şaldı. Çaza beñzer kızı gelini Çazana karşı gelüp elin ¹¹ öpdiler, ayağına düşdiler (Ergin, 2011, s.243).

İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'da Beyrek'in yanına giden Aruz'un adamı selam vererek ona saygısını gösterir. Beyrek selamını alır. Gelen adam Beyrek'e Aruz'un selamını iletirerek Aruz'un kendisini çağırdığını söyler. Bunun üzerine Beyrek atlanarak Aruz'un yanına gider ve orada bulunan Dış Oğuz beylerine selam vererek onlara saygı gösterir.

Aruztan adam geldi, selam ¹³ virdi. Beyrek 'aleyk aldı. Hanum, Aruz size selam ¹ ider, kerem itsün Beyrek gelsün Kazan-ile bizi barışdursun ² dir. Beyrek hoş ola didi. Atın çekdiler, bindi. Çırk yigit-ile ³ Aruzuñ ivine geldi. Taş Oğuz bigleri oturur-iken girüp selam ⁴ virdi (Ergin, 2011, s.246-247).

Aruz'un Beyrek'i öldürmesi üzerine Kazan Bey'in yanına giden Beyrek'in yiğitleri, Beyrek'in ölüm haberini vermeden Kazan Bey'in elini öperek ona saygılarını gösterirler.

Çırk elli yigit ¹² kara geyüp gök şarındılar, Çazan Bige geldiler. Şarıkların yire ¹³ urdılar, Beyrek diyü çok ağladılar. Çazanun elin öpdiler, ¹ sen sağ ol Beyrek öldi didiler (Ergin, 2011, s.249).

Hikâyenin sonunda İç Oğuz beyleri ile Dış Oğuz beyleri karşılaşır. Bu karşılaşmada İç Oğuz beyleri galip gelince Dış Oğuz beyleri atlarından iner ve Kazan Bey'e saygı gösterip af dilerler.

Taş Oğuz bigleri bunu görüp ² hep atıdan indiler, Çazanun ayağına düşdiler, suçların dilediler, ³ elin öpdiler. Çazan suçların bağışladı (Ergin, 2011, s.251).

4.21. Sorumluluk Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 21. Sorumluluk Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	SORUMLULUK DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	76, 77	1
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	91	1
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	97	1
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	152	1
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	162, 171	2
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	193	1
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	208	1
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	220, 221	1
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	226	1
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	239	1
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	250	1
SORUMLULUK DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		12

Türkçe Sözlük'te sorumlu “Üstüne aldığı veya yaptığı işlerden dolayı hesap vermek zorunda olan, sorumluluk taşıyan (kimse), mesul” (TDK, 2013) olarak tanımlanmıştır. Sorumluluk ise iş ve davranışlarından hesap verme durumunda bulunmaktır (Ayverdi, 2011, s.1123). Öğrencilerimizin hem aile hem okul hem de gelecekleri adına en çok sorumluluk yüklendikleri dönem ortaöğretim dönemidir. Dolayısıyla sorumluluk özellikle ortaöğretim öğrencilerinin sahip olması gereken değerlerin başında gelir. Dede Korkut Hikâyeleri özellikle genç kahramanların sorumluluk üstlendiği ve bu yönüyle gençlerimize örnek olabilecek bir eserdir.

Hikâyelerin mukaddime bölümünde anlatılan kadın tiplerinden dolduran dop sorumluluklarını yerine getirmediğinden eleştirilir.

Geldük ol kim tılduran topdur: Depinçe yirinden örü ⁷ tırdı, elin yüzün yumadın obanuñ ol uçından ⁸ bu uçına bu uçından ol uçına çarpışdırdı, kov kovladı diñ ⁹ diñledi, öyledençe gezdi; öyleden soñra ivine geldi, ¹⁰ gördi-kim oğrı köpek yike tana ivini bir birine katmış, ¹¹ tavuk kümesine şığır tımına dönmiş; konşularına çağırur ki ¹² kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Çan Kız, Çan Paşa, Ayna Melek, ¹³ Kutlu Melek ölmege yitmege gitmemiş-idüm, yatacak yirüm gine bu harab ¹ olası-y-idi, nola-y-idi benüm ivüme bir lahza baka-y-idüñüz, koñşı haqqı ² Tañrı haqqı diyü söyler. Bunuñ kibinüñ hanum bebekleri yetmesün. ³ Ocağuna bunuñ kibi ‘avrat gelmesün (Ergin, 2011, s.76-77).

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı’nda, Buğaç Han’dan annesi, babasını kurtarmasını ister. Babasının kırk namerdin eline düşmesi, Buğaç Han’a, gerçek evladın büyüklüğünü göstermek fırsatını vermiştir (Gökyay, 1973, s.321). O da sorumluluğunun bilinciyle babasını kırk namerdin elinden kurtarmaya gider.

Dirse Hanuñ hatunı ⁶ bunu tıymış. Oğlançuğına karşı varup soylamış, görelüm ⁷ hanum ne soylamış, aydur: Görür-misin ay oğul neler oldu, ⁸ şarp kayalar oynanmadı yir obrıldı, ilde yağı yoğ-iken senüñ ⁹ babañuñ üstine yağı geldi, ol kırk nāmerd babañuñ yoldaşları ¹⁰ babañı tıtdılar, ağ ellerin ardına bağladılar, kıl sicim ağ boynına ¹¹ taqdılar, kendüler atlu babañı yayağ yoritdılar, alubanı kanlu kâfir ¹² illerine yöneldiler, hanum oğul kalkubanı yirüñden örü tırgıl, ¹³ kırk yigidüñ boyuña algıl, babanı ol kırk nāmerdden kurtargıl, ¹ yori oğul, babañ saña kıydı-y-ise sen babaña kıymağil didi.

² Oğlan anasınüñ sözün şımadı. Buğaç Big yirinden örü ³ tırdı, kara polat öz kılıcın biline kuşandı, ağ tozluça ⁴ katı yayını eline aldı, altun cıdasın kolına aldı, bidevi ⁵ atını tıtdırdı bütün bindi, kırk yigidin boyına aldı, ⁶ babasınıñ ardınça yortup gitdi (Ergin, 2011, s.91).

Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması Destanı’nda kaygılı rüya gören Karaçuk Çoban Kazan Bey’in kendi sorumluluğu altındaki koyunlarını korumak için olası tehlikelere karşı hazırlık yapar.

Gice yatur-iken Karaçuk Çoban ¹¹ kara kaygulu vākı’a gördi. Vākı’asından sermürdi örüt tırdı. ¹² Kıyan Güçi, Demür Güçi bu iki kardaşı yanına aldı, ağıluñ ¹³ kapusını berkitdi, üç yirde depe gibi taş yığdı, ala ¹ kollu şapanın eline aldı (Ergin, 2011, s.97).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı’nda esaretten kurtulup yurduna gelen Beyrek eşine ve ailesine kavuşur. Fakat arkadaşlarını kurtarmadan ve Bayburt Hisarı’nı almadan murada ermeyeceğini söyleyerek arkadaşlarına karşı sorumluluklarını yerine getirir.

¹² Beyrek aydur: Yoldaşlarımı çıkarmayınca şişarı almayınca ¹³ murada irmezem didi. Kazan Big Oğuzına beni seven binsün ¹ didi. Kalın Oğuz bigleri atlandılar, Bayburt Hisarına ² çapar yetdiler (Ergin, 2011, s.152).

Kazan Bey’in Oğlu Uruz Bey’in Esir Düştüğü Destan’da Kazan Bey, oğlunun esir düştüğünden habersiz olduğu için onun sorumluluklarını yerine getirmediğini düşünür.

Sorumsuz bir evladı cezalandırmak isteyen Kazan Bey vermeyi düşündüğü cezayla da sorumluluk kavramının önemine vurgu yapar.

Uruz tutsak oldu. Kazanuñ haberi yok. ⁸ Eyle şandı kim yağı başıldı. At cılavısın döndürdi, ⁹ girü döndi. Geldi, oğlını kuduğı yirde bulımadı. ¹⁰ A bigler oğlan kancaru gitdi ola didi. Bigler aydur: ¹¹ Oğlan kuş yürekli olur, kaçup anasına gitmişdür ¹² didiler. Kazan karardı, döndi aydur: Bigler Tañrı bize ¹³ bir kür oğul virmiş, varayın anı anası yanından alayın, ¹ kılıc-ile paralayayın, altı bölük ideyin altı yoluñ ayırında ² bırağayın, bir dağı kimse yazı yirde yoldaş koyup kaçmaya ³ didi. Dağı koñur atın ökçeledi, yola girdi (Ergin, 2011, s.162).

Hikâyenin devamında Uruz Bey kendisini kurtarmaya gelen babasından onun canına zarar gelecek endişesiyle geri dönmesini ister. Kazan Bey ise verdiği cevapla geri dönmenin kendisi gibi sorumluluk sahibi bir beye yakışmayacağını anlatır.

Qayıduban buradan oğul ive varsam
⁸ Ağça yüzölü anañ karşı gelüp oğul dise
Ağ elleri ⁹ ardına bağılı diyeyin-mi
Ağ boynında kıl urğan tağılı ¹⁰ diyeyin-mi
Qāfir yanınça yayaq yorır diyeyin-mi
Menüm nāmusum ¹¹ kanda vara oğul
didi,
Kıl kepenek boyunçuğıñ sürer ¹² diyeyin-mi
Ağır bukağı topuçağıñ döger diyeyin-mi
Arpa etmegi ¹³ acı şoğan öyünçügi diyeyin-mi (Ergin, 2011, s.171).

Kağılı Koca Oğılu Kan Turalı Destanı’nda Kan Turalı uykusuna yenik düşer. Selcen Hatun ise gelebilecek tehlikeleri düşünür ve sorumluluklarının gereğı olan hazırlıkları yapar.

Ol zamanda Oğuz yigitlerine ne kaza ⁶ gelse uyğudan gelür-idi. Kan Turalınuñ uyğusu geldi ⁷ uyudu. Uyur-iken kız aydur: Menüm muhiblerüm çokdur, ⁸ nāgāh ılğar-ile gelmesün, tütuban yigidüm öldürmesünler, ⁹ ağça yüzölü men gelini tutup atam anam ivine iletmesünler ¹⁰ didi. Kan Turalınuñ atını için tutdı geydürdi, ¹¹ kendü dağı için tütüdi geyindi, süñüsün eline aldı, ¹² bir yüksek yire çıkdı, gözledi (Ergin, 2011, s.193).

Basat’ın Depegöz’ü Öldürdüğü Destan Bayındır Han, beyler ile gezerken tepesinde gözü olan bir oğlan bulurlar. Oğuz beyleri bu çocuğı yüzüstü bırakmazlar. Beylerden Aruz bu oğlanın sorumluluğunu üstlenmek için Bayındır Han’dan müsaade ister.

Mahmuzı tókındı, ¹⁰ bu yığanaq yarıldı, içinden bir oğlan çıkdı, gevdesi ¹¹ adam depesinde bir gözi var. Aruz aldı bu oğlanı ¹² eteğıne şardı. Aydur: Hānum munı maña virüñ, oğlum Basat ile ¹³ besleyeyin didi. Bayındır Hān senüñ olsun didi. ¹ Aruz Depegözi aldı ivine getürdi (Ergin, 2011, s.208).

Begil Oğılu Emren’in Destanı’nda Emren babasının rahatsızlığını fırsat bilerek üzerlerine gelen düşmana karşı koymak için babasından izin isteyerek sorumluluk sahibi olduğunu gösterir.

Burada ⁵ oğlan babasına şoylamış görelüm ne şoylamış :
Aydur:
Baba ne ⁶ söylersin ne aydursun
Bağrum-ile yüregim ne tağlarsın
Kalkubanı ⁷ yirümden tırmağum yok
Yilisi kara kazılık atuma binmegüm ⁸ yok
Arku Bili Ala Tağı avlayabun aşmağum yok
Ağ ⁹ alınlı Bayınduruñ divanına varmağum yok
Kazan kimdür men anuñ ¹⁰ elini öpmegüm yok
Altuñdağı al ayğırı maña virgil
Kān ¹¹ derledi çapdurayım senüñ-içün
Egni bek demür tonuñ ¹² maña virgil
Yiñ yaqalar dikdüreyim senüñ-içün
Kara polad öz ¹³ kılıcuñ maña virgil
Gafillüçe başlar keseyim senüñ-içün
Kargu ¹ talı süñüñi maña virgil
Göksinden er şaңçayım senüñ ² içün
Ağ yeleklü ötkün oñuñ maña virgil
Erden ere ³ kiçüreyim senüñ içün
Ala gözlü üç yüz yigidiñ maña ⁴ virgil yoldaşlığa
Din-i Muhammed yolına dürişeyim senüñ-için
didi (Ergin, 2011, s.220-221).

Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı'nda Segrek Alınca Kalesi'nde esir olan Egrek adlı bir kardeşi olduğunu öğrenir öğrenmez onu esaretten kurtarmak isteyerek sorumluluk sahibi olduğunu gösterir.

Mere mizüm öksüzliğümüz yetmez-mi, bizi ¹³ niye urarsın, hünereñ var ise kartaşuñ Alınca Kal'asında esirdür, ¹ var anı kurtar didi. Segrek ayıtdı: Mere kardaşumuñ adı ² nedür. Ayıtdı: Egrekdür. Ayıtdı: İmdi Egrege Segrek yaraşur, ³ kardaşum sağ-imiş kayurmazam, kardaşsuz Oğuzda tırılmazam, ⁴ karangulu gözüm aydını kardaş diyü ağıladı (Ergin, 2011, s.226).

Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan'da Kazan Bey'in oğlu Uruz babasının esir olduğunu öğrenir. Uruz babasını kurtarmayı sorumluluk bilir. Zaten annesi de Uruz'un babasını kurtarmak isteyeceğini bildiğinden bu yolda oğluna bir zarar gelmesinden korktuğu için oğluna babasından söz etmemiştir.

Meger hanum, Kazanuñ bir oğlançuğı var-idi. Böyidi, ² yigit- çük oldı. Bir günata binüp divana gelür-iken bir kişi ³ aydur: Meger sen Han Kazanuñ oğlu degülsin didi. Uruz ⁴ kağıdı, aydur: Mere kavat menüm babam Bayındır Han degül-midür? ⁵ Ayıtdı: Yok, ol anañın babasıdur, senüñ dedeñdür. Uruz mere ⁶ ya benüm babam ölü-midür diri-müdür didi. Ayıtdı: diridür, ⁷ Tomanın Kal'asında tutsakdur didi. Böyle diğec oğlan ⁸ ağıladı, melul oldı. Atını kayıtdı, girü döndi. ⁹ Anasına geldi. Burada anasına şoylamış, görelüm hanum ¹⁰ ne şoylamış:
Aydur:
Mere ana men Han oğlu degül-imişem
Han ¹¹ Kazan oğlu imişem
Mere kavat kıızı munı maña niçün dimez-idüñ
¹² Ana haqqı Tañrı haqqı degül-imiş-ise
Kara polad öz kılıcum ¹³ tarta-y-idüm
Gafillüçe görklü başuñ kese-y-idüm
Alça kanuñ ¹ yir yüzine dōke-y-idüm
didi. Anası ağıladı, aydur: Oğul babañ ² sağdur amma söylemege qorhar-idüm, kâfire varasın kendüzüñi ³ urasın helāk olasın, anuñ-içün sana dimez-idüm canum oğul ⁴ didi. Amma 'emmiñe

adam şal gelsün görelüm ne dir didi. ⁵ Adam şaldı, ‘emmisini oħıdı. Geldi. Uruz aydur: Men babam ⁶ tutsak olduğı kal’aya giderem. İttifak-ile tanışuk kıldılar. Cemi’ ⁷ biglere haber oldu Uruz, babasına gider, yarağ-ile gelün didiler. ⁸ Leşker dirildi, geldi. Alp Uruz çadırların açdurdı, ⁹ cebehanasın yükletdi. Kara Göne çeri başı oldu. Borı ¹⁰ ağardup köçdiler, yola girdiler (Ergin, 2011, s.239).

İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek’in Öldüğü Destan’da Dış Oğuz beyleri tarafından Beyrek’in öldürölmesi üzerine Kazan Bey üzüntüsünden yedi gün divana çıkmaz. Bunun üzerine kardeşi Kara Göne ve Kılbaş, Kazan Bey’e sorumluluklarını hatırlatır.

Kırk elli yigit ¹² kara geyüp gök şarındılar, Kazan Bige geldiler. Şarıkların yire ¹³ urdılar, Beyrek diyü çok ağladılar. Kazanuñ elin öpdiler, ¹ sen sağ ol Beyrek öldi didiler. Nāmerd tayıñ al eylemiş, ² okıyuban bizi aldılar, varduk, Taş Oğuz bigleri size ³ ‘āşi olmuşlar, bilmedük, muşhaf getürdiler, biz Kazana ‘āşi ⁴ olduk sen dahı bize muṭi’ ol didiler, and içdiler, Beyrek ⁵ etmegün başmadı, anlara muṭi’ olmad, tayıñ nāmerd Aruz ⁶ kaķıdı, Beyregi oturduğı yirde kılıçladı, bir uyluğın düşürdi, ⁷ sen sağ ol hanum Beyrek Hākka vāşıl oldu, menüm kanum Aruza ⁸ komasun didi, didiler. Kazan bu haberi işitdi, destmalın ⁹ eline alup ögür ögür ağladı, divanda zārlik kıldı. Hep ¹⁰ anda olan bigler ağlaşdılar. Kazan vardı, odasına girdi, ¹¹ yidi gün divana çıkmadı, ağladı oturdi.

Bigler yığıldı ¹² divana geldi. Kazanuñ kardeşi Kara Göne aydur: Kılbaş var ¹³ ayıt ağam Kazan gelsün çıksun, bir yigit senüñ uçun dan ¹ aramuzdan eksildi, hem vaşıyyet eylemiş, menüm kanum koymayasın ² alasın dimiş, varalum düşmeni haķlayalum di didi. Kılbaş ³ aydur: Sen karındaşısın sen var didi. El-hāşıl ikisi bile ⁴ vardılar, Kazanuñ odasına girdiler. Selam virdiler, sen sağ ol ⁵ hanum didiler. Bir yigit aramuzdan eksildi, senüñ yoluñda baş ⁶ virdi, dirim kanın alalum, hem size ışmarlamış, menüm kanum alsun dimiş, ⁷ ağamağ-ile nesne mi olur, tırı gel yukarı didiler. Kazan aydur: ⁸ Maşlahatdur, tiz cebehanayı yükletsünler, bigler hep binsünler (Ergin, 2011, s.250).

4.22. Temizlik Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 22. Temizlik Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	TEMİZLİK DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	76, 77	1
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	-	0
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	114	1
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	128, 129, 152	2
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	160, 161, 172, 175	3
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	194	1
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	-	0
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	-	0
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	230	1
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
TEMİZLİK DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		9

Türkçe Sözlük'te temiz “Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, arı, pak, münezzeh, hijyen ve hijyenik olma durumu” (TDK, 2013) olarak tanımlanmıştır. Temizlik ise temizleme ve temiz duruma getirme işidir (Ayverdi, 2011, s.1233). Temizlik, insanın bedenini, ruhunu ve çevresini kirleten, ibadetlerin yapılmasına engel olan maddi ve manevi pisliklerden arındırmaya yönelik olan uygulamaları davranış haline getirmek demektir (Buhurcu'dan aktaran Kumbasar, 2011, s.170).

Temizlikle sağlık arasında çok yakın bir ilişki olması temizliğin önemini artırmaktadır. Sağlıklı bir yaşam için, temiz bir ortamda yaşamı sürdürmek en temel ilkedir. Günlük

yaşamda temizliğin ilkelerini bilmek, benimsemek ve uygulamak uygarlığın gereğidir (Güngen, Tokyürek ve Şanlı, 2002, s. 109).

Dede Korkut Hikâyelerinde Müslüman Oğuzlar'ın yaşantısı anlatılır. Hikâyelerde kahramanların özellikle arı sudan abdest almasından sıkça bahsedilmesi kişisel temizliğe dikkat edildiğinin gösterir.

Hikâyelerin mukaddime bölümünde anlatılan kadın tiplerinden solduran sop ve dolduran dop birçok yönden eleştirilir. Bu tiplerin olumsuz olarak sıralanan özelliklerinden biri de sabah kalkıp elini yüzünü yıkamadan güne başlamalarıdır.

Geldük ol-kim şolduran şopudur: Şabadança ¹² yirinden örü тұtur, elin yüzün yumadın тоқуз базламақ илен ¹³ bir күлек yoğurd gözler, тоынча тұқа başа yir, elin bögrine ¹urur aydur: Bu ivi ẖarab olası ere varaldan berü ² dağı ḵarnum toymadı, yüzüm gülmedi, ayağum paşmak yüzüm ³ yaşmak görmedi|diri ah nola-y-idi, bu öle-y-idi, birine dağı ⁴ vara-y-idüm, umarumdan yahşı uyar ola-y-idi dir. Anuñ kibi⁵nün ẖanum bebekleri yetmesün. Ocağuña bunçlayın ‘avrat gelmesün. ⁶ Geldük ol kim ṯolduran ṯopdur: Depinçe yirinden örü ⁷ тұrdı, elin yüzün yumadın obanuñ ol uçından ⁸ bu uçına bu uçından ol uçına çarpışdurdı, kov қовладı diñ ⁹ diñledi, öyledençe gezdi; öyleden soñra ivine geldi, ¹⁰ gördi-kim oğrı köpek yike ṯana ivini bir birine katmış, ¹¹ tavuk kümesine şığır ṯamına dönmiş; ḵonşularına çağırur ki ¹² kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Çan Kız, Çan Paşa, Ayna Melek, ¹³ Kutlu Melek ölmege yitmege gitmemiş-idüm, yataçak yirüm gine bu ẖarab ¹ olası-y-idi, nola-y-idi benüm ivüme bir lahza baқа-y-idüñüz, ḵoñşı ẖaqqı ² Tañrı ẖaqqı diyü söyler. Bunuñ kibinüñ ẖanum bebekleri yetmesün. ³ Ocağuña bunuñ kibi ‘avrat gelmesün (Ergin, 2011, s.76-77).

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı'nda Kazan Bey ve Karaçuk Çoban düşmandan esirlerini ve mallarını kurtarmak için gelirler ve Oğuz beyleri de onlara yetişerek düşmana karşı savaşmaya hazırlanırlar. Beyler ilk önce abdest alıp temizlenirler.

Şayılmağ-ile Oğuz bigleri tükense olmaz, ² hep yetdiler Aru şudan abdest aldılar, ağı alınların ³ yire қодılar, iki rik‘at namaz kıldılar. (Ergin, 2011, s.114).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda Dede Korkut kendisini zora koşup kız kardeşini vermek için bin pire isteyen Deli Karçar'ı pireli bir yere götürür. Dede Korkut pirenin sağlık açısından ne kadar tehlikeli olduğunu bildiği için Deli Karçar'ı önceden uyarır. Ama bu uyarıyı dikkate almayan Deli Karçar pirelerin saldırısına maruz kalır ve Dede Korkut'un yardımıyla suya girip temizlenerek vücudunu saran pirelerden kurtulur.

¹² Dede ya қanı менüm пүрелерүм? Dede Қорқұт hay oğul Қарçar ¹³ adama уş бөгеlek gibi bunludur, ol bir yabuz canavardur, ¹ hep bir yirde dirүp-dururam, gel gidelүм semүzin al aruğın ² қо didi. Aldı Delү Қарçarı bir пүрелү yire getürdi, ³ Delү Қарçarı yalıncaк eyledi ağıla қойdı. Пүрелер ⁴ Delү Қарçара уşдiler. Gördi beceri bilmez, aydur: Meded ⁵ Dede, kerem eyle Allah ışkıна қапuyı aç қықayın didi. ⁶ Dede Қорқұт oğul Қарçar ne қарғаша idersin, getürdүм ⁷ bu ішmarladuğуñ nesnedүр, nolduñ böyle буñalduñ, semүzin ⁸ al aruğın қо didi. Delү Қарçar aydur: Hay Dede ⁹ Султан, Таñrı bunun semүzin de alsun aruğın-da ¹⁰ alsun, haman beni қапудан тıсарı eyle, meded didi. ¹¹ Dede қапuyı ақdı, Delү Қарçar қықdı. Dede гөри-kim ¹² Delүнүñ canına кіçmiş, başı қapusı olmış, gevdesi пүре¹³den гөринmez, yüzі гөзі belürmez. Dedenүñ аyağıна

düşdi. ¹ Allah 'ışkına beni kurtar didi. Dede Korkut var oğul ² kendüñi şuya ur didi. Delü Karçar segirderek vardi ³ şuya düşdi. Püredür şuya akdı gitdi (Ergin, 2011, s.128-129).

Hikâyenin sonunda esaretten kurtulup yurduna gelen Beyrek eşine ve ailesine kavuşur. Fakat arkadaşlarını kurtarmadan ve Bayburt Hisarı'nı almadan murada ermeyeceğini söyler. Bunun üzerine Bayburt hisarına akın yapan Oğuz beyleri önce abdest alarak temizlenirler.

¹² Beyrek aydur: Yoldaşlarımı çıkarmayınca hisarı almayınca ¹³ murada irmezem didi. Kazan Big Oğuzına beni seven binsün ¹ didi. Kalın Oğuz bigleri atlandılar, Bayburd Hisarına ² çapar yetdiler. Kâfirler dahı bunları karşıladılar. Kalın ³ Oğuz bigleri aru şudan abdest aldılar, ağ alınların ⁴ yire kodılar iki rik'at namaz kıldılar (Ergin, 2011, s.152).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da oğlu ile ava çıkan Kazan Bey, düşmanların kendilerine çok yaklaşması üzerine temiz sudan abdest alıp namaz kılarak savaşa hazırlanır. Abdestin arı su ile alınması dinin buyruklarındandır; abdest alınacak suyun hem arı hem de arıtcı olması abdestin şartıdır (Gökyay,1971, s.67).

Kazan Big gördi ³ ki kâfir katı yaklaştı. Atından indi, aru sudan abdest aldı, ⁴ ağ alnın yire kodı iki rik'at namaz kıldı (Ergin, 2011, s.160-161).

Daha sonra esir olan oğlu Uruz'u düşman elinden almaya Kazan Bey, abdest alarak temizlenip iki rekât namaz kılar ve düşmana at sürer.

Koñur atından yire indi. Aķup giden aru şudan abdest ¹¹ aldı. Ağ alnını yire kodı, namaz kıldı. Ağladı, kâdir Tañrıdan ¹² hâcet diledi, yüzün yire sürdi. Muḥammed'e şalavat getürdi, ¹³ deve kibi kükredi, arşlan kibi añradı, na'ra urup ¹ haykırdı, yapa yaluñuz kâfire at depdi, kılıç urdı (Ergin, 2011, s.172)

Hikâyenin sonunda düşmana esir düşen oğlunu kurtarmaya giden Kazan Bey'e yetişen Oğuz beyleri temiz sudan abdest alıp namaz kılarak savaşa hazırlanırlar.

Şaydukumça Oğuz bigleri ¹² dükenise olmaz, Kāzanuñ bigleri hep yetdi, üzerine yığnaķ oldu. Aru şudan abdest aldılar, iki ¹ rek'at namaz kıldılar (Ergin, 2011, s.175).

Kañlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda üzerlerine düşman geldiğini gören Selcen Hatun, Kan Turalı'yı uyandırarak haber verir. Kan Turalı düşmana karşı koymadan önce abdest alıp temizlenerek iki rekât namaz kılar.

Yigidüm ² üzerüñe yağı geldi, oyarmak benden savaşuban hüner ³ göstermek senden didi. Kan Turalı gözin açdı, ⁴ kapakların kaldırdı. Gördi gelen at üzerinde, geyinmiş, ⁵ süñüsü elinde. Yer öpdi, aydur: Āmennā ve saddaķnā maķsudumuz ⁶ Haķ Ta'āla dergahında hāsıl oldu diyüp aru sudan ⁷ abdest aldı. Ağ alnını yire kodı, iki rek'at namaz kıldı. ⁸ Atına bindi, adı görklü Muhammede salavat getürdi, kara ⁹ tonlu kâfire at saldı, qarşu vardi (Ergin, 2011, s.194).

Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı'nda Segrek ile baş edemeyen düşman ona ancak ellerinde esir olan Egrek'in güç yetirebileceğini düşünür. Egrek'e o yiğidi yenerse serbest bırakacaklarını söyleyip onu zindandan çıkarırlar. Egrek'in saçını sakalını tıraş edip temizledikten sonra Segrek ile savaşmaya gönderirler.

Egredi zindandan çıkardılar. Saçı ¹ sakalını yüldiler. Bir at bir kılıç virdiler. Üç-yüz kâfir ² aña yoldaşlığa virdiler. Oğlanuñ üzerine geldiler (Ergin, 2011, s.230).

4.23. Vatanseverlik Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 23. Vatanseverlik Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	VATANSEVERLİK DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	74	1
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	-	0
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	97, 98, 99, 100, 114	3
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	-	0
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	156, 160, 161, 175, 176	3
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	-	0
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	-	0
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	-	0
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	216, 220, 221	2
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	-	0
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	242	1
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
VATANSEVERLİK DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		10

Vatan, devletin hâkimiyet alanı ve sınırlarını oluşturan toprak parçasıdır. Deniz ve hava sahasının yanı sıra yeraltı ve yerüstü kaynakları da vatan kavramının bir parçasıdır. Her

devletin mutlaka bir vatani vardır. Çünkü toprak olmadan hâkimiyet, hâkimiyet olmadan da vatan olmaz (Doğan, 2005, s.133).

Türkçe Sözlük'te vatanseverlik, milletin birliğine ve vatanın bütünlüğüne inanmak ve bu inanç uğrunda çalışmaktır (TDK, 2013). Vatanseverlik, dayanışma, bağımsızlık ve sorumluluk gibi sosyal değerlerle de yakından ilgilidir. Bireyin içinde bulunduğu vatani sevmesi, toplumsal dayanışmanın güçlenmesinin doğal sonucudur (Moğul, 2012, s.122).

Hikâyelerde Oğuzlar yaşadıkları vatani koruyacak şekilde teşkilatlanmışlardır. Ergin (2011, s.26-27)'e göre "Hanları Bayındır olan Oğuzlar teşkilât bakımından beylerbeyi olan Kazan Bey'e bağlı çeşitli beylerin idaresindedirler. Sancak beylerinin sayısı yirmi dördtür. Tehlikeli sınırlarda karakol vazifesi gören beyler bulunur."

Hikâyelerin mukaddime bölümünde devletin öneminden bahsedilerek vatanseverlik değeri vurgulanmıştır.

Kız anadan görmeyince ¹² öğüt almaz, oğul atadan görmeyince şufra çekmez. Oğul ¹³ atanın yetiridir, iki gözünün biridir. Devletli oğul ¹ kopsa ocağının közidir. Oğul dağı neylesün baba ölüp ² mal kalmasa. Baba malından ne fâ'ide başda devlet olmasa. Devlet³süz şerrinden Allah şaklasun hanum sizi (Ergin, 2011, s.74).

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı'nda Karaçuk Çoban kendilerine baş eğip selam durması karşılığında beylik teklif eden düşmanlara karşı kardeşleriyle birlikte yurdunu savunur.

Gice yatur-iken Karaçuk Çoban ¹¹ kara kaygulu vâkı'a gördi. Vâkı'asından sermürdi örüt tırdı. ¹² Kıyan Güci, Demür Güci bu iki karadaşı yanına aldı, ağıluñ ¹³ kapusını berkitdi, üç yirde depe gibi taş yığdı, ala ¹ kollu şapanın eline aldı. Nagâhandan Karaçuk Çobanuñ ² üzerine altı yüz kâfir koyıldı. Kâfir aydur:

Karanku aşıam ³ olanda kaygulu çoban

Kar-ile yağmur yağanda çaķmaķlu çoban

⁴ Südi peyniri bol kaymaķlu çoban

Kazan Bigüñ dünlügi ⁵ altun ban ivlerini biz yıķmıřuz, tavla tavla şahbaz atlarını ⁶ biz binmişüz, katar katar kıızıl devesini biz yetmişüz, karuçuķ ⁷ anasını biz getürmişüz, ağır hazine bol aķçasını biz yağmalamışuz, ⁸ kaķa beñzer kıızı gelini biz yesir itmişüz, kırķ yigidi-ilen Kazanuñ ⁹ oğlını biz getürmişüz, kırķ ince billü kıız-ile Kazanuñ halalını ¹⁰ biz getürmişüz, bere çoban ırağundan yakınuñdan berü gelgil, baş ¹¹ indürüp bağır başgil, biz kâfireselam virgil, öldürmeyelüm, ¹² Şöķli Melike seni iletelüm, saña biglik ah virelüm. Çoban aydur:

¹³ İlaķırdı söyleme mere itüm kâfir

İtüm-ile bir yalaķda yundım ićen ¹ azgün kâfir

Altuñdağı alaca atuñ ne ögersin

Ala başlu ² kiçimçe gelmez maña

Bařuñadağı tuğılgañı ne ögersin mere kâfir

Başumadağı ³ borkümçe gelmez maña

Altmış tutam gönderüñi ne ögersin murdar kâfir

⁴ Kıızılçuķ degenegümçe gelmez maña

Kılıcuñı ne ögersin mere kâfir

Egri ⁵ başlu çevgenümçe gelmez maña

Bilügüñde toķsan oķuñ ne ögersin ⁶ mere kâfir

Ala kollu sapanumça gelmez maña
İrağnuñdan yakınuñdan berü ⁷ gelgil
Yigitlerüñ zarbını görgil andan ötgil
didi (Ergin, 2011, s.97-98).

Hikâyenin devamında Kazan Bey yurduyla ilgili kötü bir rüya görür. Bunun üzerine yurdunu kontrol etmek üzere yola çıkan Kazan Bey, kardeşi Kara Göne'den çıktıkları avı bozmamasını ister. Kazan Bey her koşulda devletini düşünen vatansever bir Oğuz beyidir.

Meger hanum ol gice kalın Oğuzuñ¹⁰ devleti, Bayındır Hanuñ güyegüsi Ulaş oğlu Salur Kazan¹¹ kara kayğulu vâkı'a gördi. Sermurdi örü tırdı, aydur: ¹² Bilür-misin qarındaşum Kara Göne düşümde ne görindi, kara kayğulu ¹³ vâkı'a gördüm,¹ gökden ıldırım ağ-ban ivüm üzerine şakır gördüm, düm kara ² pusarık ordumuñ üzerine tökilür gördüm, kuduz kırtlar ³ ivümi dalar gördüm, kara deve eñsemenden karvar gördüm, karğu gibi⁴ kara saçum uzanur gördüm, uzanuban gözümü örter gördüm, ⁵ bilegümden on parmağımı kanda gördüm, niçe kim bu düşi gördüm, ⁶ şundan berü 'aqlum uşşum dire bilmen, hanum kardaş menüm bu düşümü ⁷ yorgıl maña didi. Kara Göne aydur: Kara bulut didüğüñ senüñ⁸ devletüñdür, kar ile yağmur didüğüñ leşkerüñdür, saç ⁹ kayğudur, kan karadur, kalasıñ yora bilmen Allah yorsun ¹⁰ didi. Böyle diğec Kazan aydur: Menüm avımı bozma, leşkerümü tağıtma, ¹¹ ben bugün koñur ata kakıram, üç günlük yolu bir günde aluram, ¹² öyle olmadın yurdum üstine varuram, eger sağdur esen¹³dür aħşam olmadın gine ben saña gelürem, ordum sağ esen ¹ degül ise başuñuza çara idüñ, men daħı gıtdüm didi. ² Koñur atın mahzumladı Kazan Big yola gitti (Ergin, 2011, s.99-100).

Hikâyenin sonunda vatanları uğruna düşmanla çarpışan Oğuzların savaşı anlatılır. Vatansever Oğuzlar bu mücadeleyi kazanır.

Gümbür gümbür nakaralar döğildi, burması altın tuç ⁶ borılar çalındı. Ol gün ciğerinde olan er yigitler belürdi. ⁷ Ol gün muħannetler şapa yir gözetdi. Ol gün bir kıyamət ⁸ savaş oldu, meydan tolu baş oldu. Başlar kesildi ⁹ top kibi. Şahbaz şahbaz atlar yügürdi, nalı düşdi. Ala ¹⁰ ala gönderler süsildi. Kara polat öz kılıçlar çalındı, ¹¹ yalmanı düşdi. Üç yeleklü kayın oklar atıldı, demreni ¹² düşdi. Kıyamatuñ bir günü ol gün oldu. Big nökerden ¹³ nöker biginden ayrıldı. Taş Oğuz bigleri-y-ile Delü Tundar ¹ sağdan depdi. Cılasun yigitler-ile Kara Göne oğlu Delü ² Budak soldan depdi. İç Oğuz bigleri-y-ile Kazan düpe ³ depdi, Şöklı Melike havalı oldu, Şöklı Meliki böğür ⁴ dübeni atdan yire şaldı, ğafillüçe kara başın alup ⁵ kesdi, kaşşaduban alça kanın yir yüzine dökdi. Sağ ⁶ tarafda Kara Tüken Melike Kıyan Selçük oğlu Delü Tundar ⁷ karşı geldi, sağ yanını kılıçladı yire şaldı. Sol ⁸ tarafda Buğaçuk Melike Kara Göne oğlu Delü Budak karşı ⁹ geldi, altı perlü gürz ile depesine katı tuta urdı, ¹⁰ dünya 'âlem gözine karañu oldu, at boynın kuçakladı ¹¹ yire düşdi. Kazan Bigüñ kartaş kâfirüñ tuğı-y-ile ¹² sancağını kılıçladı yire şaldı. Derelerde depelerde ¹³ kâfire kırğun girdi, leşine kuzğun üşdi. On ¹ iki biñ kâfir kılıçdan kiçdi. Biş yüz Oğuz yigitleri ² şehid oldu. Kaçanın Kazan Big komadı, aman diyenini ³ öldürmedi. Kalın Oğuz bigleri toyum oldu. Kazan ⁴ Big ordusını oğlanını uşağını hazinesini aldı girü ⁵ döndi. Altın tahtında yine ivini dikdi (Ergin, 2011, s.114).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da Uruz Bey, babasının kendisini hudut boylarına, vatan savunmasını yaparken babasını izleyip öğrenmeye götürmediğinden yakınır. Kazan Bey, oğlu Uruz'u hudut boylarına çıkararak vatan savunmasını ve savaşmayı öğreteceğinden bahisle beylerden müsaade ister.

Uruz burada şoylamış, görelüm hanum ne şoylamış:
⁹ Aydur:

A big baba

Deveçe böyümişsin köşekçe ‘akluñ yok

¹⁰ Depeçe böyümişsin tatiça beynüñ yok

Hüneri oğul ¹¹ atadan-mı görür öğrenür, yohsa atalar oğuldan-mı öğrenür, ¹² kaçan sen meni alup kâfir serhaddına çıkarduñ kılıç çalup ¹³ baş kesdün, men senden ne gördüm ne öğrenem didi. Kazan ¹ Big elin eline çaldı, kaş kaş güldi, aydur: A bigler ² Uruz hub söyledi, şeker yidi, bigler siz yinüz içünüz ³ şöhetünüz tağıtmañuz, men bu oğlanı alayın ava gideyin, ⁴ yidi günlük azuğ-ile çıkayın, oñ atduğum yirleri kılıç ⁵ çalup baş kesdügüm yirleri göstereyim, kâfir serhaddına, ⁶ Cızığlara, Ağlayana, Gökçe Tağa aluban çıkayın, soñra ⁷ oğlana gerek olur a bigler didi (Ergin, 2011, s.156).

Ava çıkan Kazan Bey ve oğlu Uruz Bey’in üzerine düşman gelir. Kazan Bey hiç tereddütsüz vatanını düşmana karşı savunur.

Kazan Big gördi ³ ki kâfir katı yaklaştı. Atından indi, aru sudan abdest aldı, ⁴ ağ alnın yire kodı iki rik‘at namaz kıldı. Adı görklü ⁵ Muhammedi yad getürdi, kara dinlü kâfire göz karartdı, ⁶ haykırdı, at şaldı karşı vardı, kılıç urdı. ⁷ Gümbür gümbür tavullar çalındı, burması altun tuç ⁸ borılar çalındı. Ol gün cılasun big erenler döne ⁹ döne savaştı. Ol gün kara Polat öz kılıçlar çalındı. ¹⁰ Ol gün karğu dillü kayın oñlar atıldı, ala evren ¹¹ süvri cıdalar süsildi. Ol gün nâmerdler muhânetler ¹² şapa yir gözetdi (Ergin, 2011, s.160-161).

Hikâyenin sonunda Kazan Bey, Burla Hatun ve Oğuz beyleri düşman üzerine akın yaparak vatanlarını savunurlar. Oğuzlar bu akından zaferle çıkar.

Bi-tekellüf kâfire at şaldılar kılıç urdılar. Ol ³ gün cigerinde olan er yigitler belürdi. Ol gün ⁴ nâmelerdler şapa yir gözetdi. Bir kıyamet savaş oldu, ⁵ meydan tolı baş oldu. Kıyamatuñ bir gün oldu. ⁶ Big nökerden nöker bigden ayrıldı. Taş Oğuz bigleri ile ⁷ Tundar şağa depdi, Cılasun yigitleri-y-ile Kara Budağ ⁸ şola depdi. Kazan kendü düpe depdi. Tekür ile ⁹ Şökli Melike havala oldu, böğürdübeni atdan yire şaldı ¹⁰ alça kanın yir üzerine dökdi. Sağ tarafta Kara Tüken ¹¹ Melike Tundar karşı geldi, kılıçladı yire ¹² şaldı. Şol tarafta Buğaçuk Melike Kara Budağ karşı ¹³ geldi, şaңçubanı yire şaldı, depretmedin başın kesdi ¹ Boyı uzun Burla Hatun Kara tuğın kâfirü kılıçladı, ² yire şaldı. Tekür alındı. Kâfir kaçdı. Derelerde ³ kâfire kırgun girdi. On biş biñ Kâfir kimi kırıldı, ⁴ kimi tutıldı. Kazan oğlu üzerine geldi. İndi, elin ⁵ çözdü. Kuça kuça ata-y-ile oğul görşdi. Üç ⁶ yüz yiğit Oğuzdan şehid oldu. Kazan oğlançuğun ⁷ kurtardı, girü döndü. Gazâ mubârek oldu. Oğuz ⁸ bigleri toyum oldu (Ergin, 2011, s.175-176).

Begil Oğlu Emren’in Destanı’nda Begil, Oğuza karakolluk yaparak vatansever bir Bey olduğunu gösterir.

⁵ Kam Gan oğlu Han Bayındır yirinden tırmuş-idi. Ağ ⁶ ban ivini kara yirün üzerine dikdürmüş-idi. Ala şayvan ⁷ gök yüzine aşanmış-idi. Biñ yirde ipek halıçası ⁸ döşenmiş-idi. İç Oğuz Taş Oğuz bigleri yığnak ⁹ olmuş-idi. Tokuz tümen Gürcistanuñ haracı geldi. ¹⁰ Bir at bir kılıç bir çomak getürdiler. Bayındır Han katı ¹¹ saht oldu. Dedem Korkut geldi şadılık çaldı, ¹² hanum niye saht olursun didi. Aydur: Niçe saht olmayam, ¹³ her yıl altun akça gelür-idi yigide bige virür- idük hatıraları ¹ hoş olur-idi, şimdi buni kime virelüm kim hatırı hoş ² ola didi. Dede Korkut aydur: Hanum bunuñ üçini dahı ³ bir yigide virelüm didi, Oğuz iline karavul olsun didi. ⁴ Han Bayındır kime verelüm didi, sağına şolına bakdı, ⁵ kimse râzı olmadı. Begil dirler-idi bir yiğit var-idi, aña ⁶ bakdı, aydur: Sen ne dirsın? Begil râzı oldu. Kalkdı ⁷ yir öpdü. Dedem Korkut himmet kılıcın biline bağladı, çomağı ⁸ omuzına bıraktı, yayı karusına kiçürdi. Şahbaz ⁹ aygırı çekdürdü buda bindi. Hışımını kavumını ayırdı, ¹⁰ ivini çözdü, Oğuzdan köç eyledi. Berdeye Genceye ¹¹ varup vatan tutdı. Tokuz tümen Gürcistan ağzına ¹² varup kondı, karavulluk eyledi.

Yad, kâfir gelse başın ¹³ Oğuza armağan gönderür-idi. Yılda bir kerre Bayındır Hân ¹ divanına varur-idi (Ergin, 2011, s.216).

Hikâyenin devamında Emren babasının rahatsızlığını fırsat bilerek üzerlerine gelen düşmana karşı koymak için babasından izin isteyerek vatanseverce davranır. Babası onun bu hareketini takdirle karşılar.

Burada ⁵ oğlan babasına şoylamış görelüm ne şoylamış :
Aydur:
Baba ne ⁶ söylersin ne aydursın
Bağrum-ile yüregim ne tağlarsın
Kaşkubanı ⁷ yirümden tırmağum yok
Yilisi kara kazılık atuma binmegüm ⁸ yok
Arku Bili Ala Tağı avlayabun aşmağum yok
Ağ ⁹ alınlı Bayınduruñ divanına varmağum yok
Kazan kimdür men anuñ ¹⁰ elini öpmegüm yok
Altıñdağı al aygırı maña virgil
Kân ¹¹ derledi çapdurayım senüñ-içün
Egni bek demür tonuñ ¹² maña virgil
Yiñ yakalar dikdüreyim senüñ-içün
Kara polad öz ¹³ kılıcuñ maña virgil
Gafillüçe başlar keseyim senüñ-içün
Karğu ¹ talı süñüñi maña virgil
Göksinden er şaңcayım senüñ ² için
Ağ yeleklü ötkün oñuñ maña virgil
Erden ere ³ kiçüreyim senüñ için
Ala gözlü üç yüz yigidüñ maña ⁴ virgil yoldaşlığa
Din-i Muhammed yolına dürişeyim senüñ-içün
didi ⁵ Begil aydur: Öleyim ağzuñ için oğul, ola kim menüm kiçmiş günümi ⁶ ańdurtmayasın didi.
(Ergin, 2011, s.220-221).

Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan'da da Kazan Bey'i esaretten kurtaran oğlu Uruz ve Oğuz beyleri düşmana akın yaparak vatanseverliklerini gösterirler.

Uruzun sefkat tamarları kaynadı, ² kara kıyma gözleri kan yaş tıldı. Atıdan yire indi, atasının ³ elin öpdı. Kazan dañı ahtarıldı yire indi, oğlunuñ ⁴ boynın öpdı. Bigler Kazan-ile oğlunuñ üzerine at şaldılar. ⁵ Çevre aldılar. Cemi'si atdan inüp Kazanuñ elin öpdiler. ⁶ Yoriyuban kâfire at şaldılar, kılıç urdılar. Derelerde ⁷ depelerde kâfire kırğun girdi. Kal'ayı aldılar. Kilisesin yıkup ⁸ mescid yaptılar (Ergin, 2011, s.242).

4.24. Yardımseverlik Değerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 24. Yardımseverlik Değerinin Hikâyelerdeki Dağılımı

HİKÂYENİN ADI	YARDIMSEVERLİK DEĞERİNİN BULUNDUĞU SAYFALAR	HİKÂYEDE TESPİT EDİLEN TOPLAM DEĞER SAYISI
Mukaddime	73	1
1.Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	80, 81	1
2.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	105	1
3.Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	119, 141, 145	3
4.Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	164, 165	1
5.Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	183, 184	1
6.Kaınlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	-	0
7.Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	-	0
8.Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	209, 210	1
9.Begil Oğlu Emren'in Destanı	-	0
10.Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	225	1
11.Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	-	0
12.İç Oğuza Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	-	0
YARDIMSEVERLİK DEĞERİNİN TOPLAM SAYISI		10

Türkçe Sözlük'te yardım, “kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet” (TDK, 2013) anlamına gelmektedir. Yardımsever ise yardım etmeyi seven, hayırseverdir. (Ayverdi, 2011, s.1338).

Yardım severlik iyilik yapmaktır. İyilik, yaşadığımız hayata anlam veren ve bize insanlığımızın değerini anlatan bir davranıştır (Şener, 1997: 146).

Hikâyelerin mukaddime bölümünde Dede Korkut'tan bahsedilirken onun yardımsever bir insan olduğuna vurgu yapılmıştır.

Korkut Ata Oğuz kavminin⁸ müşkilini hall ider-idi (Ergin, 2011, s.73).

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı'nda çocukları olmadığı için kızgın olan Dirse Han'a, karısı çocukları olması için açları doyurmasını, muhtaçları giydirmesini ve borçluları da borcundan kurtarmasını; bu yolla da onların duasını almasını tavsiye eder. Dirse ise bu tavsiyeye uyarak yardımserverliğini gösterir.

Dirse Hanuñ hatunı soylamış, görelüm ne soylamış, ³ aydur: Hay Dirse Han, baña kazab itme, incinüp acı sözler ⁴ söyleme, yirüñden örü turgıl ala çadıruñ yir yüzine ⁵ dikedürgil, atdan aygır deveden buğra koyundan koş öldürgil, ⁶ İç Oğuzuñ Taş Oğuzuñ biglerin üstüne yığnak itgil, ⁷ aç görseñ toyurgıl, yalınçak görseñ tonatgıl, borçluyı ⁸ borçından kurtargıl, depe gibi et yığ göl gibi kıımız sağdur, ⁹ ulu toy eyle, hâcet dile, ola kim bir ağzı du'ālınıñ ¹⁰ alķış-y-ile Tañrı bize bir batman 'ayal vire didi.

Dirse ¹¹ Han dişi ehlünüñ sözü-y-ile ulu toy eyledi, hâcet ¹² diledi. Attan aygır deveden buğra koyundan koş kırdurdi. ¹³ İç Oğuz Taş Oğuz biglerin üstüne yığnak itdi. Aç ¹ görse toyurdi. Yalın görse tonatdı. Borçluyı borçından ² kırtardı. Depe gibi et yığdı göl gibi kıımız sağdurdi (Ergin, 2011, s.80-81).

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı'nda Kazan Bey kendisiyle gelmesini istemediği çobanı bir ağaca bağlar ama çoban ağacı söker ve Kazan Bey'in peşinden gider. Kazan Bey'in sorusuna çobanın bu halde verdiği cevap onun yardımseverliğinin ifadesidir.

Kazan fikr eyledi, ¹ aydur: Eger çoban-ile varaçak olur-isem kalın Oğuz bigleri ² benüm başuma kakıñç kaħarlar, çoban bile olmasa Kazan kâfiri alırmaz-idi ³ dirler didi. Kazana ğayret geldi. Çobanı bir ağaca şara ⁴ şara möhkem bağladı, eylendi yorıyu virdi. Çobana aydur: ⁵ Mere çoban karnuñ açıkmamış-iken gözüñ karamamış-iken ⁶ bu ağacı kıparı gör, yoħsa seni bunda kırtlar kuşlar ⁷ yir dedi. Karaça Çoban zarb eyledi, kaba ağacı yeri-y-ile ⁸ yurdi-y-ile kıpardı, arkasına aldı Kazanuñ ardına düşdi. ⁹ Kazan bakdı gördi çoban ağacı arkasına almış ¹⁰ gelür. Kazan aydur: Mere çoban bu ağaç ne ağaçdur? Çoban ¹¹ aydur: Ağam Kazan bu ağaç ol ağaçdur kim sen kâfiri başarsın, ¹² karnuñ açığur, men saña bu ağaç-ile yimek pişürürin didi. ¹³ Kazana bu söz hoş geldi. Atından indi, çobanuñ ellerin ¹ çözdi, alnında bir öpdı, aydur: Allah menüm ivümi kırtaraçak ² olur-ise seni emiraħur eyleyeyin didi. İkiyi yola ³ girdi (Ergin, 2011, s.105).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda Kam Püre'nin oğlu kendisinden yardım isteyen bezirgânların mallarını düşman elinden kurtararak yardımseverliğini gösterir.

Kâfir dahı düşüben bir yirde ⁴ akça üleşmekde-y-idi. Bu maħalda erenlerüñ meydanı arslanı ⁵ pehlivanlaruñ kaplanı boz oğlan yetdi. Bir iki dimedi ⁶ kâfirlere kılıç urdı, baş kıalduran kâfirleri öldürdi, ⁷ ğazâ eyledi, bazirganlaruñ malını kırtardı. Bazirganlar ⁸ aydur: Big yigit bize sen erlik işledüñ, gel imdi begendüğüñ ⁹ maldan al didiler (Ergin, 2011, s.119).

Beyrek esaretten kurtulup ozan kılığında evine vardığında kız kardeşleri onu tanımadan yardım ederler.

Beyrek aydur: Ağañuzuñ başı ve gözi ¹² sadakası köhne kaftanunuz var ise geyeyin düğüne varayın, ¹³ düğünde elüme kaftan virürler, girü kaftanunuz vireyim didi. ¹ Vardılar, Beyregüñ kaftanı var-imiş, buña virdiler. Aldı ² geydi, boyı boyına bili biline kolu koluña yakışdı. ³ Ulu kıız kıardaşı bunu Beyrege beñzetdi, kıara kıyıma gözleri ⁴ kan yaş kıoldı (Ergin, 2011, s.141).

Kız kardeşlerinin yanından ayrılan Beyrek deli ozan kılığında düğüne gider. Burada Kazan Bey deli ozana ne dilerse vereceğini söyler. Beyrek ise karnını doyurmak ister. Kazan Bey ona her konuda yardım ederek bir günlük beyliğini verip istediğini yapmasına müsaade eder.

Kazan Big aydur: Mere delü ozan ¹ menden ne dilersin, çetirlü otak-mı dilersin, kıl karavaş-mı dilersin, ² altun akça-mı dilersin vireyim didi. Beyrek aydur: Sultānum ³ meni kosañ da şölen yimeginüñ yanına varsam, karnum açdur ⁴ toyur-sam didi. Kazan aydur: Delü ozan devletin depdi, ⁵ bigler bugünkü bigligüm bunun olsun, koñ nireye gider-ise ⁶ gitsün neyler-ise eylesün didi (Ergin, 2011, s.145).

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da Burla Hatun yaptığı yardımları anlatır.

Bir dañı soylamış:
Kuru kuru çaylara şu ² şaldum
Kara tonlu dervişlere nezir virdüm
Yanum ala ³ bakduğumda koñşuma eyü bakdum
Umanına usanına aş ⁴ yidürdüm
Aç görsem toyurdum yalınçak görsem tonatdum (Ergin, 2011, s.164-165).

Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı'nda Deli Dumrul'un karısı kocasının canı için canını vermek ister. Ama Deli Dumrul eşine kıyamaz ve Allah'a birlikte olmaları için dua eder. Deli Dumrul duasında Allah'ın rızasını kazanmak için muhtaçlara yardım edeceğini söyler.

Ādemiler evreni yoldaşına ⁸ kıyamadı, Allah Ta'ālāya burada yalvarmış görelüm ⁹ niçe yalvarmış:
Aydur:
Yücelerden yücesin
Kimse ¹⁰ bilmez nicesin
Görklü Tañrı
Çok cahiller seni ¹¹ gökde arar yirde ister
Sen hod mü'minlerüñ köñlinde¹²sin
Dāyim tūran cebbar Tañrı
Ulu yollar üzerine
¹³İmaratlar yapam senüñ için
Aç görsem toyurayım ¹ senüñ- için
Yalınçak görsem tonadayım senüñ için
² Alur- iseñ ikimüzüñ canın bile algıl
Kor-iseñ ikimüzüñ ³ canın bile koğıl
Keremi çok kâdir Tañrı
didi. Hâk ⁴ Ta'ālāya Delü Dumruluñ sözi hoş geldi. Azrā'ile ⁵ emr eyledi: Delü Dumruluñ atasınuñ anasınuñ canın ⁶ al, ol iki halala yüz kırk yıl 'ömür virdüm didi (Ergin, 2011, s.183-184).

Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan'da Basat, Tepegöz'ün elinden oğlunu kurtarmak için kendisinden yardım isteyen kadına bir esir vererek yardım eder.

Basat altunlu ³ günlüğün tiküp oturur iken gördiler ki bir hatun kişi ⁴ gelür. Geldi içertü Basata girdi selam virdi, ağladı, ⁵ aydur:
Avucına şıgmayan elüklü oğlı

Erdil teke buynuzından ⁶ katı yaylu
İç Oğuzda Taş Oğuzda adı bellü
Aruz ⁷ oğlu hanum Basat maña meded
didi. Basat aydur: Ne dilersin? ⁸ Karıçuk aydur: Yalançı dünya yüzinde bir er kopdı, yayılımında
⁹ Oğuz ilin kondurmadı, kara polat öz kılıçlar kesen ¹⁰ kılını kesdürmedi, karğu cıda oynadanlar
ildüremedi, ¹¹ kayn oğlu atanlar kâr kılmadı, alplar başı Kazana bir zarb ¹² urdı, kardeşı Kara Göne
elinde zebun oldu, bıyığı ¹³ kanlu Bügdüz Emen elinde zebun oldu, ağ sahallu baban ¹ Aruza kan
kuşdurdı, meydan yüzinde kardeşün Kıyan ² Selçuk ödi şındı can virdi, kalın Oğuz biglerin ³
dahı kimini zebun idüp kimini şehid eyledi, yidi ⁴ katla Oğuzı yirinden sürdi, kesim didi kesdi, ⁵
günde iki adam biş yüz koyun istedi, Yuñlu Koca ⁶ ile Yapağulu Kocayı aña hizmetkâr virdiler,
dört oğlu ⁷ olan birin virdi, üç olan birin virdi, iki ⁸ olan birin virdi, iki oğlançuğum var-idi birin
⁹ virdüm biri kaldı, çevürildi nevbet girü maña geldi, ¹⁰ anı dahı isterler, hanum maña meded didi.
...
Ol hatun ¹¹ kişiye bir esir virdi, var oğluñı kırtar didi. ¹² Hatun aldı, geldi, oğlu yirine virdi
(Ergin, 2011, s.209-210).

Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı'nda Ters Uzamış, Uşun Koca oğlu Egrek'e oturduğu yeri yaptığı hangi iş ile hakettiğini sorar. Sorusunda sıraladığı ve Oğuzlar tarafından önemli görülen işler arasında muhtaçlara yardım etmek de vardır.

Meger hanum gine bir gün bigleri başup ⁵ oturıcağ, Ters Uzamış dirler-idi Oğuzda bir yiğit ⁶ var-idi, aydur: Mere Uşun Koca oğlu bu oturan bigler ⁷ her biri oturduğu yiri kılıcı-y-ile etmeği-y-ile alupdur, mere sen ⁸ baş mı kesdün kan-mı tökdün aç-mı toyurduñ yalıncağ-mı ⁹ tonatduñ didi (Ergin, 2011, s.225).

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

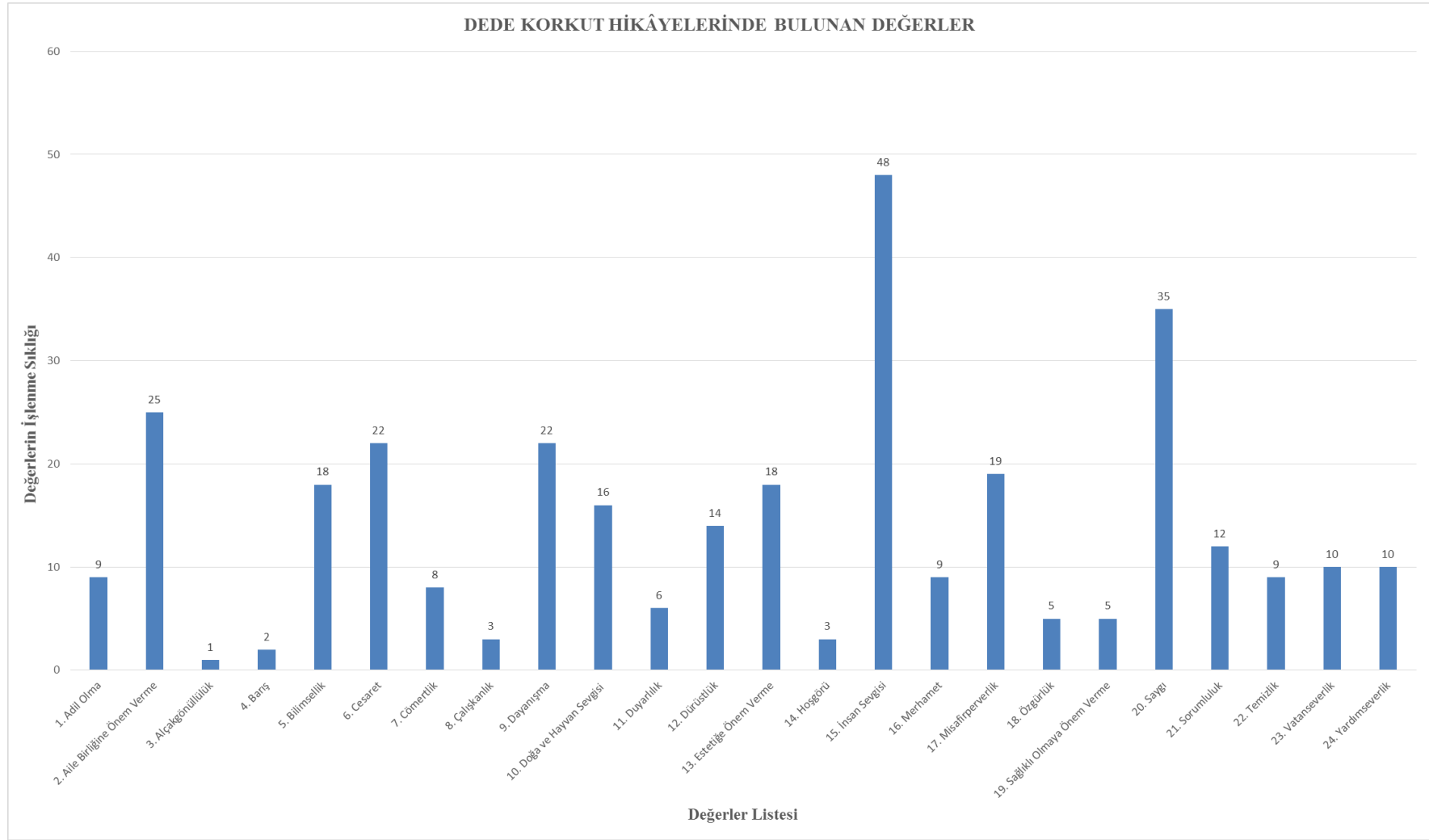
Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgulardan yola çıkarak ulaşılan sonuçlar ve bunlara yönelik öneriler dile getirilmiştir.

5.1. Sonuç

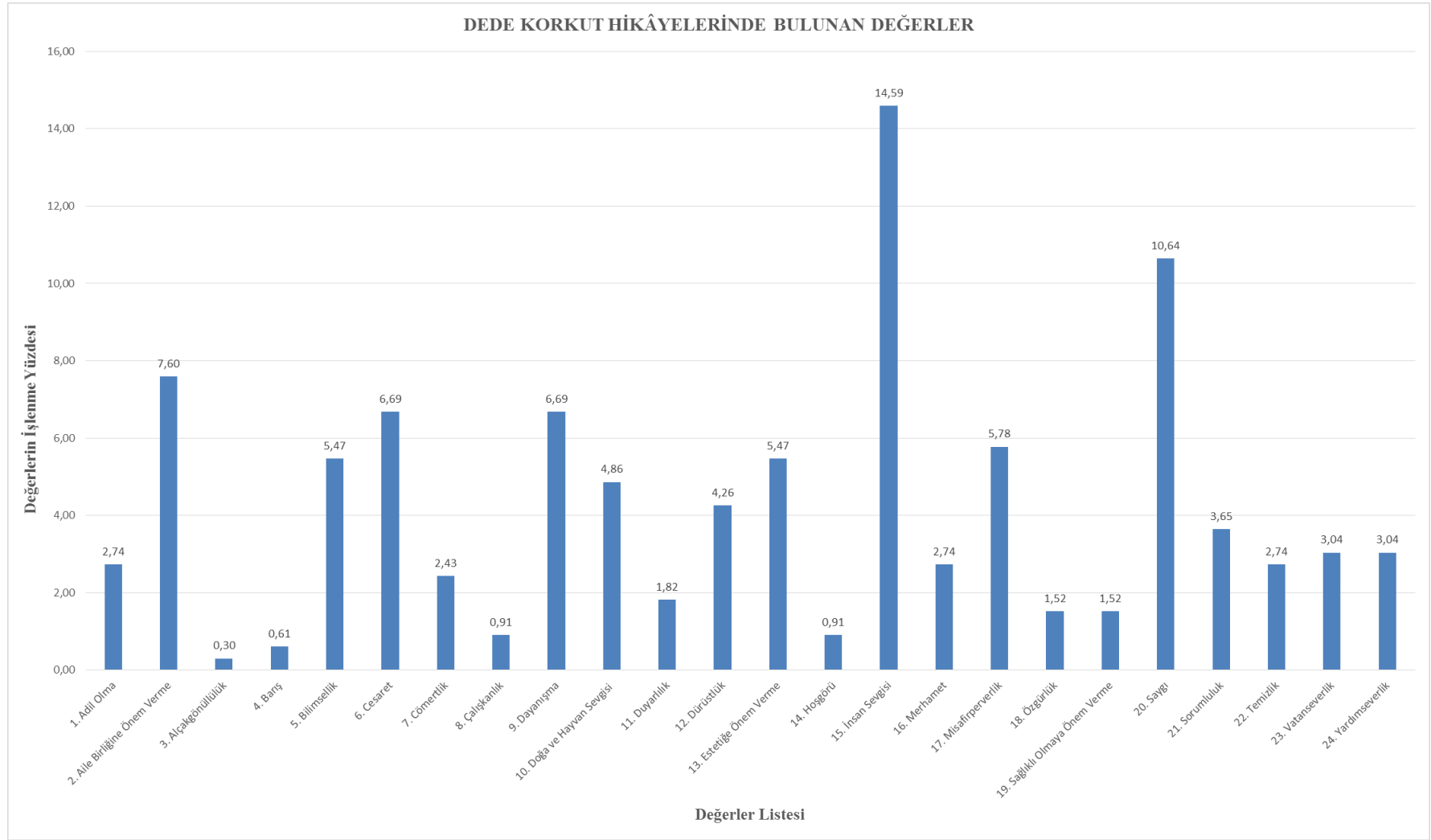
Çalışmada Dede Korkut Kitabı içerisinde yer alan 12 hikâye ve bir giriş bölümü incelenmiştir. İncelemenin sonucunda eserde yer alan değerlerin oranı şu şekildedir: Adil olma %2,74; aile birliğine önem verme %7,60; alçakgönüllülük %0,30; barış %0,61; bilimsellik %5,47; cesaret %6,69; cömertlik %2,43; çalışkanlık %0,91; dayanışma %6,69; doğa ve hayvan sevgisi %4,86; duyarlılık %1,82; dürüstlük %4,26; estetik %5,47; hoşgörü %0,91; merhamet %2,74; misafirperverlik %5,78; özgürlük %1,52; sağlıklı olmaya önem verme %1,52; saygı %10,64; sevgi %14,59; sorumluluk %3,65; temizlik %2,74; vatanseverlik %3,04; yardımseverlik %3,04. Eserde en çok sevgi değerine rastlanmıştır. Bu değeri sırasıyla saygı, dayanışma, cesaret ve misafirperverlik değeri takip etmektedir. Eserde en az alçakgönüllülük değeri işlenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre Dede Korkut Hikâyeleri sahip olduğu değerleri ile değerler eğitiminde kullanılmaya uygun bir eserdir. Çalışmaya ait sonuçlar aşağıdaki tablo ve şekillerde verilmiştir.

Tablo 25. Dede Korkut Hikâyelerinde Bulunan Değerlerin Dağılımı

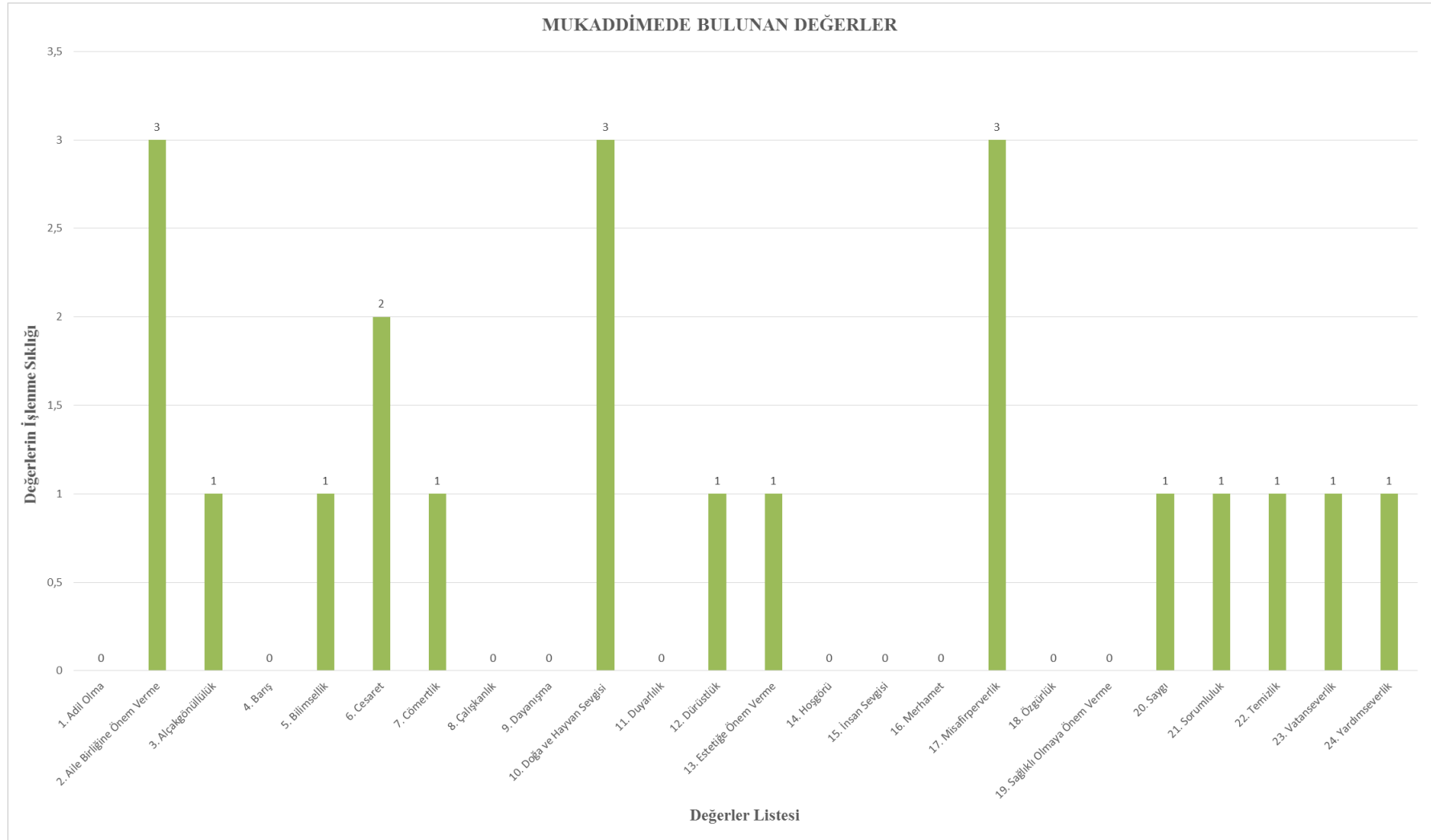
	Mukaddime	1. Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı	2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı	3. Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	4. Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan	5. Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı	6. Kañlu Koca Oğlu Kan Turalı Destanı	7. Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı	8. Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan	9. Begil Oğlu Emren'in Destanı	10. Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı	11. Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan	12. İç Oğuza Taş Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan	TOPLAM	YÜZDELİK DİLİM
1. Adil Olma	0	2	1	1	1	0	0	0	3	0	0	0	1	9	2,74
2. Aile Birliğine Önem Verme	3	1	1	5	2	1	4	1	2	1	4	0	0	25	7,60
3. Alçakgönüllülük	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,30
4. Barış	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2	0,61
5. Bilimsellik	1	1	1	5	5	1	2	0	1	0	1	0	0	18	5,47
6. Cesaret	2	0	2	1	4	1	3	2	1	1	3	1	1	22	6,69
7. Cömertlik	1	0	0	1	2	0	1	0	0	0	1	0	2	8	2,43
8. Çalışkanlık	0	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	3	0,91
9. Dayanışma	0	2	3	4	4	0	3	2	0	1	0	2	1	22	6,69
10. Doğa ve Hayvan Sevgisi	3	0	3	3	2	0	2	0	0	3	0	0	0	16	4,86
11. Duyarlılık	0	1	1	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	6	1,82
12. Dürüstlük	1	1	0	1	1	0	1	0	1	0	0	6	2	14	4,26
13. Estetiğe Önem Verme	1	1	1	4	0	0	3	1	0	1	4	2	0	18	5,47
14. Hoşgörü	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0,91
15. İnsan Sevgisi	0	2	2	9	15	5	6	1	1	1	4	1	1	48	14,59
16. Merhamet	0	0	3	3	1	1	1	0	0	0	0	0	0	9	2,74
17. Misafirperverlik	3	3	1	3	2	0	2	0	2	1	0	1	1	19	5,78
18. Özgürlük	0	1	2	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	5	1,52
19. Sağlıklı Olmaya Önem Verme	0	1	0	1	0	0	0	0	1	2	0	0	0	5	1,52
20. Saygı	1	0	1	6	2	3	4	1	2	5	4	3	3	35	10,64
21. Sorumluluk	1	1	1	1	2	0	1	0	1	1	1	1	1	12	3,65
22. Temizlik	1	0	1	2	3	0	1	0	0	0	1	0	0	9	2,74
23. Vatanseverlik	1	0	3	0	3	0	0	0	0	2	0	1	0	10	3,04
24. Yardımseverlik	1	1	1	3	1	1	0	0	1	0	1	0	0	10	3,04
TOPLAM	21	19	30	57	51	13	37	9	16	20	24	18	14	329	100,00

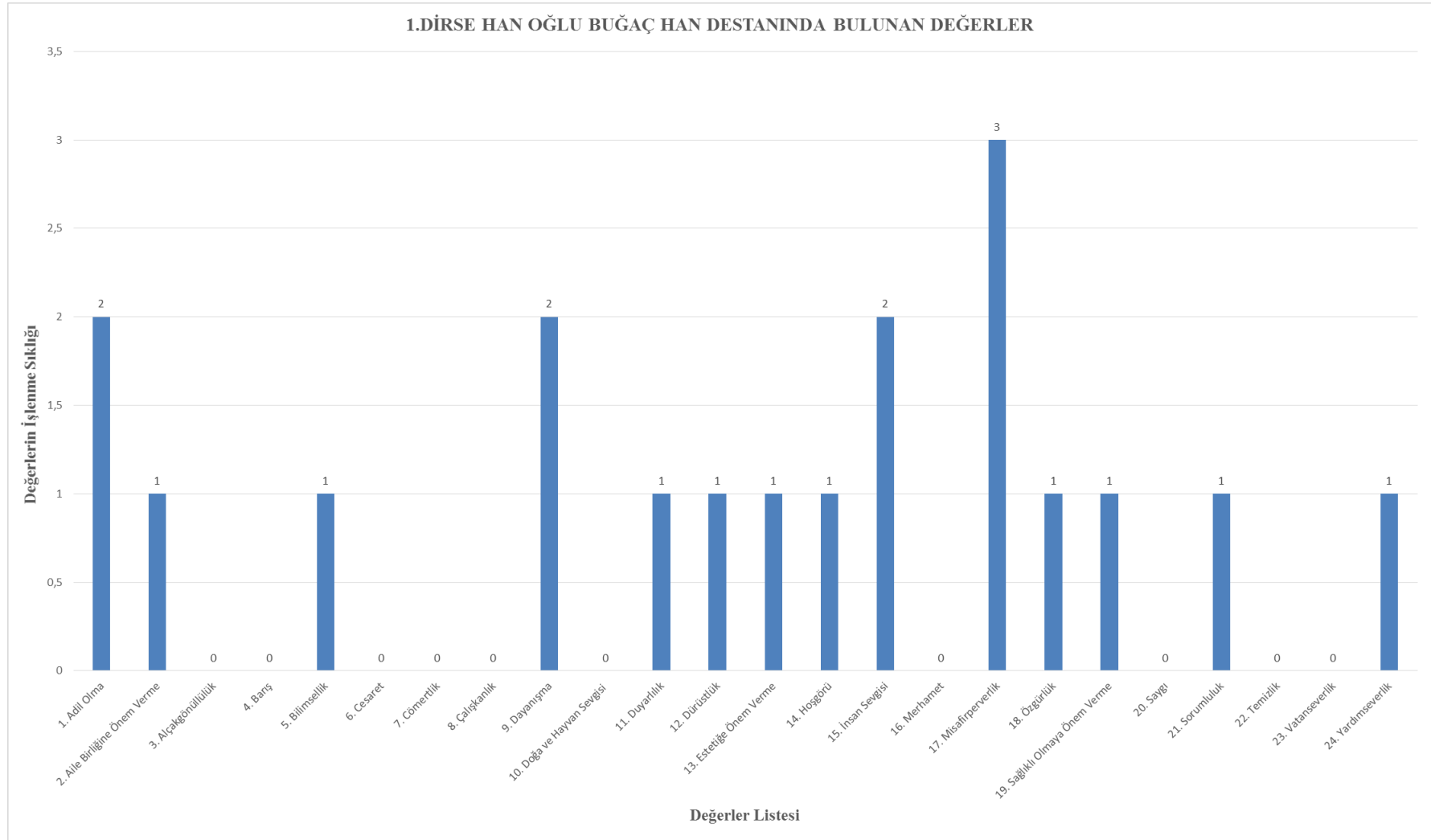
Şekil 1. Dede Korkut Hikâyelerinde bulunan değerler

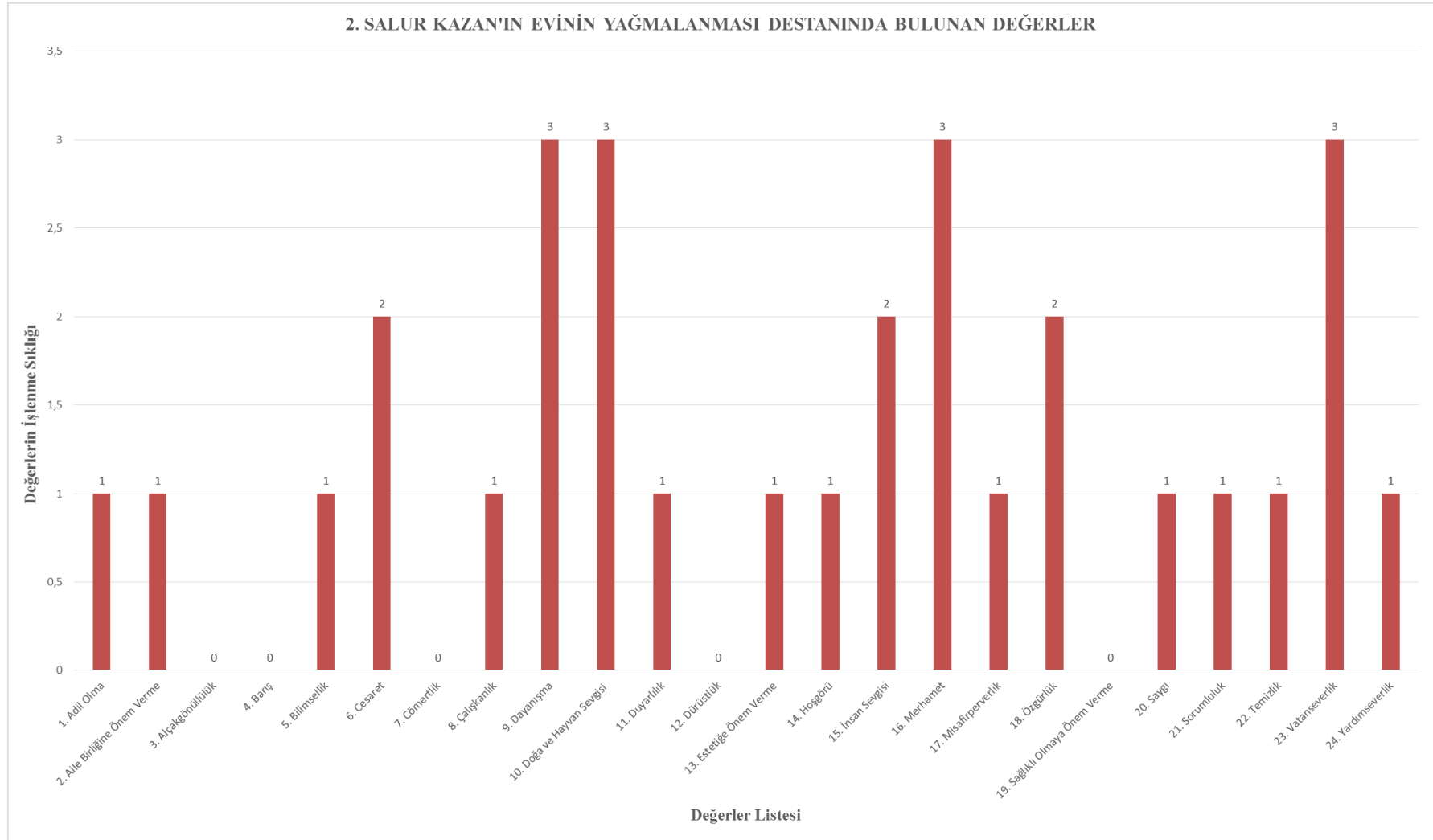
Şekil 2. Dede Korkut Hikâyelerinde bulunan değerler (yüzde)

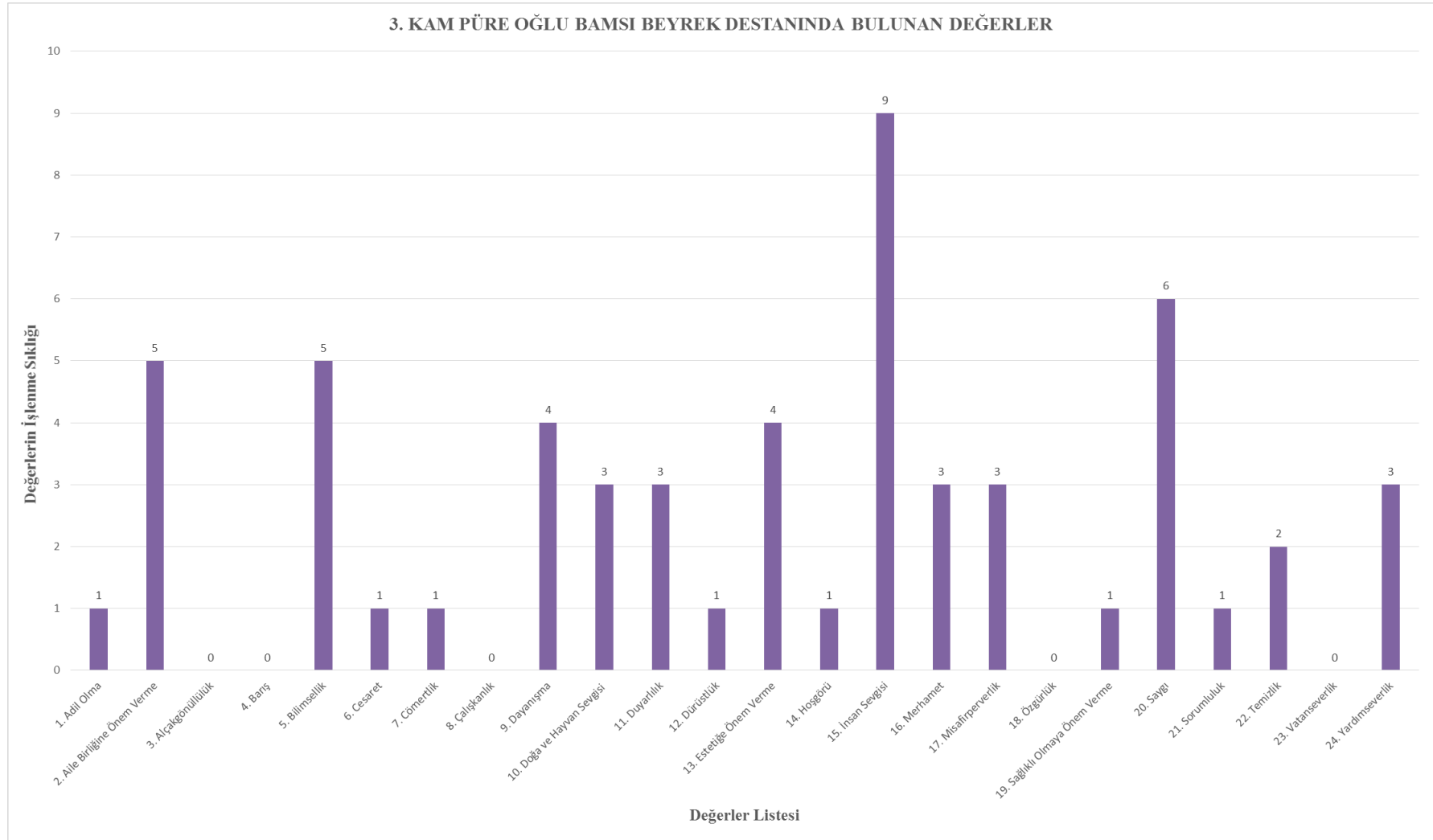
Şekil 3. Mukaddime’de bulunan değerler

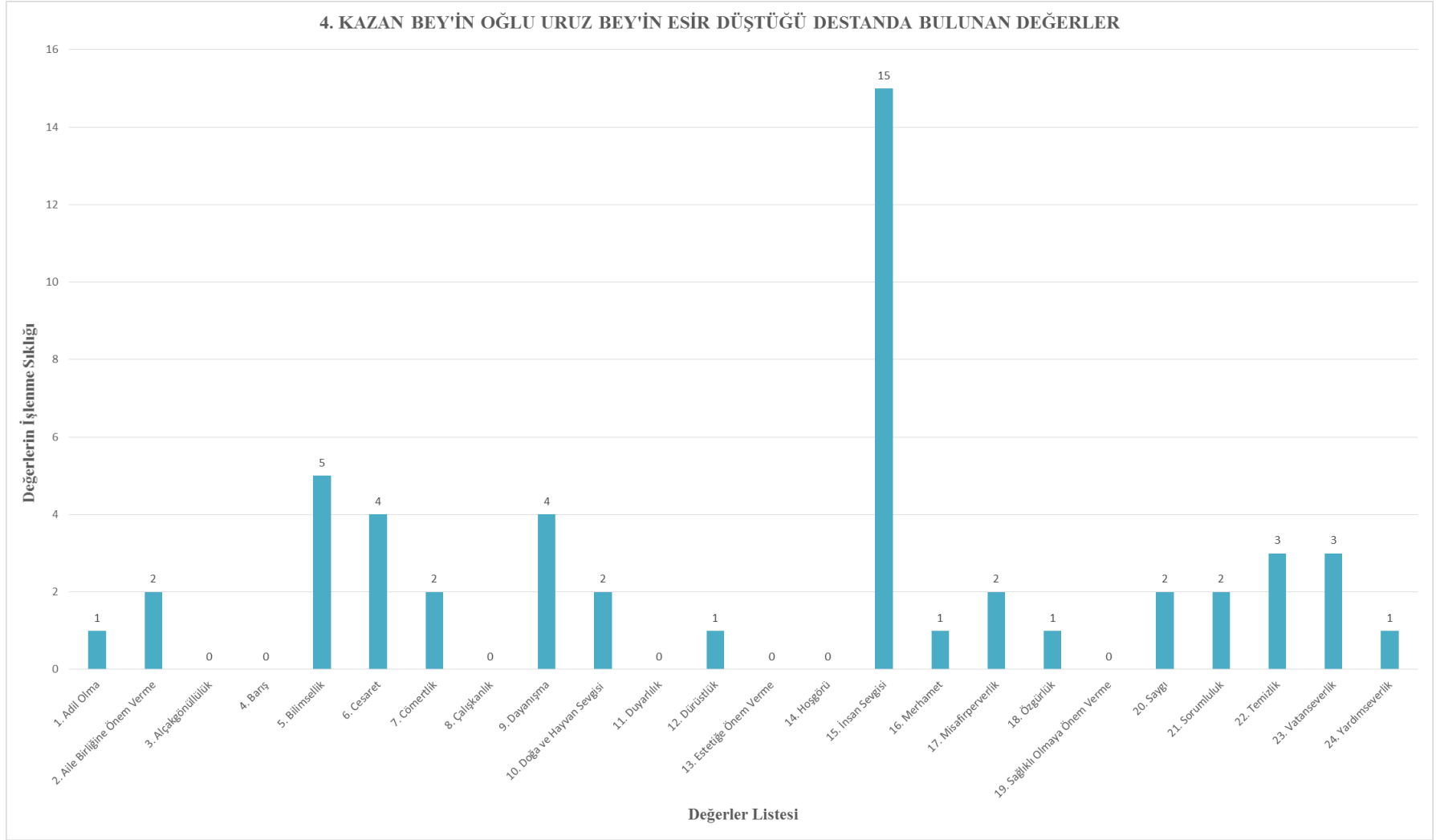
Şekil 4. Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı'nda bulunan değerler

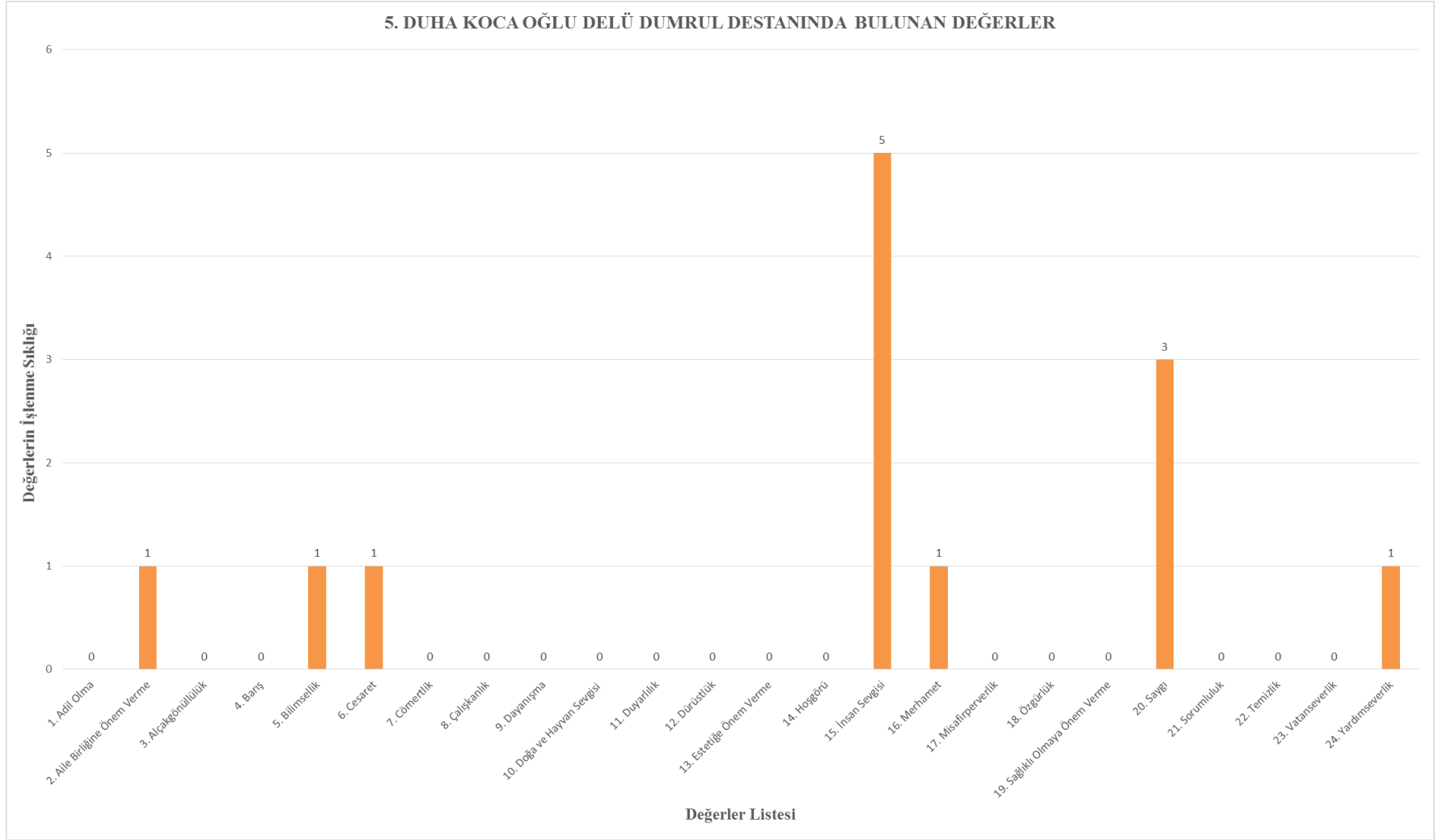
Şekil 5. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı'nda bulunan değerler

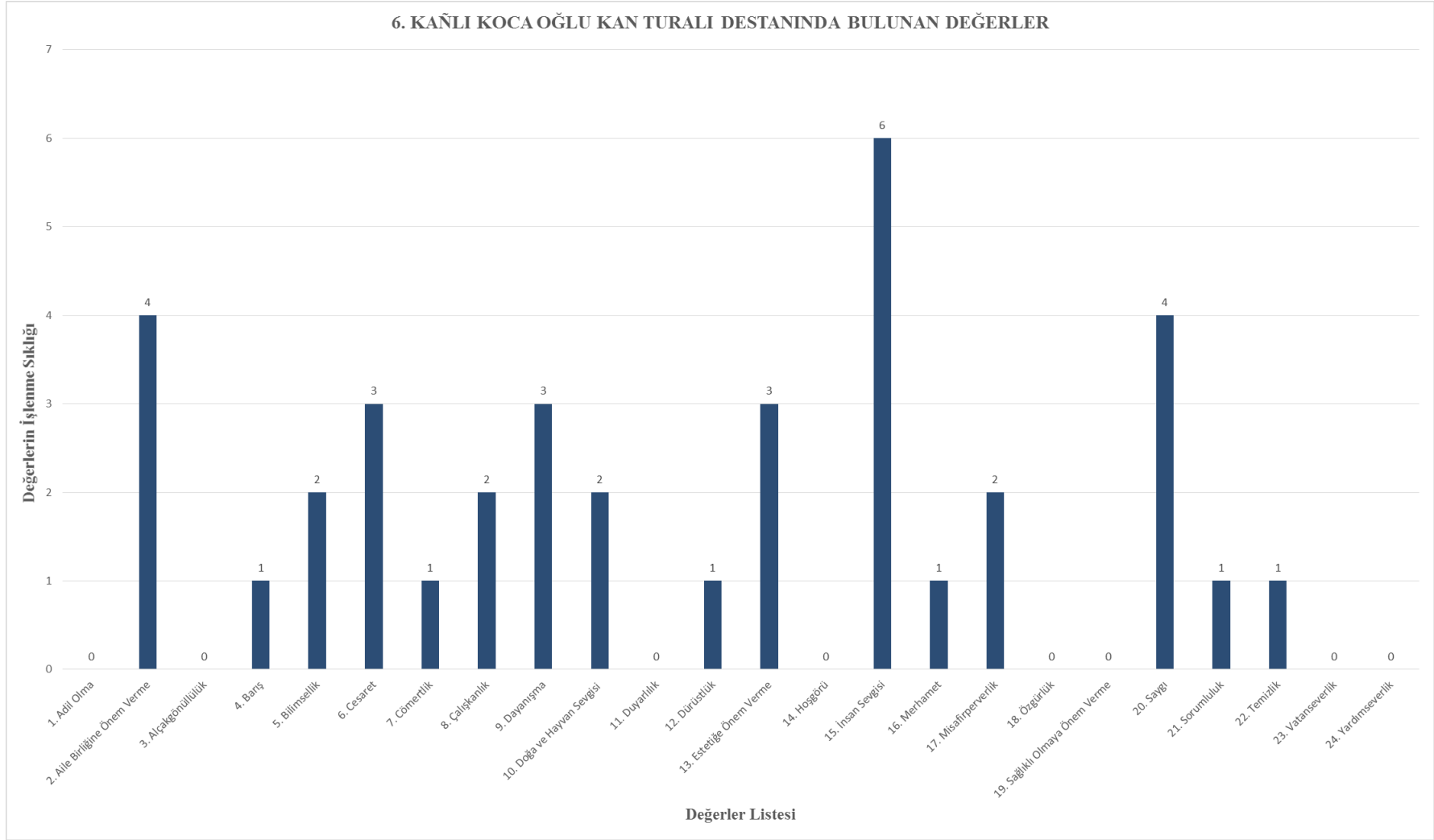
Şekil 6. Kam Püre Oğlu Bamsi Beyrek Destanı'nda bulunan değerler

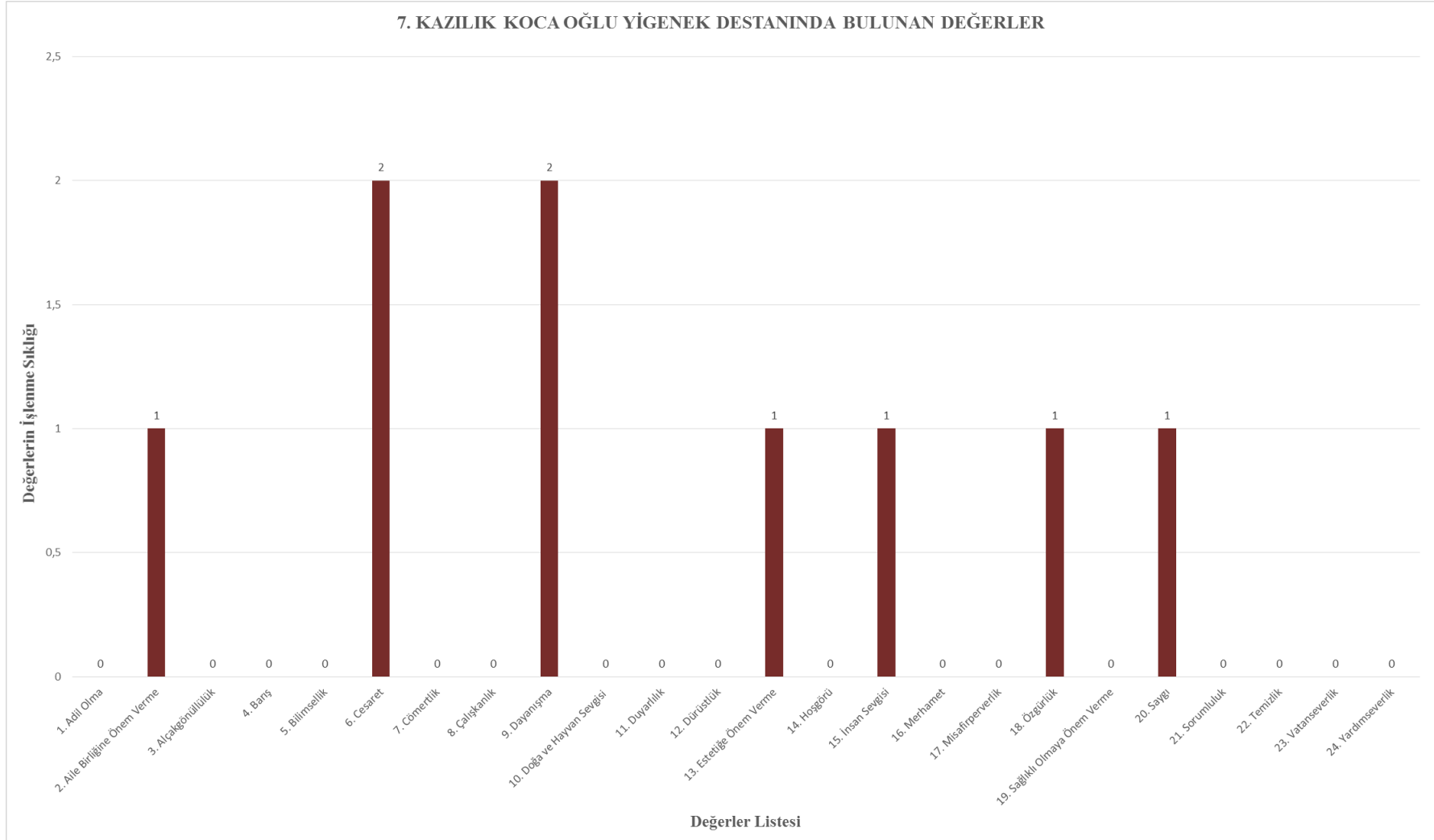
Şekil 7. Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan'da bulunan değerler

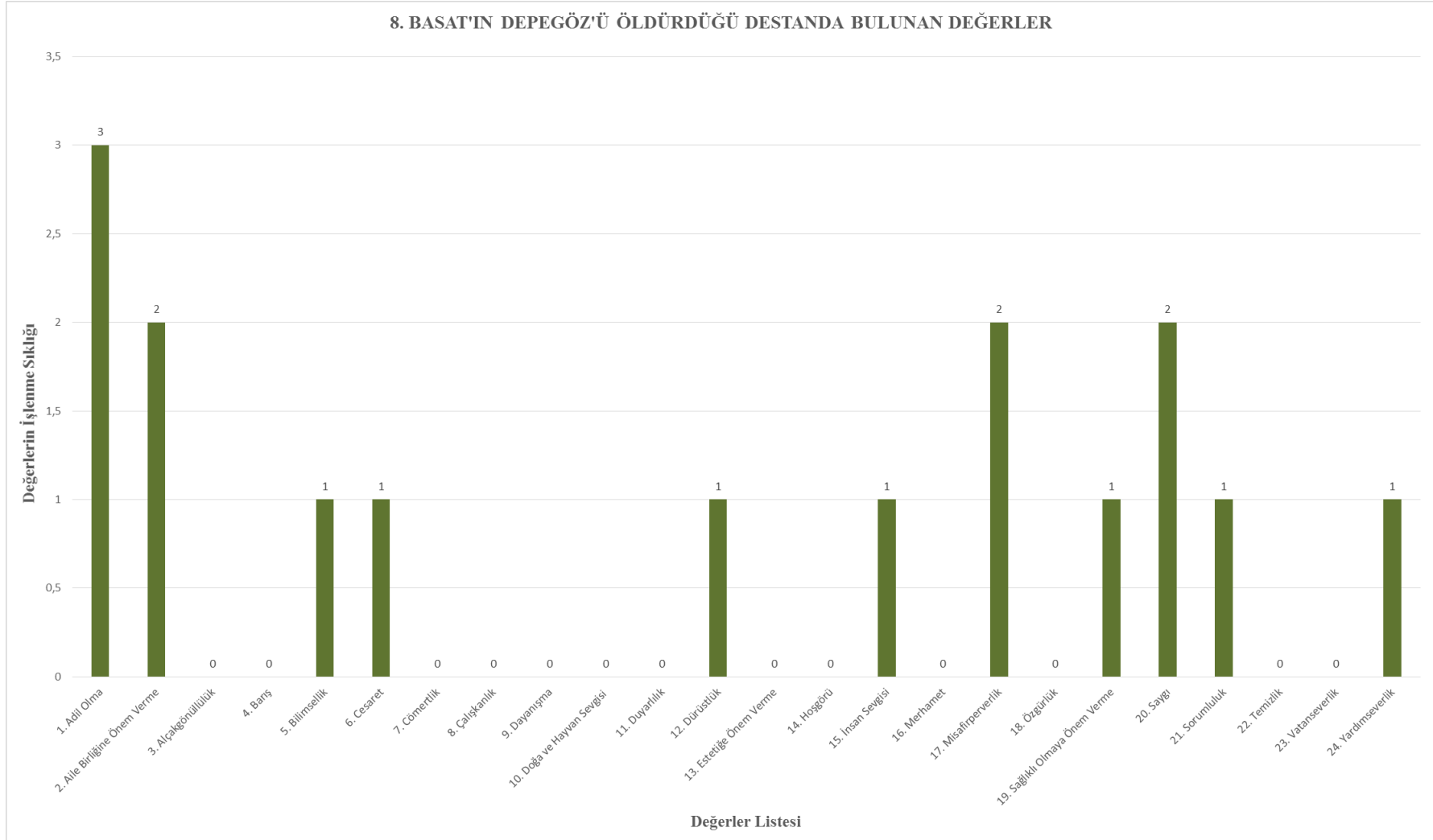
Şekil 8. Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı'nda bulunan değerler

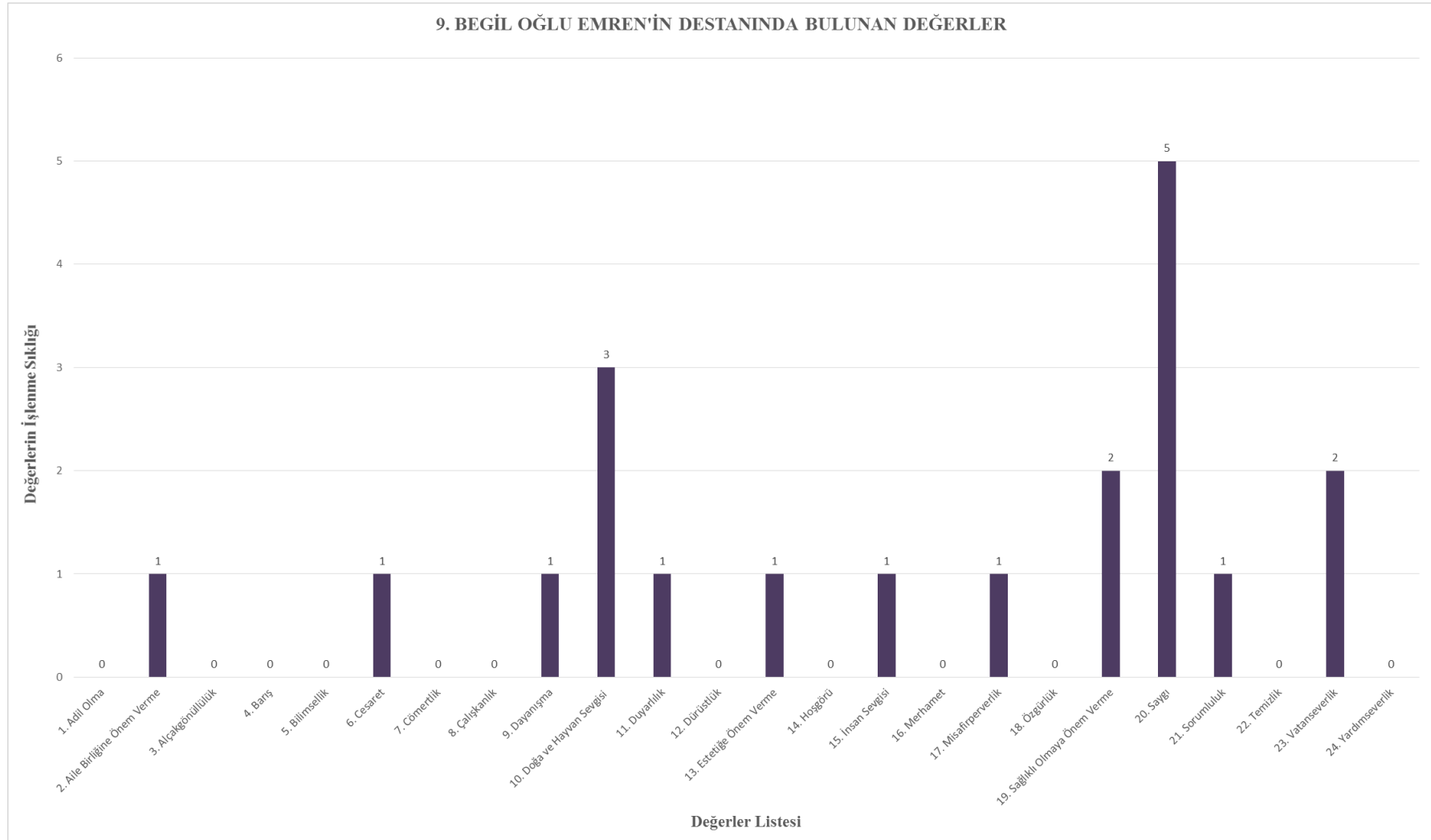
Şekil 9. Kañlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda bulunan değerler

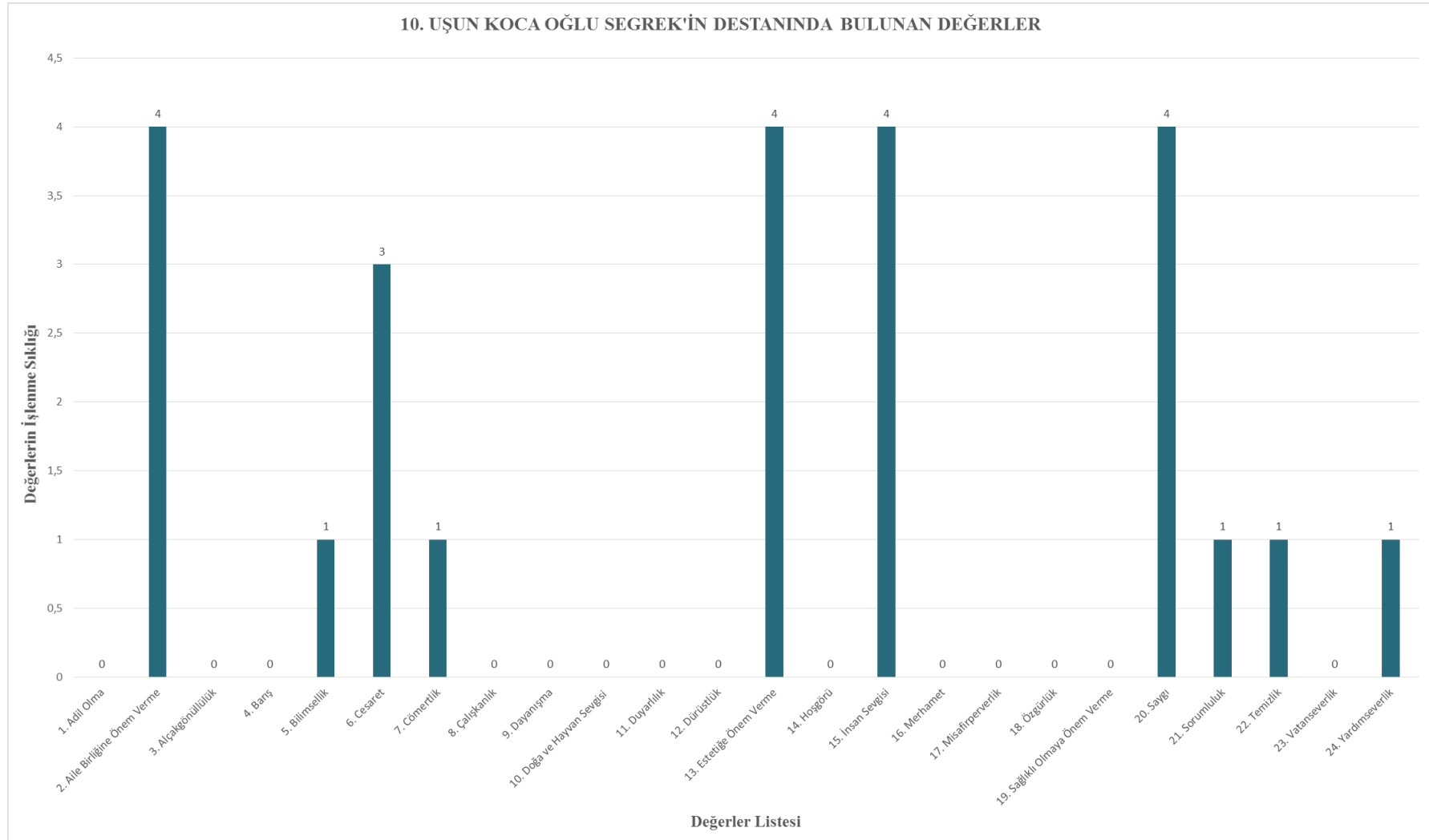
Şekil 10. Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı'nda bulunan değerler

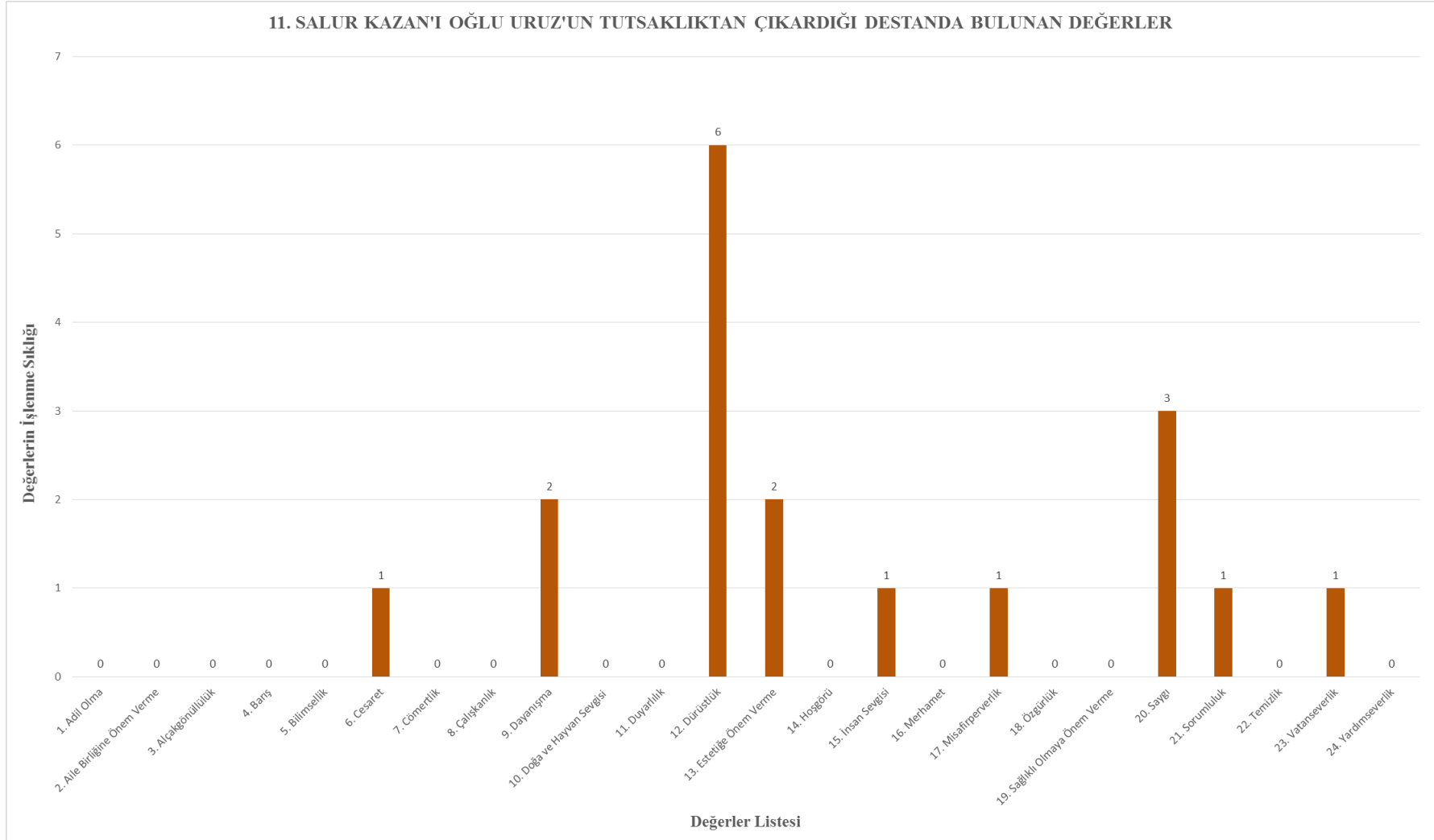
Şekil 11. Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan'da bulunan değerler

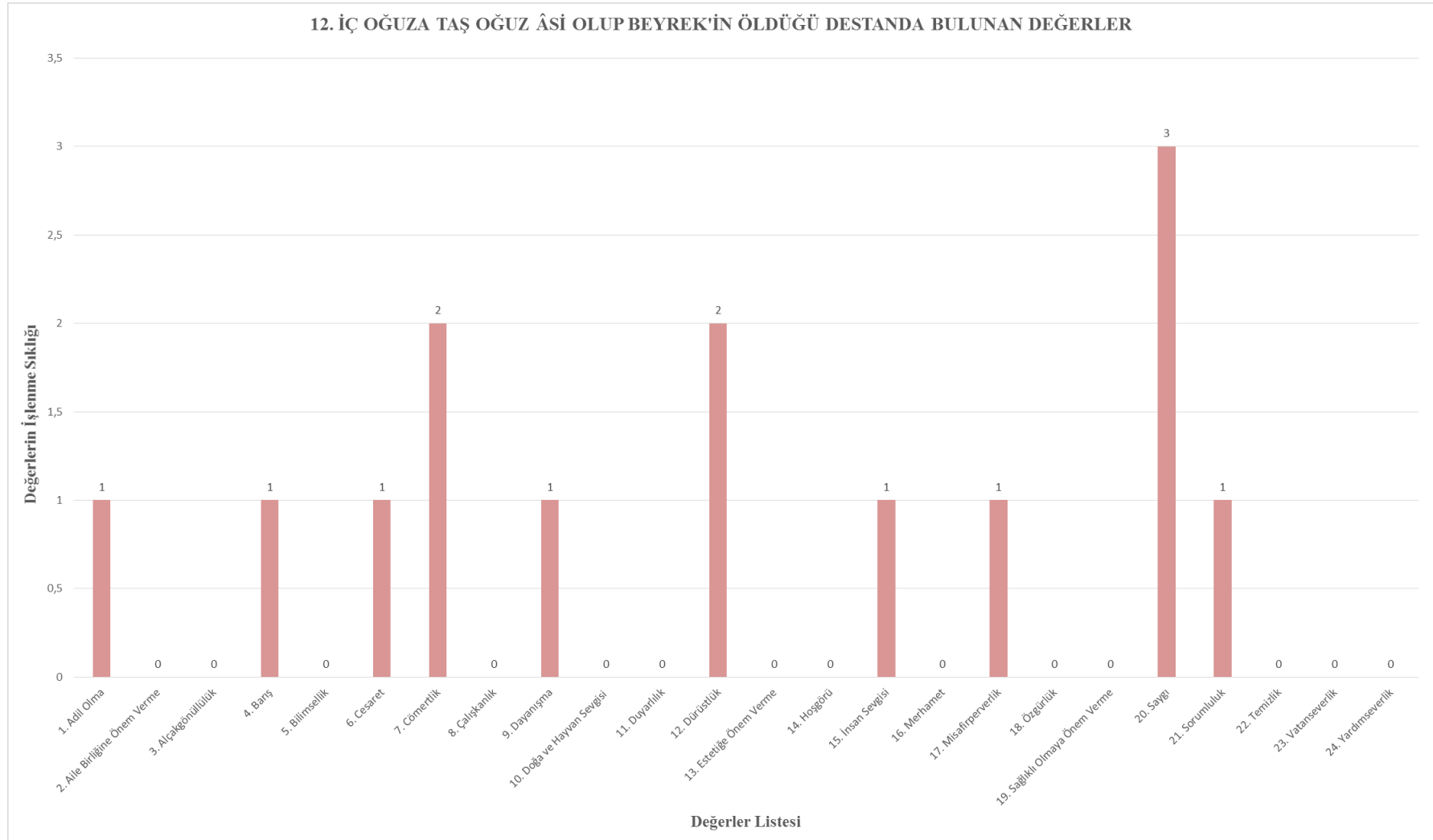
Şekil 12. Begil Oğlu Emren'in Destanı'nda bulunan değerler

Şekil 13. Uşun Koca Oğlu Segrek'in Destanı'nda bulunan değerler

Şekil 14. Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan'da bulunan değerler

Şekil 15. İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'da bulunan değerler

5.2. Öneriler

1. Türk Edebiyatı ve Dil ve Anlatım dersleri öğretim programlarında; öğrencilere aktarılacak değerlerin neler olacağı, değerlerin nasıl öğretileceği ve hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği yer almalıdır.
2. Öğretim programlarında yer alacak değerler, uzmanlarca sınıf seviyelerine göre tespit edilmeli ve bu değerlerin nitelikleri, kazanımları ortaya konulmalıdır.
3. Öğretim programlarında, değerler eğitime yönelik etkinliklere de yer verilmelidir.
4. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenleri, değerlerin aktarımı konusunda teşvik edilmelidir. Öğretmenler okul içinde ve dışında, öğrencilere örnek davranışlar sergilemelidir.
5. Öğretmen adayları lisans döneminde değerler eğitimi konusunda bilgilendirilmeli, bu konuda uygulamalı çalışmalar yapılmalıdır. Mezun olup ataması yapılan öğretmenlerin değerler eğitimi konusunda bilgilendirilmesine hizmet içi eğitim kursları ile devam edilmelidir.
6. Yayınevlerince basılan “Dede Korkut Hikâyeleri” kitabı, eserin değer aktarma işlevi göz önünde bulundurularak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından denetimden geçirilmelidir.
7. “Dede Korkut Hikâyeleri” Türk Edebiyatı’nın başyapıtlarından biri olduğundan tüm eğitim kurumlarının kütüphanelerinde yeterli sayıda yer alması sağlanmalıdır.
8. Ders kitabı hazırlayacak olan yazarlar, Dede Korkut Hikâyelerinden alacakları metinleri öğrencilerin bulundukları sınıfların özelliklerini dikkate alarak seçmelidir.
9. Dede Korkut Hikâyelerinden ders kitaplarına alınan metinlerde konu bütünlüğünün bozulmamasına özen gösterilmelidir.
10. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmen ve öğrencilerin kullanımı için Dede Korkut Hikâyeleri hakkında bilgisayar destekli öğretim materyalleri hazırlanarak öğrencilerin eseri daha iyi anlaması sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akalın, H. (2000). *Kitâb-ı Dede Korkut'un Anadolu Türk Destanlarından Saltuknâme'ye Etkisi*, Azerbaycan Cumhuriyeti Hükûmeti Milletler Arası Dede Korkut Şenlikleri, 7-9 Nisan 2000, Bakü.
- Arı, B. & Karateke, E. (2010). Dede Korkut Hikâyelerinde Kadın ve Çocuk Eğitimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 275-284.
- Aslan, M. (2009). *Değerler Eğitiminde Kahramanlardan Yararlanma*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Ayverdi, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı.
- Can, Ö. (2008). *Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demir, Ö. & Acar, M. (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Vadi.
- Demirbilek, S. (2006, Haziran). *Dede Korkut Oğuznamelerinde Aile*. VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Gaziantep.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2009). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Eğitim: Okul Öncesi, İlk ve Orta Öğretim*, Ankara.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsanî Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Dirican, R. (2013). *3-6 Yaş Grubu Çocuklarına Yönelik Yayımlanan Resimli Hikâye Kitaplarının Bazı Temel Değerler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, İ. (2005). *Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları*. Ankara: Pegem.
- Duran, H. (2014). 1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatları Öğretimi Sempozyumu Bildirileri. İsmet Çetin (Ed.), *Değerlerin Kazanılmasında Dinî ve Tasavvufî Eserlerin Rolü* içinde (s. 73-78). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ertürk, S. (1975). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelken-tepe.
- Gökyay, O.Ş. (1968). Dede Korkut Hikâyeleri ve Önemi. *Türk Dili (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı)*, 19(207), 424-435.
- Gökyay, O.Ş. (1971). *Dede Korkut Destanlarında İslâmî Unsurlar*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten.
- Gökyay, O.Ş. (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim.
- Gökyay, O.Ş. (1988). *Dedem Korkut Kitabı Üzerine*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten.
- Günay, U. (1998). Dede Korkut Hikâyelerindeki Karakterlerin Tahlili. *Millî Folklor Dergisi*, 5(37), 3-12.
- Güngen, Y., Tokyürek, Ş., & Şanlı, N. (2002). *Ev ve ailede yaşam yönetimi*. Ankara: Pegem.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken.
- Hökelekli, H. (2007). *Tevazu*. Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi, 1(2), 114-119. 01 Haziran 2014 tarihinde http://www.dem.org.tr/dem_dergi/2/dem2mak16.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş.

- Kale, N. (2004, 6-28 Kasım). *Nasıl Bir Değerler Eğitimi?* Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, İstanbul.
- Kaplan, M. (2011). Huzur. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Tanpınar Hakkında Birkaç Söz* (s.7-10). Ankara: Dergâh.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kaymakcan, R. (2008). *Hoşgörü ve Eğitimi*. Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi, 2(6), 114-119. 12 Mayıs 2014 tarihinde http://www.dem.org.tr/dem_dergi/6/dem6mak19.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Korkmaz, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. C.1. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (2006). Dede Korkut Hikâyelerinde İnsan ve Doğa. *Türk Dili*, 92(657), 250-257.
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Kulaksızoğlu, A. (1997). *Ergenlik Psikolojisi*, İstanbul: Remzi.
- Kulaksızoğlu, A. & Dilmaç, B. (2000). İnsanî Değerler Eğitimi Programı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(1), 199-208.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2009). *2010-2014 Stratejik Planı*. 5 Şubat 2013 tarihinde http://sgb.meb.gov.tr/Str_yon_planlama_V2/MEBStratejikPlan.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Millî Eğitim Temel Kanunu. (1973). 5 Şubat 2013 tarihinde “<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>” sayfasından erişilmiştir.
- Moğul, S. (2012). *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Özbay, M. (2002). Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretimi. *Türk Dili*, 602(1), 112-120.

- Özbay, M. & Karakuş Tayşi, E. (2011). Dede Korkut Hikâyelerinin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 21-31.
- Özçelik, S. (2005). *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/Dizin/Metin*. Ankara: Gazi. Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*.
- 05 Nisan 2013 tarihinde <http://www.tdk.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Şen, Ü. (2007). *Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şener, S. (1997). *Başarı Yolunda 70 Kural*. İstanbul: İnkılap.
- Şimşek, H. (2009). Eğitim Tarihi Araştırmalarında Yöntem Sorunu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakltesi Dergisi*, 42(1), 33-51.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2010). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar Öğretim Programı*. 5 Şubat 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72> sayfasından erişilmiştir.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6, ve 7. Sınıflar Öğretim Programı*. 5 Şubat 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72> sayfasından erişilmiştir.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2010). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar Öğretim Programı*. 5 Şubat 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72> sayfasından erişilmiştir.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2011). *Ortaöğretim Dil ve Anlatım Dersi 9,10, 11 ve 12. Sınıflar Öğretim Programı*. 5 Şubat 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72> sayfasından erişilmiştir.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2011). *Ortaöğretim Türk Edebiyatı Dersi 9,10, 11 ve 12. Sınıflar Öğretim Programı*. 5 Şubat 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72> sayfasından erişilmiştir.

Tezcan, S. & Boeschoten H. (2012). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). 05 Nisan 2013 tarihinde

http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf sayfasından erişilmiştir.

Uçan, H. (2006). Edebiyat Eğitimi, Estetik Bir Hazzın Edinimi, Okumanın Alışkanlığa Dönüştürülmesi ve Yazınsal Kuramlar. *Milli Eğitim Dergisi*, 169(1), 25-41.

Yakıcı, A. (2007). Dede Korkut Kitabı'nda Görülen Ozan Tiplerinin Türkiye Sahası Âşıklık Geleneğinin Oluşumuna Etkisi. *Millî Folklor Dergisi*, 10(73), 40-47.

Yakıcı, A. (2009). *Ozan Dili Çevik Olur – Âşık Edebiyatı Yazıları*. Ankara: Gazi.

Yakıcı, A. (2014). 1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatları Öğretimi Sempozyumu

Bildirileri. İsmet Çetin (Ed.), *Türkiye ve Azerbaycan Liselerinde Okutulan Ders Kitaplarında Dede Korkut* içinde (s. 235-246). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Yalçın, S. & Şengül, M. (2004). Dede Korkut Hikâyelerinin Çocuk Eğitimi Açısından Öne Sürdüğü Değerler ve Ortaya Çıkarmak İstedığı Tip Üzerine Bir Değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 209-223.

Yıldırım A. & Şimşek H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin.

Yıldırım D. (1998). *Türk Bitiği*. Ankara: Akçağ.

Yıldırım D. (1999). Dede Korkut'tan Ozan Barış'a Dönüşüm. *Türk Dili*, 570(1), 505-530.

Yıldırım D. (2002). 'Kitâb-ı Dedem Qorqud' Metinleri Hangi Yaratıcılık Ortamından Geliyor? *Türkbilig*, 3(1), 130-171.

Yıldırım D. (2007). 'Kitâb-ı Dedem Qorqud' Metinleri ve Bir Problem Sözcük: Taraqlıq. *Türkbilig*, 13(1), 168-181.

GAZİ GELECEKTİR...